

T.C.
Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Tıp Fakültesi Adli Tıp
Anabilim Dalı

**ADLİ OLGULARDA AKRAN
ZORBALIĞININ PROSPEKTİF OLARAK
DEĞERLENDİRİLMESİ**

DR. BETÜL ALTINER DİKİCİ
UZMANLIK TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Fatma Süheyla ALIUSTAOĞLU

KÜTAHYA-2024

TEŞEKKÜR

Uzmanlık eğitimim boyunca desteğini her zaman yanımda hissettiğim, bilgisi ve tecrübesiyle yoluma ışık tutan, çok değerli hocam Prof. Dr. Hüdaverdi KÜÇÜKER'e,

Uzmanlık eğitimim süresince, bilgi birikimi ve deneyimlerini benimle paylaşan, kişiliğini her zaman örnek aldığım, mesleki bilgilerinden çok faydalandığım sevgili tez hocam Prof. Dr. Fatma Süheyla ALIUSTAOĞLU'na,

Destekleri için Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YİĞİT ve Uzm. Dr. Canan ERYİĞİT İBİŞ'e,

Birlikte çalışmaktan büyük keyif aldığım, asistanlık sürecini hem eğlenerek hem öğrenerek geçirdiğim, zorlukları birlikte göğüslemekten mutluluk duyduğum asistan arkadaşlarıma,

Güleryüzleriyle her zaman desteklerini hissettiğim Çocuk İzlem Merkezi çalışanlarına ve klinikte birlikte çalıştığım diğer personellere,

Veri toplama sürecinde veri toplamama yardımcı olan Çocuk Şube Müdürlüğü'nde çalışan personellere,

Kardeş kadar yakın olduğum, tez sürecinde kahrımı çeken ve tezimin istatistiksel değerlendirmesine büyük katkı sunan dostum Uzm. Dr. Hacer Demirköse'ye,

Emekleri ile beni bugünlere getiren ve beni her koşulda destekleyen canım anneme ve sevgili babama, kıymetli kardeşime, hayatımı güzelleştiren, zorlukları birlikte aşmayı keyifli hale getiren eşime ve hep ikinci ailem olarak hissettiğim, tez sürecimde kıymetli desteklerini esirgemeyen eşimin değerli anne ve babasına,

En içten duygularıyla teşekkür ederim.

Dr. Betül ALTINER DİKİCİ

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
ÖZET	viii
ABSTRACT.....	xi
1-GİRİŞ VE AMAÇ.....	Error! Bookmark not defined.
2-GENEL BİLGİLER	2
2.1-Zorbalığın Tanımı.....	2
2.2-Zorbalığın Türleri	Error! Bookmark not defined.
2.3-Zorbalığı Etkileyen Faktörler	Error! Bookmark not defined.
2.4-Akran Zorbalığının Tanımı.....	Error! Bookmark not defined.
2.5-Akran Zorbalığının Türleri	5
2.6-Akran Zorbalığında Üstlenilen Roller	6
2.6.1-Zorbalığın Özellikleri	7
2.6.2-Kurbanların Özellikleri.....	7
2.6.3-Zorba/Kurbanların Özellikleri	8
2.7-Akran Zorbalığı Yaygınlığı	9
2.8-Akran Zorbalığı İle İlişkili Faktörler	10
2.8.1-Yaş	10
2.8.2-Cinsiyet.....	11
2.8.3-Arkadaşlık İlişkileri	12
2.8.4-Aile İlişkileri.....	13
2.8.5-Sosyoekonomik Durum	14
2.8.6-Diğer Faktörler	15
2.9-Akran Zorbalığı ve Okul Başarısı Arasındaki İlişki	15
2.10-Akran Zorbalığının Etkileri	16
2.11-Akran Zorbalığını Önleme.....	17
3-GEREÇ VE YÖNTEM.....	19
3.1-Araştırmanın Genel Özellikleri.....	19

3.2-Araştırmanın Örneklemi	19
3.3-Araştırmanın Hipotezi	19
3.4-Veri Toplama Aracı	20
3.4.1-Sosyodemografik Veri Formu	20
3.4.2-Adli Tıp Polikliniğine Darp Nedeniyle Başvuran Hastalar İçin Anket Formu.....	20
3.4.3-Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu	20
3.4.4-Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Çocuk Formu	21
3.5-Araştırma Verisinin Düzenlenmesi ve Analizi	22
3.6-Araştırmanın Etik Kurul Onayı	22
4-BULGULAR	23
5-TARTIŞMA.....	50
6-ÇALIŞMANIN KISITLILIKLARI	57
7-SONUÇ VE ÖNERİLER.....	58
8-KAYNAKÇA	60

KISALTMALAR

KSBÜ: Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi

TCK: Türk Ceza Kanunu

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Çocuklarla İlgili Demografik Özellikler

Tablo 2: Çocukların Aileleri ile İlgili Demografik Özellikler

Tablo 3: Çocukların Bazı Alışkanlıklarının Dağılımı

Tablo 4: Çocukların Okul Başarı Durumları ile İlgili Dağılımları

Tablo 5: Çocukların Yaşadığı Akran Zorbalığı ile İlgili Bazı Özellikler

Tablo 6: Ergenlerle İlgili Bazı Demografik Özellikler

Tablo 7: Ergenlerin Aileleri ile İlgili Bazı Demografik Özellikler

Tablo 8: Ergenlerin Bazı Olumsuz Alışkanlıklarının Dağılımı

Tablo 9: Ergenlerin Okul Başarı Durumları ile İlgili Dağılımları

Tablo 10: Ergenlerin Yaşadığı Akran Zorbalığı ile İlgili Bazı Özellikler

Tablo 11: Ergenlerin Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ve Alt Kategorilerinin Puan Dağılımları

Tablo 12: Çocukların Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ve Alt Kategorilerinin Puan Dağılımları

Tablo 13: Çocukların Yaşları ile Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ve Alt Kategori Puanlarının İlişkileri

Tablo 14: Ergenlerin Yaşları ile Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ve Alt Kategori Puanlarının Korelasyonları

Tablo 15: Çocukların Cinsiyet, Sınıf ve Yaşadığı Yere Göre Kurban Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

Tablo 16: Çocukların Anne ve Babalarının Bazı Özelliklerine Göre Kurban Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

Tablo 17: Çocukların Cinsiyet, Sınıf ve Yaşadığı Yere Göre Zorba Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

Tablo 18: Çocukların Anne ve Babalarının Bazı Özelliklerine Göre Zorba Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

Tablo 19: Ergenlerin Cinsiyet, Sınıf ve Yaşadığı Yere Göre Kurban Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

Tablo 20: Ergenlerin Anne ve Babalarının Bazı Özelliklerine Göre Kurban Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

Tablo 21: Ergenlerin Cinsiyet ve Sınıflarına Göre Zorba Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

Tablo 22: Ergenlerin Anne ve Babalarının Bazı Özelliklerine Göre Zorba Ölçeği Puanlarının Ortalama, Minimum ve Maksimum Değerleri

Tablo 23: Çocukların Okulda Hissettikleri Duygu ve Karne Ortalamalarına Göre Kurban Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

Tablo 24: Çocukların Okulda Hissettikleri Duygu ve Karne Ortalamalarına Göre Zorba Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

Tablo 25: Ergenlerin Okulda Hissettikleri Duygu ve Karne Ortalamalarına Göre Kurban Ölçeği Puanlarının Ortalama, Minimum ve Maksimum Değerleri

Tablo 26: Ergenlerin Okulda Hissettikleri Duygu ve Karne Ortalamalarına Göre Zorba Ölçeği Puanlarının Ortalama, Minimum ve Maksimum Değerleri

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Çalışmaya dahil edilen çocuk ve ergenlerin sayı dağılımı

Şekil 2: Çalışmaya dahil edilen çocukların cinsiyet dağılımı

Şekil 3: Çalışmaya dahil edilen çocukların sınıf dağılımı

Şekil 4: Çalışmaya katılan ergenlerin cinsiyet dağılımı

Şekil 5: Çalışmaya katılan ergenlerin sınıf dağılımı

ÖZET

ADLI OLGULARDA AKRAN ZORBALIĞININ PROSPEKTİF OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

AMAÇ: Çalışmamızda Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi (KSBÜ) Evliya Çelebi Eğitim ve Araştırma Hastanesi Adli Tıp Polikliniğine adli makamlarca akran zorbalığı nedeniyle getirilen çocuk/ergen olguların demografik değişkenleri, maruz kaldıkları travmanın türü, suça ilişkin verileri, fiziksel travmaların lokalizasyonu, yaşamsal tehlike bulunup bulunmadığı, basit tıbbi müdahale ile giderilebilecek nitelikte olup olmadığı, kemik kırığına yol açıp açmadığı gibi adli travmatoloji raporlamasında değerlendirilen kriterler açısından da incelenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM: Bu çalışmada 01.10.2022-01.10.2023 tarihleri arasında KSBÜ Evliya Çelebi Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne akran zorbalığı nedeniyle başvuran 104 olgu prospektif olarak incelenmiş olup fizik muayene bulguları, anamnez ve radyolojik tetkik görüntüleri Hastane Bilgi Yönetim Sistemi (HBYS)'nde bölüm olarak erişimimize açık bilgi-belgeler incelenmiştir. Olgular cinsiyet, oluş şekli, meydana geldikleri mevsim ve aylara, Türk Ceza Kanunu (TCK)'nda da tanımlanan yaralanma ağırlıklarına göre sınıflandırılmıştır. Adli muayeneye gönderilen çocuk/ergen olgularda yaş grubuna göre Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu ve Akran Zorbalığı Ölçeği Çocuk Formu uygulanmış olup ayrıca Sosyo-demografik Veri Formu ve Adli Tıp Polikliniğine Darp Nedeniyle Başvuran Hastalar İçin Anket Formu uygulanmıştır. Araştırma verisi SPSS 23 istatistik paket programı aracılığıyla değerlendirilmiş, normal dağılımın uygunluğu, görsel (histogram ve olasılık grafikleri) ve analitik yöntemlerle (Kolmogorov-Smirnov/Shapiro-Wilks Testleri) incelenmiştir. İstatistiksel yöntem olarak iki bağımsız grup arasındaki istatistiksel anlamlılıklarda Mann-Whitney U, ikiden fazla bağımsız grup arasındaki istatistiksel anlamlılıklarda Kruskal Wallis testleri kullanılmıştır. Sürekli değişkenlerin normal dağılmadığı saptandığı için analizlerde ortanca ve minimum-maksimum değerler sunulmuştur. Yaş ile Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ve Alt Kategorilerinin Puan Dağılımları ilişkisini değerlendirmek için Spearman korelasyon testi uygulanmıştır.

BULGULAR: Çalışmamıza katılan 104 olgunun 65 inin ergen, 39 unun çocuk olduğu görülmüştür. 39 çocuğun yaş ortalamasının $11,9 \pm 1,3$ olduğu, 10 unun kız, 29 unun

erkek olduğu, 65 ergenin yaş ortalamasının $15,6 \pm 1,0$ olduğu, 28 inin kız, 37 sinin erkek olduğu, erkeklerin kızlardan daha fazla akran zorbalığına (kurban-zorba) maruz kaldığı ancak cinsiyetler arasında belirgin bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Akran zorbalığı ile sınıf düzeyi, yaşanılan yer, annenin eğitim durumu, annenin mesleği, babanın eğitim durumu, babanın mesleği arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Çalışmamızda anne baba birlikteliği ve çocuk ve ergenin kiminle yaşadığı, sigara, alkol ve madde kullanımları, okul başarı durumları ile akran zorbalığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Çocuk ve ergenlerin yaşları ile akran zorbalığı belirleme ölçeği ve alt kategori puanları arasındaki ilişki incelendiğinde çocuklarda yaş ile yalnızca eşyalara zarar verme kurban puanı arasında güçlü düzeyde negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. ($p=0,001$)

Çalışmaya katılan çocukların cinsiyet, sınıf ve yaşadığı yere göre kurban ölçeği puanları incelendiğinde cinsiyetler arasında söylenti çıkarma ve yayma ($p=0,026$) ve eşyalara zarar vermede ($p=0,023$), sınıflar arasında söylenti çıkarma ve yayma ($p=0,015$) ve eşyalara zarar vermede ($p=0,002$) istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Çalışmaya katılan çocukların cinsiyet, sınıf ve yaşadığı yere göre zorba ölçeği puanları incelendiğinde ise cinsiyetler arasında fiziksel zorbalıkta ($p=0,027$) ve söylenti çıkarma ve yaymada ($p=0,017$), yaşadığı yer ile sözel zorbalıkta ($p=0,046$) ve toplam ölçek puanında da ($0,041$) istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur.

Çalışmaya katılan ergenlerin cinsiyet, sınıf ve yaşadığı yere göre kurban ölçeği puanları incelendiğinde yaşadığı yer ile akran zorbalığı alt kategorilerinden biri olan dışlama ($p=0,007$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Çalışmaya katılan ergenlerin cinsiyet, sınıf ve yaşadığı yere göre zorba ölçeği puanları incelendiğinde ise cinsiyetler arasında cinsel zorbalıkta ($p=0,005$), sınıflar arasında toplam ölçek puanında ($p=0,030$) ve akran zorbalığı alt kategorilerinden biri olan dışlama ($p=0,016$) arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır.

Çocukların anne ve babalarının bazı özelliklerine göre kurban ölçeği puanları incelendiğinde anne eğitim durumu ile fiziksel zorbalık ($p=0,005$) arasında ve baba eğitim durumu ile fiziksel zorbalık ($p=0,006$) arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Çocukların anne ve babalarının bazı özelliklerine göre zorba ölçeği puanları incelendiğinde anne eğitim durumu ile fiziksel zorbalık ($p=0,004$) ve toplam

ölçek puanı ($p=0,023$), baba eğitim durumu ile fiziksel zorbalık ($p<0,001$), sözel zorbalık ($p=0,025$) ve toplam ölçek puanı ($0,002$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur.

Ergenlerin anne ve babalarının bazı özelliklerine göre kurban ölçeği puanları incelendiğinde anne eğitim durumu ile sözel zorbalık ($p=0,031$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur.

Çocukların okulda hissettikleri duygu ve karne ortalamalarına göre kurban ölçeği puanları değerlendirildiğinde okulda hissedilen duygu ile fiziksel zorbalık ($p=0,023$), sözel zorbalık ($p=0,008$) ve toplam ölçek puanı ($p=0,006$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır. Çocukların okulda hissettikleri duygu ve karne ortalamalarına göre zorba ölçeği puanları değerlendirildiğinde ise toplam ölçek puanı ($p=0,011$) ve sözel zorbalık ($p=0,023$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulunmuştur.

Ergenlerin okulda hissettikleri duygu ve karne ortalamalarına göre kurban ölçeği puanları değerlendirildiğinde okulda hissedilen duygu ile cinsel zorbalık ($p=0,009$) arasında, ergenlerin okulda hissettikleri duygu ve karne ortalamalarına göre zorba ölçeği puanları değerlendirildiğinde ise okulda hissedilen duygu ile fiziksel zorbalık ($p=0,016$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur.

SONUÇ: Akran zorbalığı her geçen yıl artış gösteren bir halk sağlığı sorunu olup çalışmamızda akran zorbalığı, akran zorbalığının türleri, zorbalığı etkileyen faktörler, mağdur olmayı etkileyen faktörler, mağdurlarda görülen travmatik sonuçlar ortaya konularak çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır. Akran zorbalığı konusunda aileleri bilinçlendirmek, öğrencileri maruz kaldığı zorbalığı öğretmenlerine ve okul idaresine bildirmesi konusunda eğitmek, çocuk ve ergenlerin daha çok toplumsal faaliyetlere ve sanatsal etkinliklere katılmalarını desteklemek, akran zorbalığı konusunda aileler, okul personeli ve öğrencilerin iş birliği içerisinde olması gerektiğini düşünmekteyiz.

ANAHTA KELİMELER: adli tıp, akran zorbalığı, kurban, zorba, zorbalık

ABSTRACT
PROSPECTIVE EVALUATION OF PEER BULLYING IN FORENSIC
CASES

PURPOSE: In our study, the demographic variables of the child/adolescent cases brought to the Forensic Medicine Polyclinic of Kütahya Health Sciences University (KSBU) Evliya Çelebi Training and Research Hospital by the judicial authorities due to peer bullying, the type of trauma they were exposed to, crime-related data, localization of physical traumas, whether there was a life-threatening situation, simple medical records, It is also aimed to examine it in terms of the criteria evaluated in forensic traumatology reporting, such as whether it can be resolved with intervention or not, whether it causes bone fractures or not.

MATERIAL AND METHODS: In this study, 104 cases who applied to Kütahya Health Sciences University (KSBU) Evliya Çelebi Training and Research Hospital due to peer bullying between 01.10.2022 and 01.10.2023 were prospectively examined, and physical examination findings, anamnesis and radiological examination images were stored as a section in the Hospital Information Management System. Information and documents available to us were examined. Cases are classified according to gender, mode of occurrence, season and month in which they occur, and severity of injury as defined in the Turkish Penal Code. In child cases sent for forensic examination, the Peer Bullying Scale Adolescent Form and the Peer Bullying Scale Child Form were applied according to age group, and the Sociodemographic Data Form and the Survey Form for Patients Admitted to the Forensic Medicine Polyclinic Due to Assault were also applied. The research data was evaluated through the SPSS 23 statistical package program, and the suitability of the normal distribution was examined by visual (histogram and probability graphs) and analytical methods (Kolmogorov-Smirnov / Shapiro-Wilks Tests). As a statistical method, Mann-Whitney U tests were used for statistical significance between two independent groups, and Kruskal Wallis tests were used for statistical significance between more than two independent groups. Since it was determined that continuous variables were not normally distributed, median and minimum-maximum values were presented in the analyses. Spearman correlation test was applied to evaluate the relationship between age and the score distributions of the Peer Bullying Scale and its Subcategories.

RESULTS: Of the 104 cases participating in our study, 65 were adolescents and 39 were children. The average age of 39 children was 11.9 ± 1.3 , 10 were girls and 29 were boys, the average age of 65 adolescents was 15.6 ± 1.0 , 28 were girls and 37 were boys, boys were more likely to be bullied by peers than girls (victim-bully) but there was no significant difference between genders. There was no significant relationship between peer bullying and class level, place of residence, mother's education level, mother's profession, father's education level, father's profession. In our study, no significant relationship was found between parental relationship, who the child and adolescent lived with, their smoking, alcohol and substance use, school success and peer bullying.

When the relationship between the ages of children and adolescents and the peer bullying identification scale and subcategory scores was examined, a strong negative relationship was found between age and only the damage to property victim score in children ($p=0,001$).

When the victim scale scores of the children participating in the study were examined according to gender, class and place of residence, a statistically significant difference was found between genders in creating and spreading rumors ($p=0,026$) and damaging property ($p=0,023$), and between classes in creating and spreading rumors ($p=0,015$) and damaging property ($p=0,002$). When the bully scale scores of the children participating in the study were examined according to gender, class and place of residence, a statistically significant difference was found between genders in physical bullying ($p=0,027$) and creating and spreading rumors ($p=0,017$), and in verbal bullying ($p=0,046$) by place of residence and in the total scale score ($p=0,041$).

When the victim scale scores of the adolescents participating in the study were examined according to gender, class and place of residence, a statistically significant difference was found between the place of residence and exclusion ($p=0,007$), which is one of the subcategories of peer bullying. When the bullying scale scores of the adolescents participating in the study were examined according to gender, class and place of residence, a statistically significant difference was found in sexual bullying ($p=0,005$) between genders, in the total scale score ($p=0,030$) between classes, and in exclusion ($p=0,016$), which is one of the subcategories of peer bullying.

When the victim scale scores were examined according to some characteristics of the children's mothers and fathers, a statistically significant difference was found

between the mother's education level and physical bullying ($p=0,005$) and between the father's education level and physical bullying ($p=0,006$). When the bully scale scores of the children were examined according to some characteristics of their mothers and fathers, a statistically significant difference was found between the mother's education level and physical bullying ($p=0,004$) and total scale score ($p=0,023$), and between the father's education level and physical bullying ($p<0,001$), verbal bullying ($p=0,025$) and total scale score ($p=0,002$).

When the victim scale scores were examined according to some characteristics of the adolescents' mothers and fathers, a statistically significant difference was found between maternal education level and verbal bullying ($p=0,031$).

When the victim scale scores were evaluated according to the emotions felt by the children at school and their report card averages, a statistically significant difference was found between the emotions felt at school and the physical bullying ($p=0,023$), verbal bullying ($p=0,008$) and total scale scores ($p=0,006$). When the bully scale scores were evaluated according to the emotions felt by the children at school and their report card averages, it was found that there was a statistically significant difference between the total scale score ($p=0,011$) and verbal bullying ($p=0,023$).

When the emotions felt by adolescents at school and victim scale scores were evaluated according to their report card averages, a statistically significant difference was found between the emotions felt at school and sexual bullying ($p=0,009$), and when the bully scale scores were evaluated according to the emotions felt by adolescents at school and their report card averages, a statistically significant difference was found between the emotions felt at school and physical bullying ($p=0,016$).

CONCLUSION: Peer bullying is a public health problem that increases every year, and in our study, peer bullying, types of peer bullying, factors affecting bullying, factors affecting victimization, and traumatic consequences seen in victims were tried to be presented and suggested solutions. We think that it is necessary to raise awareness of families about peer bullying, to educate students to report bullying to their teachers and school administration, to support children and adolescents to participate in more social and artistic activities, and to cooperate with families, school personnel and students regarding peer bullying.

KEYWORDS: forensic medicine, peer bullying, victim, bully, bullying

1-GİRİŞ VE AMAÇ

Çocuk ve ergenler arasındaki şiddet tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda sıkça görülen bir halk sağlığı sorunu olmuştur. Ergen ve çocukların birbirlerine uyguladığı şiddet, bu şiddetin türü, nerede meydana geldiği, öncesinde var olup olmadığı, ailelerinin demografik özellikleri, fiziksel travma varsa travma bulguları, hem kurban hem zorba hem de kurban/zorba ile yapılan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Çocuklar arasındaki bu şiddet eylemlerini ilk kez Olweus 1993'te akran zorbalığı olarak tanımlamıştır (1).

Akran zorbalığı; çocuklarda güçlü olanın bedensel veya psikolojik olarak güçsüz ve zayıf bulunduğu kişiye karşı fiziksel hareketlerle veya psikolojik şiddet yoluyla uyguladığı, tekrarlayan, olumsuz davranışlardır (2). Bu davranışlar zorbalığa maruz kalan çocuğun psikososyal gelişimini olumsuz etkilemekte ve zorbalığa başvuran çocuğun içinde bulunduğu ruhsal durumu ve yetiştiriliş tarzı hakkında bize fikir vermekte olup zorbalığa uğrayan çocuğun ruhsal sağlığının olumsuz etkilenmesi sonucunda çocuğun karakterinde değişim gözlenebilmektedir (3).

Ergen ve çocuklarda akran zorbalığında zorba, kurban ve zorba/kurban rolleri görülmekte olup akran zorbalığına maruz kalanlara kurban, akran zorbalığını uygulayanlara zorba, zorba/kurbanların ise hem akran zorbalığını yapan hem de akran zorbalığına maruz kalanlar olduğu görülmektedir (1). Akran zorbalığı; fiziksel, sözel, cinsel, sosyal ve siber zorbalık olarak beş farklı kategoride sınıflandırılabilir (4).

Akran zorbalığı sıklığıyla ilgili çok sayıda çalışma yapılmış ve Türkiye’de yapılan çalışmalarda akran zorbalığının görülme sıklığının % 21-71 arasında değiştiği görülmüş, ayrıca yapılan çalışmaların meta analiz çalışmasında ise sıklık % 35 olarak saptanmıştır (5-7).

Bizim çalışmamızda ise Adli Tıp Polikliniğine adli makamlarca gönderilen okul çağı olan 8-18 yaş arası çocuklarda akran zorbalığı kurbanı olan, zorbalık yapan ya da hem zorba hem kurban olan çocuk/ergen olguların demografik değişkenleri, maruz kaldıkları travmanın türü, suça ilişkin verileri, fiziksel travmaların lokalizasyonu, yaşamsal tehlike bulunup bulunmadığı, basit tıbbi müdahale ile giderilebilecek nitelikte olup olmadığı, kemik kırığına yol açıp açmadığı gibi adli travmatoloji raporlamasında değerlendirilen kriterler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

2-GENEL BİLGİLER

2.1. Zorbalığın Tanımı

Zorba kelimesini Türk Dil Kurumu; kendi gücüne güvenerek ve güç kullanarak başkalarının hakkını ele geçiren, zor kullanan kimse olarak tanımlanmakta olup zorba davranışlar ise; zarar verme amacı ile saldırganlık ve düşmanlık duyguları ile yapılan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (8, 9). Zorbalık ise zorba kişi tarafından kendisini savunamayan bir kurbanı karşı bir ayda iki veya üç kez tekrarlanarak yapılan ve strese yol açan davranış olarak tanımlanabilmektedir (8, 10-13).

Norveçli psikolog olan Dan Olweus zorbalık konusundaki ilk çalışmasını 1970 yıllarında yapmış, zorbalık kavramını tanımlamak için ilk olarak “mob” kelimesinden türemiş olan “mobbing” terimini kullanmıştır (14). Grup zorbalığı kavramının sınırlılığı zamanla Olweus tarafından fark edilmiş ve grup zorbalığı kavramı yerine zorbalık kavramını kullanmaya başlayarak hem grup zorbalığını hem de tek bir kişi tarafından yapılan zorbalığı kapsayacak şekilde zorbalık tanımını “ bir veya birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz bir öğrenciyeye kasıtlı olacak şekilde tekrar eden rahatsız edici eylemlerde bulunması” şeklinde ifade etmiştir (15, 16).

Roland (1989) zorbalığı, bir birey veya grubun kendisini koruyamayacak durumda olan kişiye karşı yaptığı, süreklilik gösteren, fiziksel veya psikolojik sonuçlar doğuran bir şiddet türü olarak tanımlamıştır (17).

Besag’a (1989) göre zorbalık, güçlü olan bireylerin, kendi çıkarları için, karşı koyacak gücü olmayanlara psikolojik, sosyal, sözel veya fiziksel olarak uyguladığı, mağdura acı veren ve tekrarlayıcı özellik gösteren saldırılardır (18).

Smith & Thampson (1991) ise zorbalığı, zorbanın mağdura bilerek ve isteyerek fiziksel veya psikolojik olarak acı vermesine sebep olan saldırganca ve tekrarlayıcı davranışlar, zorbanın mağdurdan güçlü olması ya da öyle algılaması, kışkırtılma gereksinimi duymaması söz konusudur (19).

Fitzgerald (1999) saldırgan bir bireyin kurbanı bilinçli olarak baskı altına alması, zorbanın kurbanı yaptıklarından haz duyması, acı ve sıkıntı vermesine neden olan ve önemsenmediğinde etkileri uzun süreli olabilen saldırganlık olarak zorbalığı tanımlamıştır (20).

2.2. Zorbalığın Türleri

Zorbalık davranışının cinsiyete, ırka, etnik kökene ve göçmenlere göre çeşitli şekillerde olabildiği gözlenmekte olup fiziksel/sözel rahatsız etme, dışlama, yalnızlığa terk etme, eşyalarına zarar verme, cinsel içerikli rahatsız edici davranışlarda bulunma, asılsız söylenti çıkarma, elektronik ortamda rahatsız edici davranışlarda (siber zorbalık) bulunma gibi çeşitli şekilde zorbalık davranışları görülebilmektedir (8, 11, 13, 15, 16, 21, 22).

2.3. Zorbalığı Etkileyen Faktörler

Zorbalık fiziksel, çevresel, psikolojik ve biyolojik değişkenlerden etkilenmekte ve zorbalığın ortaya çıkışında aileden ve kişinin kendisinden kaynaklanan nedenler olduğu görülmektedir. Aile içi şiddet, aile içerisindeki ilişkilerde zayıflık, ilgisiz bir aile, ceza veren ebeveynlere sahip olma, sosyoekonomik bakımdan zayıf bir aile yapısının olması aileden kaynaklanan nedenler olup, kişide öğrenme güçlüğü bulunması, zekasının normal seviyenin altında olması, antisosyal kişilik yapısı, dikkatsizlik ve hiperaktivite sorunlarının olması, kas iskelet yapısının akranlarına göre daha gelişmiş olması ve kişinin genetik özellikleri kişinin kendinden kaynaklanan nedenler arasındadır (8, 12).

Çocukluk ve ergenlik döneminde şiddet içeren oyunlar, televizyon programları, okul başarısızlığı ve okuldaki etkinliklere katılımın yetersiz olması zorbalığa sebep olabilmekte, zorba olan kişilerde ise madde bağımlılığı, alkol ve sigara kullanımı, kavgacılık, hırsızlık, kesici- delici alet taşıma, saldırganlık, düşmanca tavırlar, okulu sevmeme, akademik güçlükler ve adli olaylara karışma gibi davranışlar görülmektedir (8, 13, 21). Zorbalığı etkileyen diğer bir faktörün de cinsiyet olduğu görülmekte olup erkeklerde doğrudan fiziksel zorbalığın faili olma olasılığı daha yüksek olduğu, kızlarda ise dolaylı ve duygusal zorbalığın faili olma olasılığının daha yüksek olduğu gözlenmiştir (9).

Gelir düzeyinin zorbalığı etkilediği görülmekte, düşük ve orta gelir düzeyli ülkelerde doğrudan zorbalık türlerinden fiziksel ve cinsel zorbalığın baskın olduğu, yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerde ise dolaylı zorbalığın daha yaygın olduğu görülmektedir (9).

2.4. Akran Zorbalığının Tanımı

Norveçli psikolog Dan Olweus zorbalık konusundaki ilk çalışmalarını 1970’li yıllarda yapmış ve zorbalık kavramını tanımlamak için ilk olarak “mob” kelimesinden türemiş olan “mobbing” terimini kullanmış ve zamanla tam olarak anlamını karşılamadığını düşünerek “bullying” terimini kullanmış ve bu terim Türkçe’ye “akran zorbalığı” olarak geçmiştir (14). Akran zorbalığını Olweus “bir ya da çok sayıda kişi tarafından yapılan, tekrarlayıcı ve olumsuz bir davranışa maruz kalmak” şeklinde tanımlamıştır (23).

Olweus’a göre bir eyleme akran zorbalığı denmesi için; bir kez değil zaman içinde tekrarlayan eylem olması, zarar verme niyetiyle kasıtlı olarak gerçekleştirilmesi ve taraflar arasında güç dengesizliğinin olması ve ruhsal veya fiziksel açıdan üstün tarafın güçsüz tarafa uygulaması olarak yorumlamıştır (24). Güç dengesizliğine örnek verilecek olursa fiziksel gücün yanında okuldaki popülerliğin yüksek olması olabileceği, dolayısıyla güç dengesizliği sadece fiziksel olarak değil psikolojik/sosyal de olabileceği gibi her iki durumu da bünyesinde barındırabilir (25, 26). Fakat Olweus’a göre aralarında güç dengesi olan iki öğrencinin kavga etmesi saldırganlık içeren bir davranış olsa da akran zorbalığı olarak tanımlanamaz (27).

Literatürde akran zorbalığına dair yapılan çalışmalarda yazarların en fazla üstünde durdukları kriterleri toplayarak akran zorbalığının tanımını Greene beş önemli noktada vurgulamıştır. Bunlar bir kez değil zaman içinde tekrarlayan eylem olması, zarar verme niyetiyle kasıtlı olarak gerçekleştirilmesi ve taraflar arasında güç dengesizliğinin olması kriterlerine ek olarak kurbanın zorbalık eylemini fiziksel ya da sözel saldırganlıkla kendisinin başlatmaması ve zorbalığın kurbanın yabancı olmadığı bir ortamda gerçekleşmesidir (28).

Pişkin akran zorbalığını okul zorbalığı olarak da tanımlamakta olup akran (okul) zorbalığını “Bir ya da daha çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrenci veya öğrencileri sürekli, kasıtlı olarak rahatsız ettiği, aynı zamanda kurbanın kendini koruyamadığı bir saldırganlık türüdür. Zorbalık tekme-tokat atma, itme-çekme gibi fiziksel; alay etme, lakap takma gibi sözel; hakkında söylenti çıkarma, dışlama gibi dolaylı ya da eşyalarına zarar verme veya zorla alma gibi davranışlar olarak görülmektedir.” şeklinde tanımlamıştır (14).

2.5. Akran Zorbalığının Türleri

Literatürde yapılan çalışmalarda akran zorbalığı çok çeşitli şekillerde gruplandırılmıştır. Olweus akran zorbalığını; doğrudan ve dolaylı-ilişkisel olarak ikiye ayırmıştır (1, 24, 26, 27, 29). Doğrudan zorbalık fiziksel zorbalığı ve sözel zorbalığı kapsamaktadır. Fiziksel zorbalık; itme, yumruk atma, ısırma, tekme atma gibi fiziksel olarak karşıdaki kişinin canını yakmaya yönelik davranışları içermekte olup çocuk ve ergeni istemediği bir şeyi yapmaya zorlama, eşyalarını zorla alma ve tehdit etme şeklinde görülmektedir (27, 30-32). Lakap takma, dış görünüşle dalga geçme, hakaret etme gibi sözel olarak karşı tarafı yaralayan davranışlar sözel zorbalıktır. Sözel zorbalık da fiziksel zorbalık gibi “yüz yüze” yani doğrudan yapılan bir zorbalık türüdür (27, 30-32).

Eliot akran zorbalığını “fiziksel”, “sözel”, “sosyal-ilişkisel dışlama” şeklinde sınıflandırmıştır. Sosyal-ilişkisel dışlamada; görmezlikten gelme, grup dışına atma, oyuna almama gibi davranışlar zorbalığı içerir (33).

Mynard ve Joseph akran zorbalığını; “sözel”, “fiziksel”, “sosyal manipülasyon” ve “kişisel eşyalara saldırı” olarak 4 gruba ayırmıştır. Bireyin arkadaşlık ilişkilerini bozmak için sosyal çevresini yönlendirici hareketler yapması sosyal manipülasyonu içerir (34).

Pişkin ise, akran zorbalığını daha ayrıntılı olarak “fiziksel”, “sözel”, “söylenti yayma”, “kişisel eşyalara zarar verme”, “izolasyon” ve “cinsel” zorbalık olarak 6 gruba ayırmıştır (35).

Değişen ve gelişen çevre dolayısıyla Olweus 2019 yılında cinsel zorbalığı ve siber zorbalığı çalışmalarına dahil etmiştir (30). Sözel zorbalığın içinde cinsel zorbalık da değerlendirilebilir. Cinsel anlamda isim takma, cinsel kelimelerle hakaret etme ve cinsel anlamı olan el hareketleriyle karşısındaki bireyi rahatsız edici davranışlar cinsel zorbalık olarak adlandırılır (27, 30).

Bir kişiyi yok saymak, öğrenci grubuna almamak, hakkında yalanlar söyleyerek, dedikodular yaparak ve çeşitli söylemlerle arkadaşlık ilişkilerine zarar vermek dolaylı akran zorbalığını kapsamaktadır. Dolaylı akran zorbalığına uğrayan çocuk ve ergenin yalnızlaşması, arkadaş sayısının azalması söz konusu olup hakkında dedikodu yapmak gibi eylemler doğrudan olmadığı için “yüz yüze” gerçekleşen fiziksel ve sözel akran zorbalığından daha zor belirlenir (30-32).

Akran zorbalığının tanımında bulunan üç kriterden güç dengesizliğinin ve tekrarın yerine kullanılan teknolojinin ve teknolojik içeriğin özellikleri siber zorbalıkta yer almakta olup güç dengesizliği yerine zorbalığı yapan kişinin sanal ortamda bulunması ve alay ederek, tehdit ederek, küçük düşürerek zorbalık yapmasıdır (36). Smith ve ark. siber zorbalığı "Bir grup veya birey tarafından, kendini savunamayan bir kurbanı karşı zaman içinde tekrarlayan ve kasıtlı, elektronik iletişim araçlarını kullanarak gerçekleştirilen saldırgan bir davranış" olarak tanımlamışlardır (37).

İzolasyon zorbalığı; akran zorbalığının alt türü olarak yer almaktadır. Çocuk/ergenleri oyunlara katmama, diğer çocuk ve ergenleri arkadaşlık kurmaması için manipüle etme, görmezlikten gelme gibi kişiyi sosyal açıdan yalnızlaştırmayı hedefleyen davranışlar izolasyon zorbalığı olarak tanımlanmaktadır (38, 39).

Akran zorbalığının alt türü olan kişisel eşyalara zarar verme zorbalığı, parasını veya eşyasını alma, defterini karalama gibi kişisel eşyalara kasten zarar verme ve kantinden bir şeyler ısmarlatma davranışlarını içermektedir (38, 39).

Akran zorbalığının alt türlerinden olan söylenti çıkarma zorbalığı ise; kurbanın olmadığı ortamlarda dedikodu çıkarma, yalan söyleyerek şikayet etme, hakkında çeşitli yerlere rahatsız edici yazılar yazma, sosyal ortamını olumsuz etkileyecek söylentiler yaymak olarak tanımlanmaktadır (38, 39).

Zorbalık türünün en sık görüleninin sözel zorbalık olduğu, bunu fiziksel zorbalığın izlediği saptanmıştır (6).

2.6. Akran Zorbalığında Üstlenilen Roller

Literatürde yapılan çalışmalarda akran zorbalığında üstlenilen roller için iki ana terim kullanılmakta olup bunlar zorba ve kurbandır. Aynı zamanda bu iki terimi temsil eden zorba/kurban teriminin de yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir (24, 40-42).

Zorba (bully): Fiziksel veya psikolojik olarak kendisinden güçsüz olarak gördüğü kişiye karşı zorbalık yapan kişi ya da kişilerdir (14).

Kurban (victim): Fiziksel olarak zayıf ve güçsüz, endişeye ve mutsuzluğa yatkın, sosyal olarak içe kapanık olan ve zorbalardan tarafından akran zorbalığına maruz kalan kişilerdir (14, 43, 44).

Zorba/Kurban (bully/victim): Hem akran zorbalığına maruz kalan hem de akran zorbalığı yapan kişilerdir (14, 45).

2.6.1. Zorbaların özellikleri:

Zorbalar sıklıkla saldırgan ve antisosyal kişilik yapısında olup genellikle kurbanlar için çok az empati duygusuna sahiplerdir (41, 46, 47). Literatürde yapılan çalışmalarda zorbaların kaygı ve güven problemlerinin olmadığı hatta özgüvenlerinin yüksek olduğu yer almakla birlikte özgüvenlerinin düşük olarak saptandığı çalışmalara da rastlanmaktadır (24, 41, 43, 48, 49).

Zorbalar karşı taraf üstünde güç sahibi olmaktan hoşlanırlar ve kurbanlarının zorbalık eylemi karşısında boyun eğmelerinden ve bunun sonucunda kurbanın saygınlığının azalmasından, zorbanın ise popülerliğinin artmasından mutlu olurlar (50, 51). Zorbalar çoğu zaman saldırganlıklarının farkında değildirler, olumsuz davranışlar onlar için normaldir, kurbanlarının yaşadıkları olumsuzluklardan kendilerini sorumlu tutmazlar ve aksine bu durumdan zevk alarak kurbanlarının bunu hakettiğini düşünürler (41, 45). Erkek zorbalar genellikle kurbanlarından daha güçlü fiziksel özelliklere sahip olup spor ve oyun becerilerinde iyilerdir (1, 41, 46, 47). Çocuk/ergen zorbaların etrafı genelde iki-üç kişilik arkadaş grubu ile çevrilidir; zorba bu grupta lider konumundadır ve bu gruptaki arkadaşları zorbaları destekler, sever ve onun gibi olmaya çalışırlar (24, 46, 47).

Zorbalarda alkol ve sigara kullanımı gibi olumsuz alışkanlıklar sıklıkla görülmekle birlikte okulu sevmezler, kural ihlali yaparlar, okulda başarılı değildirler ve genellikle başarılı öğrencilere karşı kıskanç tutum içerisindedirler (46, 47).

2.6.2. Kurbanların özellikleri:

Kurbanlar genellikle fiziksel olarak zayıf, güçsüz, endişeye, mutsuzluğa yatkın, sosyal olarak içe kapanık, kendi yaşıtlarına göre anksiyöz, düşük özgüvenli, çekingen ve sessiz kişilerdir (25, 43, 44, 52, 53). Kurbanlar küçük yaşlarda genellikle zorbalığa uğradıklarında ağlayarak tepki verirler, kendilerini seilmeyecek, aptal, başarısız ve istenmeyen biri olarak görürler (24, 44, 54). Yaşıtlarına göre daha iddiasız, daha göze batmayacak şekilde hareket edip konuşmaya başlarlar ve konuşmayı sürdürmekte zorluk çekerler (55). Kurbanlar kendilerini değersiz görürler, iletişim zorlukları yaşadıkları için arkadaş edinme ve arkadaşlıklarını sürdürmede problem yaşarlar. Bu yüzden okulda iyi arkadaşları yoktur ve genellikle dışlanıp, yalnız kalırlar (24, 25, 52, 53, 55). Kurbanların okulla bağları güçlü olmayıp zorbalar kadar olmasa da okul başarıları düşüktür (3). Kurbanlar okulda zorbalığa uğradıklarında okula

gitmek istememekte bu da okulda başarısız olmalarına neden olmakta, spor ve oyunlarda başarı yakalayamamakta bu yüzden becerikli olmadıklarını düşünmektedirler (3, 24).

Kurbanlar zorbaya karşı kendilerini genellikle savunamaz, zorbalıktan sakınmak için uzak dururlar, korktukları için veya kendilerini koruyamayacaklarını düşündükleri için ebeveynlerine ve öğretmenlerine maruz kaldıkları akran zorbalığından bahsetmeyebilirler (3).

Kurbanlar “pasif kurban”, “sadece kurban” ve “provakatif kurban” olarak gruplandırılabilir (24). Provakatif kurbanlar pasif kurbanlar gibi endişeli, anksiyeteye yatkın kişilik özelliklerine sahip, sosyal aktivitelerde başarılı olsalar da davranışları çevreleri tarafından tuhaf karşılanmakta ve sosyal ilişkilerde çoğu zaman başarısız olmaktadır. Çocuk ve ergenlerde provakatif kurbanların davranışları okullarda gerginliğe neden olabilir; davranışları sınıftaki öğrenciler tarafından saldırganlık olarak algılanabilir ve öğrencilerin büyük bir kısmından olumsuz tepkiler alabilirler; uygunsuz şeyler söyleyebilirler ve bunların sonucunda çoğunlukla sınıfta “günah keçisi” olurlar. Kurban olmalarına rağmen zorbalara sataşabilir, onlarla dalga geçebilirler, zorbalarla uğraşp dikkatlerini çekerek zorbalığın devam etmesine neden olabilirler (24, 41, 56, 57).

2.6.3. Zorba/Kurbanların Özellikleri:

Kendinden güçlü çocuk/ergenler tarafından akran zorbalığına uğrayıp, kendisinden psikolojik ve fiziksel olarak güçsüz gördükleri bireylere zorbalık yapan kişiler zorba/kurban olarak tanımlanmakta olup zorba/kurbanın yaşadığı zorbalığa bağlı olarak sarsılan özsaygısını arttırmak için yaptığı düşünülmektedir (3, 45). Zorba/kurbanlar genel olarak uyum problemi yaşayan, çevreleri tarafından sosyal olarak kabul görmekte zorluk yaşayan, düşük özgüvenli, duygusal problemlere yatkın, insanlara karşı mesafeli, problem çözme becerileri yetersiz, saldırganlık özellik gösteren, zorbanın oluşturduğu gruba katılmaya çalışan, çok arkadaşı olmayan, arkadaşları tarafından seilmeyen, endişeli, mutsuz, fiziksel açıdan gösterişsiz ve akranları arasında en az popüler kişiler olup kolay manipüle olurlar ve manipülatif yönleri de bulunmaktadır (14, 25, 49, 58).

2.7. Akran Zorbalığı Yaygınlığı

Akran zorbalığı sıklığı ile ilgili birçok ülkede çalışmalar yapılmış ve sonuçlar ülkeler arasında değişkenlik göstermiş olup 130000'den fazla öğrenci ile ilk kez akran zorbalığı çalışmaları yapılmış ve çalışmada ilk ve ortaokul öğrencilerinin % 15'inin (% 9'u kurban, % 6-7'si zorba, % 1,5'i kurban/zorba) zorba, kurban veya zorba/kurban olarak rol aldığı görülmüştür (59). Çok merkezli yapılan bir çalışmada 53246 ergenle çalışılmış, ergenlerin % 26'sının akran zorbalığı maruziyetinde zorba, kurban veya zorba/kurban olarak rol aldığı, ülkeler arasında akran zorbalığı sıklığının kızlarda yedi kat, erkeklerde ise beş kat fark olduğu, meydana gelen bu farkın ise sosyal ve kültürel farklılıklardan kaynaklanabileceği belirtilmiştir (60).

Yapılan başka bir çalışmada akran zorbalığı sıklığı oranının en düşük İsveç'te (kız öğrencilerde % 5, erkek öğrencilerde % 6), en yüksek Litvanya'da (kız öğrencilerde % 38, erkek öğrencilerde % 40) olduğu, İskoçya'da lise öğrencilerinde yapılan çalışmada ise öğrencilerin % 16,7'sinin kurban, % 7,5'inin zorba, % 4,2'sinin de zorba/kurban oldukları saptanmıştır (61, 62).

Amerika'da 45 bin lise öğrencisiyle yapılan çalışmada öğrencilerin % 47'sinin zorbalığa uğradığı, % 50'sinin zorbalık yaptığı, yapılan başka bir çalışmada ise öğrencilerin, % 13'ünün zorba, % 10,6'sının kurban, % 6,3'ünün zorba/kurban olmak üzere toplamda % 29,9'unun akran zorbalığına maruz kaldığı ve zorbalığın en sık 6. ve 8. Sınıf öğrencilerde gözlemlendiği saptanmıştır (63, 64).

Finlandiya'da yapılan çalışmada; erkeklerin % 6'sının, kızların ise % 5'inin haftada en az bir kez zorbalığa uğradıkları ve erkeklerin % 9'unun, kızların % 2'sinin haftada en az bir kez zorbalık yaptığı tespit edilmiştir (65).

Kuveyt'de yapılan bir çalışmada 7 ve 8. sınıf öğrencilerde akran zorbalığı sıklığı % 30 (% 18,9 kurban, % 3,5 zorba, % 7,8 zorba/kurban), Beyrut'ta yapılan başka bir çalışmada ise akran zorbalığı sıklığı % 53,4 olarak saptanmıştır (66, 67).

Akran zorbalığının sıklığı ile ilgili yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilmesinin sebebinin sosyal ve kültürel etkenler olabileceği gibi çalışmalarda kullanılan farklı ölçüm araçlarından da kaynaklanabileceği düşünülmektedir (60, 68). Yapılan çalışmalarda ülkemizde akran zorbalığının sık görüldüğü saptanmış olup Pişkin tarafından 1154 ilköğretim öğrencisiyle yapılan çalışmada öğrencilerin % 30,2'sinin zorba, % 35'inin kurban, % 6,2'sinin ise zorba/kurban rollerinde olduğu

görülmüş ve en yaygın zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu, bunu fiziksel zorbalığın izlediği saptanmıştır (6). 692 öğrenciyle yapılan başka bir çalışmada bir eğitim yılı boyunca tüm öğrencilerin bir veya daha fazla zorba davranışa maruz kaldığı ve bu öğrencilerin % 35'inin fiziksel, % 35'inin sözel, % 28'inin duygusal ve % 15'inin cinsel zorbalığa maruz kaldığı saptanmıştır (69). İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinde yapılan çalışmada öğrencilerin % 40'ının akran zorbalığına uğradığı, 8.sınıf öğrencileri ile yapılan başka bir çalışmada ise toplam 575 öğrencinin % 10'unun zorba, % 27'sinin kurban, % 21'inin zorba/kurban ve % 41'inin izleyici olduğu görülmüştür (70, 71). Lise ve ortaokul öğrencileri ile yapılan başka bir çalışmada öğrencilerin % 30'unun en az bir kez zorbalık yaptığı, % 44'ünün en az bir kez zorbalığa maruz kaldığı bulunmuş olup Bilgili ve ark. tarafından yapılan başka bir çalışmada ise 1711 lise öğrencisinde zorba sıklığı % 8,8, kurban sıklığı % 17,6, zorba/kurban sıklığı % 3,6 olarak bulunmuştur (72, 73).

UNICEF'in 2015 yılında yayınlanan raporuna göre; Türkiye'de yaşayan çocukların % 33'üne 11 yaşına gelene kadar zorbalık yapıldığı, çocuk ve gençlerin % 60-65'inin hayatlarının bir döneminde zorbalığa maruz kaldıkları ve UNICEF'in 2022 tarihli 2011-2018 yılları arasında ülkelerde ki zorbalığa maruz kalma verilerine göre ise Türkiye'de zorbalığa maruz kalma oranının % 36 olarak bildirildiği görülmektedir (8, 74, 75).

Akran zorbalığı görülme sıklığının ortaokul döneminde pik yaptığı, lise döneminin sonlarına doğru azaldığı, yaş arttıkça azaldığı saptanmış olup yaş açısından değerlendirildiğinde; erkeklerde kurban sıklığının 13 yaşında % 13 iken 16 yaşında % 5'e düştüğü, zorba sıklığının 14 yaşında % 19 iken 16 yaşında % 10'a düştüğü, kızlarda ise 14 yaşında zorba sıklığı % 10 iken 16 yaşında % 5'e düştüğü, kurban sıklığı 13 yaşında % 10 iken 16 yaşında % 5'e düştüğü görülmektedir (76, 77). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün yaptığı çalışmada ise yaş ilerledikçe zorbalık sıklığının arttığı, kurban olma sıklığının azaldığı (% 10'dan daha az oranda) görülmektedir (78).

2.8. Akran Zorbalığı ile İlişkili Faktörler

2.8.1. Yaş

Olweus tarafından yapılan bir çalışmada akran zorbalığına ve fiziksel zorbalığa maruziyetin yaş arttıkça azaldığını, yapılan diğer çalışmalarda da akran zorbalığına maruziyetin yaş arttıkça azaldığına bu durumun sebebinin çocuklarda yaş arttıkça

sosyal becerilerinin gelişmesi ve mağdur için potansiyel zorba olabilecek yaşça daha büyük ya da daha güçlü olan çocukların sayısının azalmasına bağlı olduğu öne sürülmüştür (79, 80).

2001 yılında yapılan iki ayrı çalışmada akran zorbalığına uğrama ve zorbalık yapmanın en sık olduğu yaş aralığı, bir çalışmada 9-15 olarak bildirilirken diğerinde 11-13 olarak saptanmış olup Eslea ve ark. akran zorbalığında görülen sıklık artışını; 9-15 yaş arasındaki yaşça büyük çocukların küçük çocuklara zorbalık yapmasına, aynı yaş grubundaki çocuklarda ise zorbaların daha güçsüz ya da geç gelişen çocukları hedef olarak seçmesine bağlamış, Carney ve ark.'nın 2001 yılında yaptığı çalışmada; 11-13 yaş grubunda zorbalığın en sık görüldüğü ve yaşla birlikte sıklığın azaldığı bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda yaşla birlikte olan bu azalmanın zorbalık kavramının farklılaşmasından (yaşça büyük çocuklarda sözel zorbalık daha dikkat çekici olup, yaşça küçük çocuklarda kurban tarafından daha az önemsenebilir) kaynaklanabileceğini savunmuşlardır (48, 81).

Amerika'da 2001 yılında yapılan kesitsel bir çalışmada ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığına uğrama sıklığının; öğrencilerin bulunduğu sınıf büyüdükçe azaldığı görülmüş olup İsveç'te 2009 yılında yapılan çalışmada öğrencilerde; zorbaların zorbalığı en çok 10-12 yaşlarında yaptıklarını, kurbanlar ise en çok zorbalığa 7-9 yaş aralığında uğradığını, yaşla birlikte hem zorbalık yapma hem de zorbalığa maruz kalma sıklıklarının azaldığını görülmüş olup okulun ilk yıllarından itibaren zorbalığın giderek arttığı ilköğretimin ikinci yarısında en yüksek seviyeye ulaşıp lisede ise azaldığı, küçük yaş grubunda fiziksel zorbalığa maruziyetin daha sık rastlandığı görülmüştür (25, 82-85). Yapılan bazı çalışmalarda yaşla birlikte zorbalık düzeyinin azalmasının yanı sıra zorbalık türünün de değişebileceği belirtilmiş ve Türkiye'de yapılan bir çalışmada küçük yaş grubundaki öğrencilerde fiziksel zorbalığın, büyük yaş grubundaki öğrencilerde ise psikolojik-sözel zorbalığın daha sık olduğu saptanmıştır (14, 79).

2.8.2. Cinsiyet

Yapılan çalışmalar incelendiğinde akran zorbalığına uğrama sıklığında cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmazken bazı çalışmalarda erkeklerin, bazı çalışmalarda ise kızların daha çok zorbalığa maruz kaldıkları ve erkeklerin kızlara göre daha fazla akran zorbalığı yaptıkları saptanmıştır (25, 44, 79, 82, 86-90).

Olweus'un (1993) Norveç'te 5-7. Sınıftaki öğrencilerle yaptığı çalışmada akran zorbalığına maruz kalan kızların % 20'si her iki cinsiyet tarafından zorbalığa maruz kalırken, % 60'ı sadece erkekler tarafından zorbalığa maruz kalmakta, erkeklerin ise % 80'ini sadece erkekler tarafından zorbalığa maruz kalmakta olup erkek çocukların genellikle doğrudan akran zorbalığına maruz kaldığı görülürken, kız çocukların daha çok dolaylı olarak akran zorbalığına uğradığı görülmektedir (79). Zorba ya da kurban olma sıklığı erkek çocuklarda yaş arttıkça azaldığı görülürken kız çocuklarda ise bu sıklığın genellikle sabit kaldığı görülmektedir (91).

Toplumsal olarak kız çocukları aileleri tarafından büyütülürken daha çok bakım veren rolünde olmaya yönelik yetiştirilip, şefkat, empati gibi özellikleri ön plana çıkarılırken; erkek çocuklarda koruma, adalet, güç gibi özellikler ön plana çıkarılıp koruyucu rolünde yetiştirilmekte buna bağlı olarak da erkek çocukların akran zorbalığı yapması kız çocuklara göre daha fazla olabilmekte ve empati arttıkça erkeklerdeki saldırganlığın azaldığı görülmektedir (32).

Gelişmiş empati yeteneğine sahip olma ile akran zorbalığı yapma arasında ters yönlü bir ilişki bulunmakta olup antisosyal davranışların azalmasında empatinin önemli derecede katkısı olduğu, özellikle erkeklerde prososyal davranışlar olan başkalarına yardım etmek, paylaşmak, iş birliği yapmak gibi topluma yararlı olumlu sosyal davranışlar empati yeteneğinin gelişmesine katkı sağlamaktadır (92-94).

2.8.3. Arkadaşlık İlişkileri

Arkadaşlık ilişkileri akran zorbalığında önemli rol oynamakta olup akran zorbalığına uğrayan çocukların genellikle sınıflarında iyi arkadaşları yoktur ve yalnızdırlar (24, 55). Okulda veya sosyal çevrede yaşlıları tarafından sevilen ve yakın arkadaşlara sahip olan bireylerin akran zorbalığına daha az maruz kaldığı yapılan çalışmalarda görülmüştür (95). 1996-2000 yılları arasında Portekiz ve İtalya'nın da aralarında bulunduğu bir çalışmada arkadaş sayıları açısından bakıldığında zorba/kurbanlar en az arkadaşına sahip grup olarak saptanmış ve bunu kurbanlar takip etmiştir (96).

Akran zorbalığından korunmada arkadaş sahibi olmanın yanı sıra arkadaşlık ilişkisinin kalitesi de oldukça önemli olup çocuk iyi ilişki kurduğu tek bir yakın arkadaşına (high-quality best friendship) sahip olsa bile akran zorbalığına uğrama ihtimali azalmaktadır. Hem akran zorbalığından koruyan hem de akran zorbalığı

maruziyetini azaltan “Yüksek kaliteli arkadaşlık” oldukça önem arz etmekte olup saldırgan rolde bir akranı olumlu bir tavır takınıp desteklemek yerine, saldırganlığa karşı olumsuz bir tavır takınarak meydana gelen olaylarda daha yapıcı sonuçların elde edilmesini sağlayabilir (97).

2.8.4. Aile İlişkileri

Çocuğun büyümesine ve gelişmesine ilk katkısı olan yer aile olduğu için araştırmalarda akran zorbalığına maruz kalan ya da zorbalık yapan çocukların aile özellikleri önemli yer teşkil etmektedir. Çocukların ailelerini rol model aldığı ve sık karşılaştığı davranışları benimsediği bu yüzden ailelerinin çocuklarını yetiştirirken gösterdikleri davranışlar ve aile içinde yaşanan problemler çocukta davranış kalıpları oluşurken sorunlara neden olabilmekte ve bu durum akran zorbalığı açısından önemli yer tutmaktadır (98-100).

Aşırı kontrolcü ve koruyucu olan sık eleştiri yapan anne babaların çocukları pasif olmaya alıştığı için zorbalığa uğrama riskleri artmış olup bu çocukların aileleri çocuklarının savunmasız olduğunu düşünerek onları çatışmalardan uzak tutar ve çocuklarının sosyal becerilerinin gelişmesini önlerler (3, 45).

Otoriter babaları olan, babaları daha çok ceza veren konumunda iken anneleri daha anlayışlı ve toleranslı olan çocuklar zorba olabilmekte bunun yanı sıra ilgisiz ve soğuk anne babanın çocuğuna sevgisini göstermemesi, çocuğunu desteklememesi, çocuğun kendini reddedilmiş gibi hissetmesine neden olmakta ve çocuğun öfkeli, saldırgan, antisosyal ve zorba olmasında etkili olabilmektedir (3, 23, 101).

Ebeveynlerin çatıştığı bir ortamda büyüyen, fiziksel/psikolojik şiddete maruz kalan, otoriter ve aşırı kontrolcü ebeveynlere sahip çocuklarda saldırgan davranışların gözlenmesi daha olası iken anne babası ilgili ve pozitif tutuma sahip çocuklar ise ilişkilerinde kendilerini güvende hissederler ve bu çocukların zorbalık yapma ya da akran zorbalığına uğrama olasılıklarının daha düşük olduğu gözlenmektedir (102-104). Anne babanın koyduğu kurallar arasında tutarsızlık olan, sınır koyulmayan ya da aşırı tolerans gösterilen çocukların da saldırgan davranışlara yatkınlığı artabildiği çünkü aşırı tolerans gösterilen çocukların aileleri üzerinde otorite kurduğu ve ailenin belirlemiş olduğu kurallara uymadığı görülmektedir (105).

Anne babaların sık çatıştığı aileye sahip olan, genellikle sorunlarını fiziksel şiddet göstererek çözen, sıklıkla ailesinden kötü muamele görmüş çocuklar

zorba/kurban çocuklar olup genellikle öfkeli bir anne ve soğuk, evde çok durmayan bir babaya sahiptirler (3,106). Sonuç olarak aile içi şiddet; çocuğun bu şiddeti öğrenmesi ve çevresine uygulaması sonucunda zorba olmasına ya da tam tersi içine kapanarak zorbalığa uğramasına neden olarak akran zorbalığı riskinde artışa sebep olmaktadır (3).

2.8.5. Sosyoekonomik Durum

Akran zorbalığına maruz kalan ya da zorbalık yapan çocuklarda aile ilişkileri, anne baba tutum ve davranışları kadar ailenin sosyoekonomik durumu da önemli yer tutmaktadır. Sosyoekonomik durumun akran zorbalığı ile ilişkisine bakıldığında; 35 farklı ülkede 11, 13 ve 15 yaş grubundaki 162.305 öğrenci ile 2001- 2002 yılları arasında yapılan bir çalışmada ailesi düşük sosyoekonomik duruma sahip olan çocukların diğer çocuklara göre daha sık akran zorbalığına maruz kaldıkları görülmüş olup yine aynı çalışmada sosyoekonomik düzey farklılığının daha derin olduğu ülkelerde akran zorbalığının daha fazla görüldüğü ve sosyoekonomik durum kötüleştikçe akran zorbalığı sıklığının artmış olduğu bununla birlikte çocukların okullarının bulunduğu yerleşim yerlerinin sosyoekonomik düzeylerinin akran zorbalığı açısından belirleyici bir faktör olmadığı bulunmuştur (61).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyet’inde 2010-2011 yıllarında ortaokula giden 2137 öğrenci ile yapılan çalışmada gelir düzeyi yüksek olan çocukların zorba, gelir düzeyi orta ve düşük olan çocukların ise daha sık akran zorbalığına uğradığı saptanmıştır (107). Türkiye’de ise bununla ilgili yapılan az sayıda çalışma olmakla birlikte 2004 yılında Ankara’da ilkokul öğrencilerinde yapılan bir çalışmada akran zorbalığı ile sosyoekonomik durum arasında ilişki bulunamamış ve sosyoekonomik düzey açısından orta olan çocukların daha çok fiziksel zorbalığa uğradığı gözlenmiş olup 2012 yılında İzmir’de ortaokul öğrencileri ile yapılan farklı bir çalışmada ise akran zorbalığının düşük sosyoekonomik düzeyli yerleşimlerdeki okullarda daha sık görüldüğü saptanmıştır (70, 108).

UNICEF’e ait Jamaica Raporu’nda sosyoekonomik düzeyi düşük, kırsalda yaşayan öğrencilerin daha çok zorbalık yaptığını, sosyoekonomik düzeyi yüksek olan öğrencilerin ise zorbalığa uğradığı görülmektedir (109).

2.8.6. Diğer Faktörler

Akran zorbalığını etkileyen diğer faktörlerden biri de özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların kaynaştırılmalı eğitimle akranlarıyla birlikte eğitim görmesidir. Özel eğitime ihtiyaç duyan bu çocuklar normal gelişim gösteren yaşlılarına göre daha çok zorbalığa maruz kalmakta olup İsrail’de zihinsel engelli 186 öğrencide yapılan bir çalışmada öğrencilerin % 83’ünün zorbalığa uğradığı görülmüştür (110).

Kanada’da yaşayan 5-21 yaş arası otizm spektrum bozukluğu tanımlı öğrencilerin diğer öğrencilere göre akran zorbalığına iki kat daha fazla uğradıkları saptanmıştır (111). İstanbul’da yapılan bir çalışmada ortaokula giden 374 öğrencide kaynaştırma sınıflarında bulunan öğrencilerde diğer sınıflardaki öğrencilere göre zorbalık yapma sıklığında belirgin fark olmasa da zorbalığa maruz kalmanın daha sık olduğu saptanmıştır (112).

Akran zorbalığında bir diğer önemli faktör de çocukların fiziksel özellikleridir. Fiziksel olarak daha küçük ve güçsüz çocukların genellikle zorbalığa maruz kaldığını ve kendilerine zorbalık yapan diğer çocuklara karşı savunmasız oldukları görülmüştür (113). Türkiye’de 2023 yılında yayınlanan bir çalışmada hem kurbanlar hem de zorbalılar için fazla kilolu/obez olma akran zorbalığı açısından bir risk faktörü olarak belirlenmiştir (114).

2.9. Akran Zorbalığı ve Okul Başarısı Arasındaki İlişki

Öğrencilerin okul başarıları üzerinde akran zorbalığının olumsuz etkileri bulunmakta olup zorba ve kurbanlarla yapılan bir çalışmada, hem zorba olmanın hem de kurban olmanın düşük akademik başarıyı getirdiği gözlenmiştir (115). Olweus yaptığı bir çalışmada zorbalığa uğrayan erkeklerin okul başarılarının zorbalığa uğramayanlara göre daha düşük olduğunu belirtmiş, yapılan başka bir çalışmada ise zorbalığa uğrayan kızların okul başarılarının düşük olduğu saptanmıştır (116, 117).

Zorbalığa uğrayan çocukların okullarda kendilerini güvensiz ve mutsuz hissetmelerine, okuldan korkmalarına neden olup Amerika’da yapılan bir çalışmada öğrencilerin % 7’sinin zorbalığa uğraması nedeniyle ayda en az bir kez okula gitmek yerine evde kalmayı tercih ettikleri saptanmıştır (79, 118). European Community tarafından yapılan bir çalışmada kızların üçte birinin, erkeklerin ise dörtte birinin diğer öğrencilerin zorbalığına uğradığı bu yüzden okula gitmeye çekindikleri ve korktukları belirtilmiştir (119). Okul başarıları ile akran zorbalığı arasındaki ilişki incelendiğinde

mağdur öğrencilerin genellikle düşük okul başarısına sahip olduğu belirlenmiş olup akran zorbalığına uğrayan ve dışlanan öğrencilerin sınıf içi etkinliklere katılmaya çekindiği ve okul başarılarında düşüş olduğu saptanmıştır (120-122).

Pekel'in ortaokul öğrencileri ile yaptığı bir çalışmada akran zorbalığı grupları arasında zorba/kurban gruptaki öğrencilerin diğer gruptaki öğrencilere göre akademik başarılarının düşük olduğu saptanmıştır (123). Beran ve Lupart ise akran zorbalığı ve okul başarısının birbiriyle doğrudan ilişkili olmadığını, düşük akademik başarının yetersiz prososyal davranışlar, hiperkativite ve davranım bozukluğu ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir (124).

2.10. Akran Zorbalığının Etkileri

Akran zorbalığına uğrayan çocuklarda endişe, korku, güvensizlik hissi, yalnız ve mutsuz hissetme, sosyal izolasyon, utangaçlık, nevrozis, konsantrasyon bozukluğu, iştah kaybı, baş ve karın ağrısı, gece yatak ıslatma, uyku problemleri, yeme bozukluğu gibi psikosomatik semptomların yanında, sosyal fobi, duygu-durum bozuklukları, travma sonrası stres bozukluğu, dikkat eksikliği ve hareket bozukluğu (DEHB), tik bozukluğu, borderline kişilik bozukluğu, kendine zarar verme ya da suisid düşüncesi gibi psikiyatrik sorunlar da gözlenmektedir (14, 23, 25, 125-138). Zorbalarda ise dikkat eksikliği ve kural bozucu davranış problemi gözlenmekte olup ilerleyen yaşlarda depresyon, antisosyal davranışlar, psikotik belirtiler, aile içi şiddet, suçta karışma, sigara, alkol, madde kullanımı gibi olumsuz davranışlar akranlarına göre daha sık görülebilmektedir (25, 134, 139, 140).

Yapılan başka bir çalışmada sosyal anksiyete bulgularının akran zorbalığına uğrayan mağdur çocuklarda görülme sıklığının yüksek olduğu saptanmıştır (141-143). Başka bir çalışmada ise istismara uğrayan çocuklardaki gibi zorbalığa maruz kalan çocuklarda da borderline kişilik daha sık bulgulanmıştır (144).

Depresyon ve zorbalığa uğrama arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu, depresyonun major risk faktörlerinden birisinin zorbalığa uğramak olduğu, mağdurlarda depresyon ve emosyonel problemlerin daha çok görüldüğü, zorbalık sıklığı arttıkça depresyon bulgularının kalıcılığının arttığı belirtilmiştir (51, 64, 145-147). Yapılan başka bir çalışmada depresyonun kurbanlarda, zorbalarda ve zorba/kurbanlarda artmış olduğu bununla birlikte eşlik eden intihar düşüncelerinin hem zorbalarda hem de kurbanlarda artmış olduğu, yapılan başka bir çalışmada ise en

büyük risk grubunun zorba/kurbanlar olduğu belirlenmiştir (65, 148-150). Akran zorbalığına maruz kalma sonucu ortaya çıkan depresyon ile self mutilasyonun ilişkili olduğu saptanmıştır (151).

Çocukluk çağında akran zorbalığına maruz kalan 23 ve 50 yaşları arasındaki kişilerin değerlendirildiği çalışmada zorbalığa maruz kalmayan yaşlılarına göre depresyon, anksiyete bozuklukluğu ve suisid düşüncelerinin daha sık görüldüğü, çocukluk çağında zorbalığa maruz kalanlarda yaşanan olaydan 40 yıl sonrasında bile sağlık, ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz sonuçların devam ettiği görülmüştür (152). Ergenlik döneminde zorbalığa maruz kalan yetişkinlerde ağrı şikayeti, daha yavaş iyileşme ve sağlık sorunlarının daha sık görüldüğü, akademik başarısızlığın yanı sıra iş yaşamında da olumsuz sonuçlara neden olduğu, kurbanlarda madde kullanımında önemli bir artma saptanmamışken, zorbalarda madde kullanımının daha sık olduğu bulunmuştur (153, 154). Kurbanların ekonomik anlamda zorlandıkları, finansal yönetim konusunda zayıf oldukları, akranlarına göre maddi kazançlarının daha az olduğu belirtilmiştir (153, 154). Kurban ve zorbalılar arkadaşlık kurmada ve arkadaşlığı sürdürme konusunda zorluk yaşamakta olup arkadaşlık kurmadaki sorunlar eş/partner ilişkilerinde de kendisini göstermektedir. Yapılan bazı çalışmalarda kurbanların daha fazla oranda yalnız yaşadıkları, eş ya da partnerlerinin olmadığı gösterilirken, başka bir çalışmada kurban ve zorbaların, akran zorbalığında bulunmayan kişilere göre evli olma ve boşanma açısından fark göstermediği ancak sosyal ilişkilerinin bozulmuş olduğu görülmektedir (152-154).

2.11. Akran Zorbalığını Önleme

Çocuklarda ve ergenlerde zorbalığı önlemek için çok sayıda program geliştirilmiş olup içlerinde en bilineni Olweus'un yaptığı "Olweus Zorbalık Önleme Programı" dır. Olweus'un geliştirdiği bu program sayesinde; okullardaki sosyal ilişkilerin pozitif yönde değiştiği ve zorba/kurbanların problemlerinin % 50 oranında azaldığı saptanmıştır. Olweus'un geliştirdiği Zorbalığı Önleme Programı dört bileşenden oluşmakta olup bunlar; yetişkinlerin katılımı ve farkındalığı, okul düzeyinde zorbalığı önlemeye yönelik seminerler düzenlenmesi, bu yönde komite kurulması, aralarda ve öğlen yemeklerinde etkili denetimler, personel eğitimi ve tartışma grupları oluşturma, sınıf düzeyinde zorbalıkla ilgili kuralların oluşturulması, sınıfta ve sınıf velileri ile düzenli toplantılar düzenlenmesi, bireysel önlemler ise; hem

zorba hem de kurbanlarla bireysel olarak görüşülmesi ve velilerle toplantı yapılmasıdır (155-157).

Olweus'un programının dışında İngiltere'de 1990 yılında Smith ve ark. tarafından Sheffield projesi, Finlandiya'da 2010 yılında Salmivalli ve ark. tarafından zorbalığa karşı anlamına gelen "Kiusaamista Vastaa" kelimelerinin kısaltması olan KiVa, İspanya'da Ortega ve ark. tarafından SAVE, Kanada'da 1994-2004 yılları arasında 1000 öğrenci ile deneyimlenen Toronto Zorbalık Karşıtı Girişimi, İrlanda'da yerel ve ulusal düzeyde Donegal ve ABC Zorbalığa Karşı Programları, yaşça büyük olan çocuklarda başarılı olan fakat küçük çocuklarda istenilen düzeyde sonuçlanmayan Bulli ve Pupe, Birleşik Devletler'de PDGD, Avustralya'da Dost Okulları Projesi, Avusturya'da ise Viyana Sosyal Yeterlilik (ViSC) gibi çok sayıda programın denendiği görülmüştür (158-167).

Farkındalığın artmasıyla birlikte akran zorbalığını önlemeye yönelik programların geliştirilmesi son yıllarda artmış olup son 10 yılda bu konuyla ilgili yayınlanan 550 makaleyi inceleyen bir çalışmada % 61,3'ü okul, % 77,4'ü sınıf unsurlarından oluştuğu, diğer bazı programlarda ise birey ve aileler ayrı ayrı % 35,5, yaşlılar % 38,7, toplum % 9,7 olarak önleme programlarına dahil olduğu saptanmıştır (168, 169).

DSÖ'nün 2019'da yayınlamış olduğu okullarda akran zorbalığının önlenmesine yönelik rapora göre ise; çocukların güvenli davranışları öğrenmesini pekiştirmek, yaşam becerilerini geliştirmek ve sosyal/kültürel normları değiştirmek için mücadele etmek şeklinde üç bileşenden oluşmuştur (21).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Genel Özellikleri

Çalışmamız 01.10.2022-01.10.2023 tarihleri arasında Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi (KSBÜ) Evliya Çelebi Eğitim ve Araştırma Hastanesi Adli Tıp Polikliniği'ne akran zorbalığı nedeniyle adli makamlarca gönderilen çocuk ve ergen olgulardan çalışmaya katılmaya gönüllü olanların katılımıyla yapılmıştır. Çalışmaya katılmayı kabul eden gönüllü çocuk ve ergenlerden Araştırma Amaçlı Çalışma İçin Çocuk Rıza Formu onamı alınıp, anket formları yüz yüze doldurulmuştur.

Araştırmanın türü tek merkezli, kesitsel ve tanımlayıcı niteliktedir.

Bu çalışma; çalışmaya katılmayı kabul eden 8-18 yaş arası çocuklarla yapılmış olup, 8 yaş altı çocuklar ve 18 yaş üstü bireyler ve çalışmaya katılmayı kabul etmeyen 8-18 yaş arası çocuklar dahil edilmemiştir.

3.2. Araştırmanın Örnekleme

KSBÜ Evliya Çelebi Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne akran zorbalığı nedeniyle başvuran 104 olgu prospektif olarak incelenmiş olup fizik muayene bulguları, anamnez ve radyolojik tetkik görüntüleri Hastane Bilgi Yönetim Sistemi (HBYS)'nde bölüm olarak erişimimize açık bilgi ve belgeler incelenmiştir. Olgular cinsiyet, oluş şekli, meydana geldikleri mevsim ve aylara, Türk Ceza Kanunu (TCK)'nda tanımlanan yaralanma ağırlıklarına göre (basit yaralama-neticesi itibariyle ağırlaşmış yaralama) sınıflandırılmıştır.

Örnek seçiminde olasılığı bilinmeyen örneklem yöntemlerinden gelişigüzel örneklem yöntemi kullanılmıştır.

2022 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Kütahya ilinde 8-18 yaş arası her iki cinsiyeti de kapsayan toplam çocuk sayısı 69.609 dır (170). 1 Ekim 2022 ve 1 Ekim 2023 tarihleri arasında Adli Tıp Polikliniğine başvurusu olan 8-18 yaş arası çocuk/ergen sayısı 1427 dir.

3.3. Araştırmanın Hipotezi

1. Erkekler kızlara göre daha çok zorbalık yapmakta ve daha fazla zorbalığa uğramaktadır.
2. Sınıf seviyelerine göre akran zorbalığı görülme sıklığı değişkenlik göstermektedir.

3. Eğitim seviyesi düşük anne babaya sahip çocuk ve ergenlerin zorbalık yapma olasılığı daha yüksektir.
4. Kırsalda yaşayan çocuk ve ergenlerin zorbalığa uğrama olasılığı daha yüksektir.
5. Zorbalığa maruz kalan çocuk ve ergenlerin okulda mutsuz olma olasılığı yüksektir.
6. Karne ortalaması düşük olan çocuk ve ergenlerin zorbalık yapma ya da zorbalığa uğrama olasılığı yüksektir.

3.4. Veri Toplama Aracı

Adli muayeneye gönderilen çocuk olgularda yaş grubuna göre Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu ve Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Çocuk Formu uygulanmış olup ayrıca Sosyodemografik Veri Formu ve Adli Tıp Polikliniğine Darp Nedeniyle Başvuran Hastalar İçin Anket Formu uygulanmıştır.

3.4.1. Sosyo-Demografik Veri Formu

Sosyodemografik veri formu çalışmayı yapan araştırmacılar tarafından hazırlanmış olup sosyodemografik veri formunun kullanım amacı çalışmaya katılan çocuk ve ergenlerin hem kendileri hem de aile bireyleri hakkında kapsamlı bilgi edinmektir. Doğum tarihi, cinsiyeti, sınıfı, ebeveynlerin eğitim durumları ve medeni durumları, gelir düzeyi, okul başarısı, sigara, alkol, madde kullanım öyküsü gibi 20 sorudan oluşan form hazırlanmıştır.

3.4.2. Adli Tıp Polikliniğine Darp Nedeniyle Başvuran Hastalar İçin Anket Formu

Akran zorbalığı nedeniyle polikliniğe gelen darp edilen ve/veya darp eden çocuk ve ergenlerin yaşları, cinsiyetleri, olay tarihi ve olay saati, alkol ve madde kullanıp kullanmadıkları, olaya karışan kişilerin sayısı, olaya karışan kişilerin yakınlık dereceleri, eğitim durumları, etkili eylemi yapanın yaşı, etkili eylem nedeni, ne ile yaralandığı, ne ile yaraladığı, yara ağırlığının TCK'nın tanımladığı şekilde tespiti, olay öncesi aynı kişi/kişiler tarafından yaralanma olup olmadığı, olay öncesi aynı kişi/kişiler tarafından tehdit edilip edilmediği şeklinde anket formu hazırlandı.

3.4.3 Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu

Pişkin ve Ayas tarafından geliştirilen Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu'nun bir tarafında "ben yaptım" diğer tarafında " bana yapıldı"

şeklinde iki sütundan oluşmaktadır. Ölçek 53 sorudan oluşmakta olup 1-15. sorular arası fiziksel, 16-22. sorular arası sözel, 23-28. sorular arası dışlama, 29-33. sorular arası söylenti çıkarma, 34-43. sorular arası eşyalara zarar verme, 44-53. sorular arası ise cinsel zorbalığı sorgulayan ifadeler bulunmaktadır. Ölçeğin zorba ve kurban boyutlarından alınabilecek en düşük puan 53 en yüksek puan 265 olup puanlar arttıkça zorba ve kurban olma düzeyleri artar. Araştırmada kullanılan zorbalık ölçeği Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı toplam ölçek için; 0,92, fiziksel zorbalık için; 0,83, sözel zorbalık için; 0,74, dışlama için; 0,75, söylenti çıkarma için; 0,66, eşyalara zarar verme için; 0,79 ve cinsel zorbalık için ise 0,88 olarak hesaplanmış olup mağdur ölçeği Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı toplam ölçek için; 0,93, fiziksel mağduriyet için; 0,82, sözel mağduriyet için; 0,75, dışlanma için; 0,77, söylentiye uğrama; 0,75, eşyalarına zarar verilmesi; 0,80 ve cinsel mağduriyet için ise 0,88 olarak hesaplanmıştır (35,63).

3.4.4 Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Çocuk Formu

Pişkin ve Ayas tarafından geliştirilen Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Çocuk Formu kurban ve zorbayı belirleme amaçlı iki farklı bölümden oluşmakta olup yaşlıtlarına “zorbalığa uğrayan” ve “zorbalık yapan” öğrencilerin belirlenmesi amacıyla toplam 37 sorudan oluşmakta ve dağılımı; 1-10.sorular fiziksel, 11-16. sorular sözel, 17-21. sorular izolasyon, 22-28. sorular söylenti yayma, 29-37. sorular eşyalara zarar vermeyi sorgulayarak zorba/kurbanı belirleme amacıyla hazırlanmıştır. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Çocuk Formunda toplam en düşük puan 37 iken en yüksek puan ise 185 olup puanlar arttıkça zorba ve kurban olma düzeyleri artacaktır. Ölçeğin güvenilirlik çalışması için Cronbach-alpha yöntemi kullanılmış olup kurban boyutunun iç tutarlık kat sayısı 0,90, alt ölçeklerine ilişkin iç tutarlılık kat sayıları fiziksel alt ölçeği için 0,74, sözel alt ölçeği için 0,66, izolasyon alt ölçeği için 0,68, söylenti alt ölçeği için 0,79, eşyalara zarar verme alt ölçeği için 0,76 olarak bulunmuştur. Ölçeğin zorba boyutunun iç tutarlılık kat sayısı 0,87 olarak bulunmuş olup zorba boyutunun alt ölçeklerine ilişkin fiziksel zorbalık için 0,71, sözel zorbalık için 0,68, izolasyon için 0,60, söylenti alt ölçeği için 0,64, eşyalara zarar verme alt ölçeği için 0,70 olarak bulunduğu görülmüştür (171).

3.5. Araştırma Verisinin Düzenlenmesi ve Analizi

Araştırma verisi SPSS 23 istatistik paket programı aracılığıyla değerlendirilmiştir. Normal dağılımın uygunluğu, görsel (histogram ve olasılık grafikleri) ve analitik yöntemlerle (Kolmogorov-Smirnov / Shapiro-Wilks Testleri) incelenmiştir. İstatistiksel yöntem olarak iki bağımsız grup arasındaki istatistiksel anlamlılıklarda Mann-Whitney U, İki'den fazla bağımsız grup arasındaki istatistiksel anlamlılıklarda Kruskal Wallis testleri kullanılmıştır. Sürekli değişkenlerin normal dağılmadığı saptandığı için analizlerde ortanca ve minimum-maksimum değerler sunulmuştur. Yaş ile Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ve Alt Kategorilerinin Puan Dağılımları ilişkisini değerlendirmek için Spearman korelasyon testi uygulanmıştır. Korelasyon katsayısının 0-0,25 arasında olması zayıf, 0,26-0,50 arasında olması orta, 0,51-0,75 arasında olması güçlü ve 0,76-1,00 arasında olması çok güçlü korelasyon olarak kabul edilmiştir.

Anne ve baba eğitim durumu analize alınırken “lise mezunu” ve “üniversite mezunu” birleştirilerek, “lise ve üzeri” olarak gruplandırılmıştır.

Anne mesleği analize alınırken “ev hanımı” ve “diğer” olarak gruplandırılmıştır.

Çocuk ve ergenlerin birlikte yaşadığı kişiler analize alınırken “anne ve babayla” ve “diğer” olarak gruplandırılmıştır.

Çocuk ve ergenlerin yaşadıkları yer analize alınırken, “köy” ve “ilçe” birleştirilerek, “köy/ilçe” olarak gruplandırılmıştır.

Okulda hissedilen duygu analize alınırken, “her zaman mutlu” ve “çoğunlukla mutlu” birleştirilerek, “her zaman mutlu/çoğunlukla mutlu” olarak, “bazen mutlu” ve “hep mutsuz” birleştirilerek “bazen mutlu/ hep mutsuz” olarak gruplandırılmıştır.

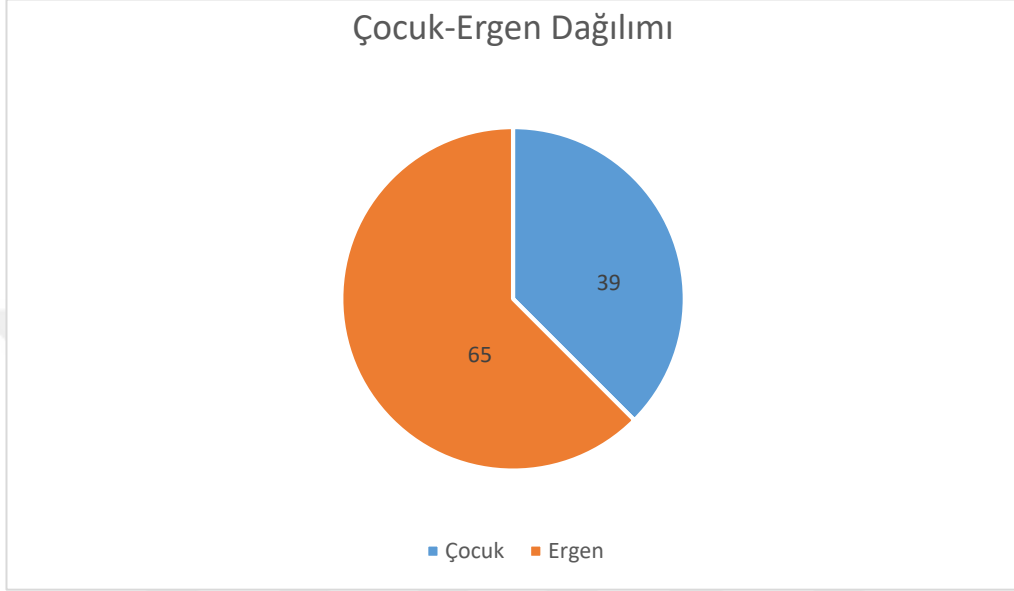
Son karne ortalaması analize alınırken, “0-45”, “46-50” ve “51-69” birleştirilerek “70 altı”, “70-84” ve “85-100” birleştirilerek “70 ve üzeri” olarak gruplandırılmıştır.

3.6. Araştırmanın Etik Kurul Onayı

Çalışmamız için Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi tarafından 14.09.2022 tarihinde 2022/09-19 karar nolu etik kurul onayı alınmıştır.

4. BULGULAR

Şekil 1’de çalışmaya dahil edilen toplam 104 çocuk ve ergenin 39 unun çocuk (8-14 yaş), 65 inin ergen (14-18 yaş) olduğu gösterilmektedir.

Şekil 1. Çalışmaya dahil edilen çocuk ve ergenlerin sayı dağılımı

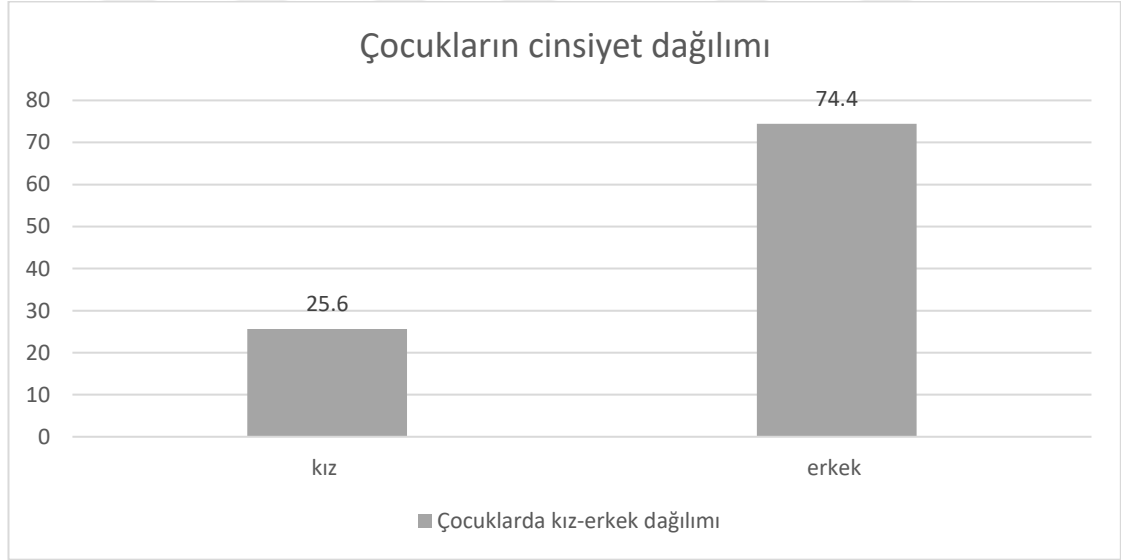
Tablo 1’de araştırmaya katılan 39 çocuğun yaş ortalamasının $11,9 \pm 1,3$ olduğu, % 25,6 sının kız, % 74,4 ünün erkek olduğu, % 10,3 ünün 4. sınıfa gittiği, % 17,9 unun 5.sınıfa gittiği, % 12,8 inin 6. sınıfa gittiği, % 38,5 inin 7.sınıfa gittiği, % 20,5 inin 8.sınıfa gittiği ve % 94,9 unun şehir merkezinde, % 2,6 sının köyde, % 2,6 sının ilçede yaşadığı saptanmıştır.

Tablo 1. Çocuklarla İlgili Demografik Özellikler

n=39	Sayı	(%)*
Yaş		
ortalama±ss	11,9±1,3	
Cinsiyet		
Kız	10	25,6
Erkek	29	74,4
Sınıf		
4. sınıf	4	10,3
5. sınıf	7	17,9
6. sınıf	5	12,8
7. sınıf	15	38,5
8. sınıf	8	20,5
Yaşadığı Yer		
Şehir merkezi	37	94,9
Köy	1	2,6
İlçe	1	2,6

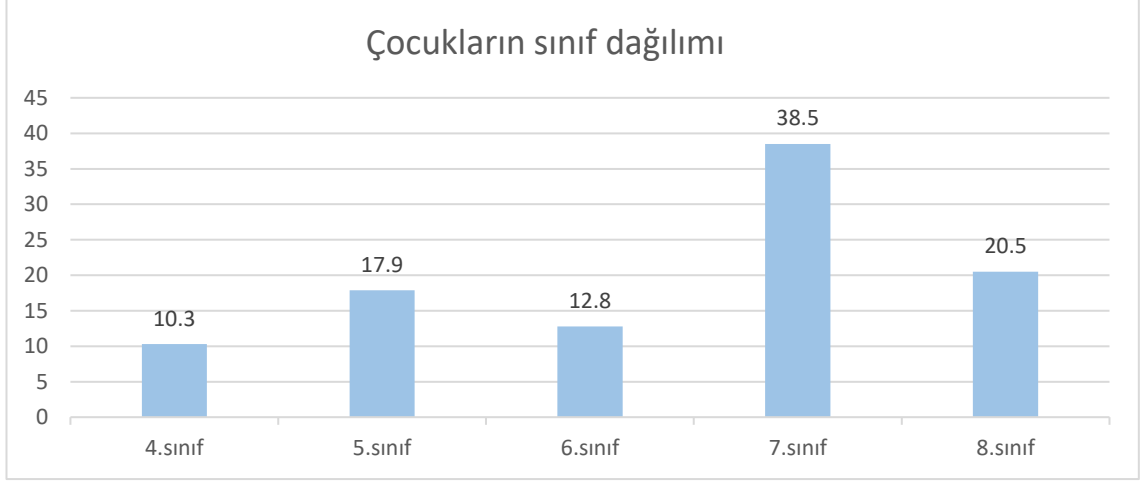
* Sütun Yüzdesi

Şekil 2’de araştırmaya katılan çocukların cinsiyet dağılımı gösterilmiştir. Katılımcıların % 74,4 ünün erkek, % 25,6 sının kız olduğu saptanmıştır.

Şekil 2. Çalışmaya dahil edilen çocukların cinsiyet dağılımı

Şekil 3’de araştırmaya katılan çocukların sınıf dağılımları gösterilmiştir. Katılımcıların % 38,5 unun 7.sınıf, % 20,5 inin 8.sınıf, % 17,9 unun 5.sınıf, % 12,8 inin 6.sınıf ve % 10,3 ünün 4.sınıf olduğu görülmüştür.

Şekil 3. Çalışmaya dahil edilen çocukların sınıf dağılımı

Katılımcıların aileleri ile ilgili demografik özellikleri Tablo 2’de sunulmuştur. Katılımcıların anne mesleklerinin % 64,1 inin ev hanımı, % 17,9 unun işçi olduğu, katılımcıların anne eğitim durumlarında % 35,9 unun ilköğretim mezunu, % 25,6 sının lise mezunu olduğu saptanmıştır. Katılımcıların baba mesleklerinin % 51,3 ünün işçi, % 43,6 sının diğer meslek gruplarından olduğu, katılımcıların baba eğitim durumlarında % 33,3 ünün ilköğretim mezunu, % 28,2 sinin lise mezunu olduğu saptanmıştır. Katılımcıların % 69,2 sinin anne/babanın birlikte olduğu, % 20,5 inin boşanmış olduğu görülmüştür. %69,2 sinin anne babasıyla, %23,1 inin anneyle, % 5,1 inin babayla, % 2,6 sının kurumda yaşadığı saptanmıştır.

Tablo 2. Çocukların Aileleri ile İlgili Demografik Özellikler

n=39	Sayı	(%)*
Anne Mesleği		
Ev hanımı	25	64,1
İşçi	7	17,9
Öğretmen	1	2,6
Diğer	6	15,4
Anne Eğitim Durumu		
Okuma yazma bilmiyor	8	20,5
İlköğretim mezunu	14	35,9
Ortaöğretim mezunu	4	10,3
Lise mezunu	10	25,6
Üniversite mezunu	3	7,7
Baba Mesleği		
İşçi	20	51,3
Tır şoförü	2	5,1
Diğer	17	43,6
Baba Eğitim Durumu		
Okuma yazma bilmiyor	7	17,9
İlköğretim mezunu	13	33,3
Ortaöğretim mezunu	5	12,8
Lise mezunu	11	28,2
Üniversite mezunu	3	7,7
Anne/Baba Birlikteliği		
Anne/baba birlikte	27	69,2
Boşanmış	8	20,5
Evlü ama ayrı yaşıyorlar	2	5,1
Baba vefat etmiş	2	5,1
Kiminle Yaşadığı		
Anne ve baba	27	69,2
Anne	9	23,1
Baba	2	5,1
Kurum	1	2,6

* Sütun Yüzdesi

Tablo 3’de araştırmaya katılan çocukların % 94,9 unun sigara kullanmadığı, % 100 ünün alkol kullanmadığını, % 100 ünün daha önceden madde kullanımının olmadığı saptanmıştır.

Tablo 3. Çocukların Bazı Alışkanlıklarının Dağılımı

n=39	Sayı	(%)*
Sigara Kullanma Durumu		
Sigara kullanmıyor	37	94,9
1-10 adet/gün kullanıyor	2	5,1
Alkol Kullanma Durumu		
Alkol kullanmıyor	39	100,0
Ayda bir kullanıyor	0	0
Daha Önce Madde Kullanma Durumu		
Kullanmamış	39	100,0
Kullanmış	0	0

* Sütun Yüzdesi

Tablo 4’de katılımcı çocukların okul başarı durumlarında % 97,4 ünün sınıf tekrarı yapmadığı, % 79,5 inin daha önce disiplin cezası almadığı, okula gitme isteğinin % 53,8 inin orta olduğu, % 46,2 sinin okulda çoğunlukla mutlu olduğu, % 89,7 sinin zorunlu haller dışında devamsızlık yapmadığı, son karne ortalamasının % 28,2 sinin 51-69, % 28,2 sinin 85-100 olduğu saptanmıştır.

Tablo 4. Çocukların Okul Başarı Durumları ile İlgili Dağılımları

n=39	Sayı	(%)*
Sınıf Tekrarı Yapma Durumu		
Evet	1	2,6
Hayır	38	97,4
Daha Önce Disiplin Cezası Alma Durumu		
Evet	8	20,5
Hayır	31	79,5
Okula Gitme İsteği		
Az	3	7,7
Orta	21	53,8
Çok	13	33,3
Pekçok	2	5,1
Okulda Hissedilen Duygu		
Her zaman mutlu	1	2,6
Çoğunlukla mutlu	18	46,2
Bazen mutlu	16	41,0
Hep mutsuz	4	10,3
Devamsızlık Yapma Durumu		
Evet	4	10,3
Hayır	35	89,7
Son Karne Ortalaması		
46-50	8	20,5
51-69	11	28,2
70-84	9	23,1
85-100	11	28,2

* Sütun Yüzdesi

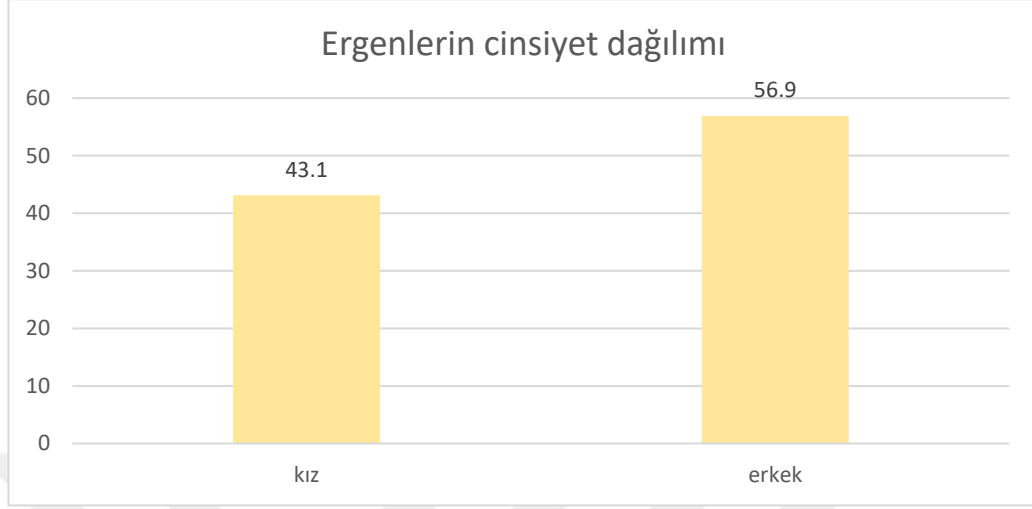
Katılımcılardan çocukların yaşadığı akran zorbalığı ile ilgili bazı özellikler Tablo 5’de gösterilmiştir. Olaya karışan kişi sayısının ortalaması $3,8\pm 4,6$, % 46,2 sinin sınıf arkadaşı olduğu, % 61,5 inin erkek olduğu, karşı tarafın eğitim durumunda % 71,8 inin ortaokul olduğu, karşı tarafın yaş ortalaması $12,4\pm 1,7$ olduğu, etkili eylem nedeninin % 61,5 hakaret/küfür olduğu, % 59 unun yumrukla yaralandığı, aynı kişi tarafından daha önce yaralanma oranı % 84,6 ile olmadığı, aynı kişi tarafından daha önce tehdit edilme % 64,1 ile olmadığı saptanmıştır.

Tablo 5. Çocukların Yaşadığı Akran Zorbalığı ile İlgili Bazı Özellikler

n=39	Sayı	(%)*
Olaya Karışan Kişi Sayısı		
Ortalama \pm ss		3,8 \pm 4,6
Ortanca (min-max)		2(2-30)
Yakınlık Derecesi		
Tanımıyor	2	5,1
Sınıf arkadaşı	18	46,2
Okul arkadaşı	13	33,3
Mahalle arkadaşı	6	15,4
Karşı Tarafın Cinsiyeti		
Kız	9	23,1
Erkek	24	61,5
Hem kız hem erkek	6	15,4
Karşı Tarafın Eğitim Durumu		
İlkokul	9	23,1
Ortaokul	28	71,8
Lise	2	5,1
Karşı Tarafın Yaşı		
ortalama \pm ss		12,4 \pm 1,7
ortanca (min-max)		13(8-17)
Eylem Nedeni		
Hakaret/ Küfür	24	61,5
Sataşma	15	38,5
Yaralanma Aracı		
Yumruk	23	59
Sopa,çubuk/cetvel	2	5,1
Su tabancası	2	5,1
Kitap/defter	1	2,6
Yaralanma yok	11	28,2
Yaralama Aracı		
Yumruk	23	59
Yaralama yok	16	41
Aynı Kişi Tarafından Daha Önce Yaralanma Durumu		
Evet	6	15,4
Hayır	33	84,6
Aynı Kişi Tarafından Daha Önce Tehdit Durumu		
Evet	14	35,9
Hayır	25	64,1

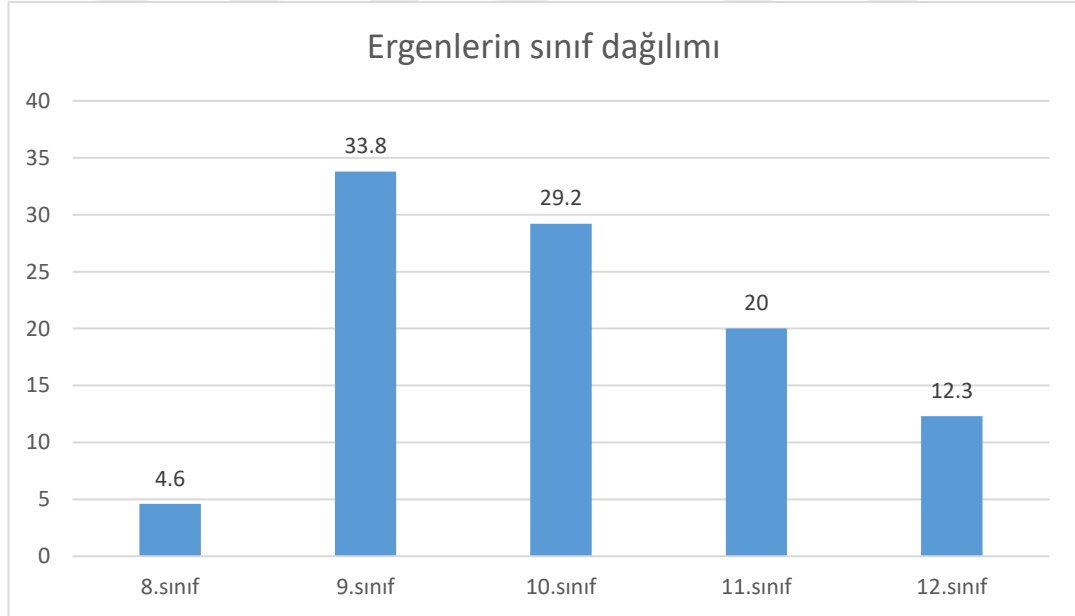
* Sütun Yüzdesi

Şekil 4'te çalışmaya katılan ergenlerin cinsiyet dağılımı gösterilmiştir. % 56,9 unun erkek, % 43,1 inin kız olduğu saptanmıştır.

Şekil 4. Çalışmaya katılan ergenlerin cinsiyet dağılımı

Şekil 5'de çalışmaya katılan ergenlerin sınıf dağılımları gösterilmiştir. % 4,6 sının 8. sınıf, % 33,8 inin 9. sınıf, % 29,2 sinin 10. sınıf, % 20 sinin 11. sınıf, % 12,3 ünün 12. sınıf olduğu saptanmıştır.

Şekil 5. Çalışmaya katılan ergenlerin sınıf dağılımı

Çalışmaya katılan ergenlerle ilgili bazı demografik özellikler Tablo 6’da gösterilmiştir. Katılımcılardan ergenlerin yaş ortalaması $15,6\pm 1,0$, % 56,9 unun erkek, % 43,1 inin kız olduğu, % 33,8 inin 9. sınıfa, % 29,2 sinin 10. sınıfa gittiği, % 98,5 inin şehir merkezinde yaşadığı saptanmıştır.

Tablo 6. Ergenlerle İlgili Bazı Demografik Özellikler

n=65	Sayı	(%)*
Yaş (ort±ss)	15,6±1,0	
Cinsiyet		
Kız	28	43,1
Erkek	37	56,9
Sınıf		
8. sınıf	3	4,6
9. sınıf	22	33,8
10. sınıf	19	29,2
11. sınıf	13	20,0
12. sınıf	8	12,3
Yaşadığı Yer		
Şehir merkezi	64	98,5
İlçe	1	1,5

* Sütun Yüzdesi

Ergenlerin aileleri ile ilgili demografik özellikleri Tablo 7’de sunulmuştur. Ergenlerin anne mesleklerinin % 64,6 sının ev hanımı, % 21,5 unun işçi olduğu, anne eğitim durumlarının % 43 unun ilköğretim terk / ilköğretim mezunu, % 21,5 inin ortaöğretim terk/ortaöğretim mezunu, % 21,5 inin lise mezunu olduğu saptanmıştır. Ergenlerin baba mesleklerinin % 46,2 sinin işçi, % 40 ının diğer meslek gruplarından olduğu, baba eğitim durumlarının % 38,5 inin lise terk / lise mezunu, % 32,3 ünün ilköğretim mezunu olduğu saptanmıştır. Ergenlerin % 73,8 inin anne / babanın birlikte olduğu, % 13,8 inin boşanmış olduğu görülmüştür. % 67,7 sinin anne ve babasıyla, % 20 sinin annesiyle, % 6,2 sinin babasıyla, % 4,6 sının babanne ve dede ile yaşadığı saptanmıştır.

Tablo 7. Ergenlerin Aileleri ile İlgili Bazı Demografik Özellikler

n=65	Sayı	(%)*
Anne Mesleği		
Ev hanımı	42	64,6
İşçi	14	21,5
Öğretmen	1	1,5
Diğer	8	12,3
Anne Eğitim Durumu		
Okuma yazma bilmiyor	8	12,3
İlköğretim terk /İlköğretim mezunu	28	43,0
Ortaöğretim terk/Ortaöğretim mezunu	14	21,5
Lise mezunu	14	21,5
Üniversite mezunu	1	1,5
Baba Mesleği		
Çalışmıyor	4	6,2
İşçi	30	46,2
Tır şoförü	3	4,6
Öğretmen	2	3,1
Diğer	26	40,0
Baba Eğitim Durumu		
Okuma yazma bilmiyor	7	10,8
İlköğretim mezunu	21	32,3
Ortaöğretim mezunu	6	9,2
Lise terk/ Lise mezunu	25	38,5
Üniversite mezunu	6	9,2
Anne/Baba Birlikteliği		
Anne/baba birlikte	48	73,8
Boşanmış	9	13,8
Evli ama ayrı yaşıyorlar	3	4,6
Anne vefat etmiş	3	4,6
Baba vefat etmiş	2	3,1
Kiminle Yaşadığı		
Anne ve baba	44	67,7
Anne	13	20,0
Baba	4	6,2
Babaanne-dede	3	4,6
Diğer	1	1,5

* Sütun Yüzdesi

Tablo 8’de çalışmaya katılan ergenlerin bazı olumsuz alışkanlıklarının dağılımı gösterilmiştir. Ergenlerden %50,8 inin sigara kullanmadığı, %24,6 sının 11-20 adet/gün kullandığı, %86,2 sinin hiç alkol kullanmadığı, %13,8 inin ayda bir kullandığı, %96,9 unun daha önce madde kullanımı olmadığı, %3,1 inin daha önce madde kullandığı saptanmıştır.

Tablo 8. Ergenlerin Bazı Olumsuz Alışkanlıklarının Dağılımı

n=65	Sayı	(%)*
Sigara Kullanma Durumu		
Sigara kullanmıyor	33	50,8
1-10 adet/gün kullanıyor	7	10,8
11-20 adet/gün kullanıyor	16	24,6
>20 adet/gün kullanıyor	9	13,8
Alkol Kullanma Durumu		
Alkol kullanmıyor	56	86,2
Ayda bir kullanıyor	9	13,8
Daha Önce Madde Kullanma Durumu		
Kullanmamış	63	96,9
Kullanmış	2	3,1

* Sütun Yüzdesi

Tablo 9’da çalışmaya katılan ergenlerin okul başarı durumları ile ilgili bulgular gösterilmiştir. % 76,9 unun daha önce sınıf tekrarı yapmadığı, % 23,1 inin daha önce sınıf tekrarı yaptığı, % 53,8 inin daha önce disiplin cezası almadığı, % 46,2 sinin daha önce disiplin cezası aldığı, okula gitme isteği % 50,8 ile orta olarak saptandığı, % 43,1 ile okulda bazen mutlu, % 33,8 ile çoğunlukla mutlu olduğu, % 76,9 unun zorunlu haller dışında devamsızlık yapmadığı, % 46,2 sinin son karne ortalamasınının 51-69 olduğu saptanmıştır.

Tablo 9. Ergenlerin Okul Başarı Durumları ile İlgili Dağılımları

n=65	Sayı	(%)*
Sınıf Tekrarı Yapma Durumu		
Evet	15	23,1
Hayır	50	76,9
Daha Önce Disiplin Cezası Alma Durumu		
Evet	30	46,2
Hayır	35	53,8
Okula Gitme İsteği		
Az	16	24,6
Orta	33	50,8
Çok	10	15,4
Pekçok	6	9,2
Okulda Hissedilen Duygu		
Her zaman mutlu	4	6,2
Çoğunlukla mutlu	22	33,8
Bazen mutlu	28	43,1
Hep mutsuz	11	16,9
Devamsızlık Yapma Durumu		
Evet	15	23,1
Hayır	50	76,9
Son Karne Ortalaması		
0-45	3	4,6
46-50	4	6,2
51-69	30	46,2
70-84	23	35,4
85-100	5	7,7

* Sütun Yüzdesi

Ergenlerin yaşadığı akran zorbalığı ile ilgili bazı özellikler Tablo 10’da sunulmuştur. Olaya karışan kişi sayısı $3,6\pm 2,0$, %32,3 ünün okul arkadaşı, % 50,8 inin erkek, % 87,7 sinin liseye gittiği, karşı tarafın yaşının $15,6\pm 1,5$, etkili eylem nedeninin % 66,2 sinin hakaret/küfür olduğu, % 66,2 sinin yumrukla yaralandığı, % 63,1 inin yumrukla yaralandığı, aynı kişi tarafından daha önce yaralanma % 87,7 ile olmadığı, aynı kişi tarafından daha önce tehdit edilme % 75,4 ile olmadığı, % 96,9 unun Btm ile giderilebilir olduğu saptanmıştır.

Tablo 10. Ergenlerin Yaşadığı Akran Zorbalığı ile İlgili Bazı Özellikler

n=65	Sayı	(%)*
Olaya Karışan Kişi Sayısı		
ortalama±ss		3,6±2,0
ortanca (min-max)		3(2-10)
Yakınlık Derecesi		
Tanımayan	20	30,8
Sınıf arkadaşı	11	16,9
Okul arkadaşı	21	32,3
Mahalle arkadaşı	6	9,2
Diğer	7	10,7
Karşı Tarafın Cinsiyeti		
Kız	27	41,5
Erkek	33	50,8
Hem kız hem erkek	5	7,7
Karşı Tarafın Eğitim Durumu		
İlkokul	1	1,5
Ortaokul	7	10,8
Lise	57	87,7
Karşı Tarafın Yaşı		
ortalama±ss		15,6±1,5
ortanca (min-max)		16(8-18)
Eylem Nedeni		
Hakaret/ Küfür	43	66,2
Sataşma	19	29,2
Tehdit	2	3,1
Diğer	1	1,5
Yaralanma Aracı		
Yumruk	43	66,2
Sopa,çubuk/cetvel	3	4,6
Tekme	2	3,1
Bıçak	1	1,5
Yaralanma yok	16	24,6
Yaralama Aracı		
Yumruk	41	63,1
Bıçak	5	7,7
Yaralama yok	19	29,2
Aynı Kişi Tarafından Daha Önce Yaralanma Durumu		
Evet	8	12,3
Hayır	57	87,7
Aynı Kişi Tarafından Daha Önce Tehdit Durumu		
Evet	16	24,6
Hayır	49	75,4
BTM ile Giderilme Durumu		
Btm ile giderilir	63	96,9
Btm ile Giderilmez	2	3,1

* Sütun Yüzdesi

Tablo 11’de ergenlerin akran zorbalığı belirleme ölçeği ve alt kategorilerinin puan dağılımları sunulmuştur. Buna göre fiziksel zorbalık kurbanlarda $20,7\pm 7,4$, zorbalarda $19,5\pm 6,5$, sözel zorbalık kurbanlarda $14,0\pm 4,6$, zorbalarda $12,6\pm 3,8$, dışlama kurbanlarda $7,0\pm 3,1$, zorbalarda $7\pm 3,0$, söylenti çıkarma ve yayma kurbanlarda $7,0\pm 2,5$, zorbalarda $5,1\pm 0,3$, eşyalara zarar verme kurbanlarda $11,4\pm 2,1$, zorbalarda $10,1\pm 0,6$, cinsel zorbalık kurbanlarda $11,1\pm 2,3$, zorbalarda $10,5\pm 1,6$, toplam ölçek puanı kurbanlarda $71,0\pm 16,6$, zorbalarda $64,7\pm 11,2$ olarak saptanmıştır.

Tablo 11. Ergenlerin Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ve Alt Kategorilerinin Puan Dağılımları

	KURBAN		ZORBA	
	Ortalama \pm ss	Ortanca (min-max)	Ortalama \pm ss	Ortanca (min-max)
Fiziksel Zorbalık	20,7 \pm 7,4	18 (14-43)	19,5 \pm 6,5	17 (14-43)
Sözel Zorbalık	14,0 \pm 4,6	14 (8-25)	12,6 \pm 3,8	12 (8-22)
Dışlama	7,0 \pm 3,1	6 (6-24)	7 \pm 3,0	6 (6-21)
Söylenti Çıkarma ve Yayma	7,0 \pm 2,5	5 (5-14)	5,1 \pm 0,3	5 (5-7)
Eşyalara Zarar Verme	11,4 \pm 2,1	10 (10-18)	10,1 \pm 0,6	10 (10-14)
Cinsel Zorbalık	11,1 \pm 2,3	10 (10-20)	10,5 \pm 1,6	10 (10-20)
Toplam Ölçek Puanı	71,0 \pm 16,6	66 (53-131)	64,7 \pm 11,2	61 (53-96)

Ss: Standart sapma

min: minimum değer

max:maksimum değer

Tablo 12’de çocukların akran zorbalığı belirleme ölçeği ve alt kategorilerinin puan dağılımları sunulmuştur. Buna göre fiziksel zorbalık kurbanlarda $19,0\pm 6,2$, zorbalarda $15,4\pm 5,0$, sözel zorbalık kurbanlarda $15,6\pm 5,6$, zorbalarda $10,9\pm 3,8$, dışlama kurbanlarda $9,0\pm 5,9$, zorbalarda $6,3\pm 2,7$, söylenti çıkarma ve yayma kurbanlarda $11,9\pm 6,2$, zorbalarda $7,3\pm 0,9$, eşyalara zarar verme kurbanlarda $12,5\pm 4,7$, zorbalarda $9,2\pm 0,6$, toplam ölçek puanı kurbanlarda $67,9\pm 23,5$, zorbalarda $48,7\pm 8,5$ olarak saptanmıştır.

Tablo 12. Çocukların Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ve Alt Kategorilerinin Puan Dağılımları

	KURBAN		ZORBA	
	Ortalama \pm ss	Ortanca (min-max)	Ortalama \pm ss	Ortanca (min-max)
Fiziksel Zorbalık	19,0 \pm 6,2	19 (10-38)	15,4 \pm 5,0	14 (10-29)
Sözel Zorbalık	15,6 \pm 5,6	16 (6-30)	10,9 \pm 3,8	10 (6-20)
Dışlama	9,0 \pm 5,9	5 (5-25)	6,3 \pm 2,7	5 (5-17)
Söylenti Çıkarma ve Yayma	11,9 \pm 6,2	10 (7-35)	7,3 \pm 0,9	7 (7-11)
Eşyalara Zarar Verme	12,5 \pm 4,7	11 (9-30)	9,2 \pm 0,6	9 (9-12)
Toplam Ölçek Puanı	67,9 \pm 23,5	66 (37-148)	48,7 \pm 8,5	49 (37-69)

Ss: Standart sapma

min: minimum değer

max:maksimum değer

Tablo 13 ve 14'te çocukların ve ergenlerin yaşları ile Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ve alt kategori puanları arasındaki ilişki durumu gösterilmiştir. Buna göre çocuklarda yaş ile yalnızca eşyalara zarar verme kurban puanı arasında güçlü düzeyde negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur (r :-0,517; p =0,001).

Tablo 13. Çocukların Yaşları ile Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ve Alt Kategori Puanlarının İlişkileri

	KURBAN		ZORBA	
	r	p	r	p
Fiziksel Zorbalık	-0,101	0,542	0,112	0,499
Sözel Zorbalık	0,011	0,946	0,182	0,266
Dışlama	-0,172	0,294	-0,125	0,449
Söylenti Çıkarma ve Yayma	-0,314	0,051	-0,137	0,407
Eşyalara Zarar Verme	-0,517	0,001	0,052	0,753
Toplam Ölçek Puanı	-0,243	0,136	0,118	0,475

r:korelasyon katsayısı

Tablo 14. Ergenlerin Yaşları ile Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ve Alt Kategori Puanlarının Korelasyonları

	KURBAN		ZORBA	
	r	p	r	p
Fiziksel Zorbalık	0,010	0,938	-0,005	0,968
Sözel Zorbalık	-0,083	0,512	0,084	0,505
Dışlama	0,160	0,203	-0,066	0,602
Söylenti Çıkarma ve Yayma	0,008	0,951	-0,010	0,934
Eşyalara Zarar Verme	-0,026	0,838	-0,024	0,851
Cinsel Zorbalık	0,013	0,919	-0,144	0,252
Toplam Ölçek Puanı	0,01300	0,920	0,015	0,903

r:korelasyon katsayısı

Tablo 15'te çalışmaya katılan çocukların cinsiyet, sınıf ve yaşadığı yere göre kurban ölçeği puanlarının karşılaştırılmıştır. 'Söylenti Çıkarma ve Yayma' ile 'Eşyalara Zarar Verme' istatistiksel olarak anlamlıdır. Söylenti çıkarma ve yayma davranışı kız çocuklarda ($p=0,026$) ve 6. sınıf öğrencilerinde ($p=0,015$) istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermektedir. Eşyalara zarar verme davranışında ise yine kız çocuklarda ($p=0,023$) ve 4. sınıf öğrencilerinde istatistiksel olarak daha yüksek puanlar aldığı ($p=0,002$) görülmektedir.

Tablo 15. Çocukların Cinsiyet, Sınıf ve Yaşadığı Yere Göre Kurban Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

N=39	Fiziksel Zorbalık	Sözel Zorbalık	Dışlama	Söylenti Çıkarma ve Yayma	Eşyalara Zarar Verme	Toplam Ölçek Puanı
Cinsiyet						
Kız	19(11-20)	17(9-24)	7(5-25)	12,5(7-35)	14(9-25)	67,5(46-126)
Erkek	20(10-38)	15(6-30)	5(5-25)	9(7-25)	10(9-30)	66(37-148)
p değeri*	0,191	0,402	0,420	0,026	0,023	0,288
Sınıf						
4.sınıf	24,5(14-38)	17(10-30)	6(5-25)	11(9-25)	15(13-30)	68,5(61-148)
5.sınıf	20(10-29)	17(9-22)	9(5-22)	13(10-24)	13(10-18)	71(48-104)
6.sınıf	19(10-24)	19(6-22)	10(5-25)	17(7-35)	14(9-25)	86(37-126)
7.sınıf	20(10-30)	15(6-24)	5(5-17)	9(7-20)	10(9-12)	58(37-96)
8.sınıf	14,5(11-23)	15(9-19)	5(5-8)	8(7-13)	9(9-19)	49,5(43-72)
p değeri**	0,530	0,707	0,105	0,015	0,002	0,122
Yaşadığı yer						
Şehir merkezi	19(10-38)	16(6-30)	5(5-25)	10(7-25)	11(9-30)	66(37-148)
Köy/ilçe	14,5(10-19)	14(6-22)	15(5-25)	21(7-35)	17(9-25)	81,5(37-126)
p değeri*	0,224	0,798	0,510	0,747	0,744	0,975

*:Mann Withney U Testi

** : Kruskal Wallis Testi

Tablo 16’da çocukların ailelerinin eğitim durumu, annenin mesleği ve birlikte yaşadıkları kişilere göre kurban ölçek puanları karşılaştırılmıştır. İstatistiksel olarak anlamlı sonuçlara bakıldığında, anne eğitim durumunun ve baba eğitim durumunun çocukların kurban davranış puanları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Ebeveynleri daha düşük eğitim seviyesine sahip olan çocuklarda fiziksel zorbalığa maruz kalma davranışlarının daha yüksek olma eğilimi (anne eğitim durumu için $p=0,005$ ve baba eğitim durumu için $p=0,006$) olduğu bulunmuştur.

Tablo 16. Çocukların Anne ve Babalarının Bazı Özelliklerine Göre Kurban Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

N=39	Fiziksel Zorbalık	Sözel Zorbalık	Dışlama	Söylenti Çıkarma ve Yayma	Eşyalara Zarar Verme	Toplam Ölçek Puanı
Anne Mesleği						
Ev hanımı	20(10-30)	16(6-24)	5(5-22)	9(7-24)	11(9-19)	67(37-104)
Diğer	18(10-38)	15,5(6-30)	6,5(5-25)	11,5(7-35)	11(9-30)	63,5(37-148)
p değeri*	0,537	0,792	0,285	0,191	0,642	0,455
Anne Eğitim Durumu						
Okuma-yazma bilmiyor/ilkokul terk	22,5(19-29)	18,5(15-22)	9,5(5-15)	10(9-13)	11(9-15)	71(58-89)
İlköğretim mezunu	17,5(10-38)	11,5(6-30)	5(5-25)	10(7-35)	11(9-30)	57,5(37-148)
Ortaokul mezunu	12(11-17)	12,5(10-17)	5(5-18)	8,5(7-22)	9(9-17)	46,5(43-91)
Lise ve üzeri	20(13-30)	15(8-24)	5(5-17)	10(7-20)	11(9-20)	64(46-96)
p değeri**	0,005	0,298	0,850	0,959	0,542	0,398
Baba Eğitim Durumu						
Okuma-yazma bilmiyor/ilkokul terk	23(20-29)	19(15-22)	10(9-13)	10(9-13)	11(9-12)	71(58-89)
İlköğretim mezunu	17(10-38)	15(6-30)	5(5-25)	11(7-35)	12(9-30)	64(37-148)
Ortaokul mezunu	12(11-30)	12(10-24)	5(5-11)	7(7-20)	9(9-11)	50(43-96)
Lise ve üzeri	20(10-30)	15,5(8-23)	5(5-22)	9,5(7-24)	12(9-20)	67,5(45-104)
p değeri**	0,006	0,333	0,870	0,722	0,073	0,361
Birlikte Yaşadığı Kişi						
Anne ve babayla	19(10-30)	15(6-23)	5(5-22)	9(7-24)	11(9-20)	66(37-104)
Diğer	19,5(10-38)	16(6-30)	6,5(5-25)	11,5(7-35)	11(9-30)	66(37-148)
p değeri*	0,737	0,636	0,596	0,062	0,342	0,533

*:Mann Withney U Testi

** : Kruskal Wallis Testi

Tablo 17’de çocukların cinsiyet, sınıf ve yaşadığı yere göre zorba ölçeği puanlarının karşılaştırılması sunulmuştur. İstatistiksel olarak anlamlı farklılıklar, cinsiyet ile söylenti çıkarma ve yayma davranışları (p=0,017) ve cinsiyet ile fiziksel zorbalık (p=0,027) arasında bulunmuştur. Yaşadığı yer ile sözel zorbalık (p=0,046) ve toplam ölçek puanı (0,041) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır.

Tablo 17. Çocukların Cinsiyet, Sınıf ve Yaşadığı Yere Göre Zorba Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

N=39	Fiziksel Zorbalık	Sözel Zorbalık	Dışlama	Söylenti Çıkarma ve Yayma	Eşyalara Zarar Verme	Toplam Ölçek Puanı
Cinsiyet						
Kız	11(10-20)	9(6-15)	5(5-15)	7(7-11)	9(9-9)	46(37-54)
Erkek	16(10-29)	11(6-20)	5(5-17)	7(7-9)	9(9-12)	51(37-69)
p değeri*	0,027	0,127	0,111	0,017	0,296	0,117
Sınıf						
4.sınıf	12(10-24)	8(6-12)	5 (5-7)	7(7-7)	9(9-9)	43(37-55)
5.sınıf	16(10-29)	9(9-16)	5(5-6)	7(7-11)	9(9-9)	49(40-62)
6.sınıf	10(10-17)	6(6-14)	5(5-12)	7(7-7)	9(9-9)	37(37-54)
7.sınıf	18(10-22)	10(6-20)	5(5-17)	7(7-10)	9(9-11)	52(37-69)
8.sınıf	12,5(10-23)	11(6-18)	5(5-7)	7(7-7)	9(9-12)	45(37-62)
p değeri**	0,201	0,499	0,856	0,341	0,699	0,251
Yaşadığı yer						
Şehir merkezi	15(10-29)	10(6-20)	5(5-17)	7(7-11)	9(9-12)	51(37-69)
Köy/ilçe	10(10-10)	6(6-6)	5(5-5)	7(7-7)	9(9-9)	37(37-37)
p değeri*	0,062	0,046	0,470	0,629	0,679	0,041

*:Mann Withney U Testi

** : Kruskal Wallis Testi

Tablo 18’de çocukların anne ve babalarının bazı özelliklerine göre zorba ölçeği puanlarının karşılaştırılması sunulmuştur. Annenin eğitim durumunun çocukların toplam zorbalık ölçek puanları ($p=0,023$) ve fiziksel zorbalık yapmaları ($p=0,004$) üzerinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Babanın eğitim durumu ile fiziksel zorbalık yapma ($p<0,001$), sözel zorbalık yapma ($p=0,025$) ve toplam ölçek puanı ($0,002$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur.

Tablo 18. Çocukların Anne ve Babalarının Bazı Özelliklerine Göre Zorba Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

N=39	Fiziksel Zorbalık	Sözel Zorbalık	Dışlama	Söylenti Çıkarma ve Yayma	Eşyalara Zarar Verme	Toplam Ölçek Puanı
Anne Mesleği						
Ev hanımı	15(10-29)	10(6-20)	5(5-15)	7(7-10)	9(9-12)	51(37-63)
Diğer	13,5(10-22)	9(6-18)	5(5-17)	7(7-11)	9(9-9)	46(37-69)
p değeri*	0,336	0,203	0,407	0,095	0,183	0,206
Anne Eğitim Durumu						
Okuma-yazma bilmiyor/ilkokul terk	22(10-29)	12(9-20)	5(5-5)	7(7-7)	9(9-9)	55,5(40-63)
İlköğretim mezunu	12(10-18)	9(6-18)	5(5-15)	7(7-10)	9(9-12)	43(37-62)
Ortaokul mezunu	11,5(11-12)	10(9-15)	5(5-5)	7(7-11)	9(9-9)	44(37-62)
Lise ve üzeri	16(10-24)	10(6-18)	5(5-17)	7(7-9)	9(9-9)	51(37-69)
p değeri**	0,004	0,214	0,146	0,485	0,130	0,023
Baba Eğitim Durumu						
Okuma-yazma bilmiyor/ilkokul terk	22(17-29)	12(9-20)	5(5-5)	7(7-7)	9(9-9)	56(52-63)
İlköğretim mezunu	10(10-16)	9(6-15)	5(5-15)	7(7-11)	9(9-11)	40(37-54)
Ortaokul mezunu	12(11-18)	10(9-18)	5(5-8)	7(7-7)	9(9-9)	45(43-60)
Lise ve üzeri	17(10-24)	10(6-18)	5(5-17)	7(7-9)	9(9-12)	51,5(37-69)
p değeri**	<0,001	0,025	0,315	0,578	0,614	0,002
Birlikte Yaşadığı Kişi						
Anne ve babayla	14(10-29)	10(6-20)	5(5-17)	7(7-11)	9(9-12)	49(37-69)
Diğer	15(10-22)	9,5(6-18)	5(5-8)	7(7-10)	9(9-9)	50(37-60)
p değeri*	0,489	0,601	0,763	0,419	0,236	0,313

*:Mann Withney U Testi

** : Kruskal Wallis Testi

Tablo 19’da ergenlerin cinsiyet, sınıf ve yaşadığı yere göre kurban ölçeği puanlarının karşılaştırılması sunulmuştur. Yaşadıkları yer ile dışlama (p=0,007) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır.

Tablo 19. Ergenlerin Cinsiyet, Sınıf ve Yaşadığı Yere Göre Kurban Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

N=65	Fiziksel Zorbalık	Sözel Zorbalık	Dışlama	Söylenti Çıkarma ve Yayma	Eşyalar a Zarar Verme	Cinsel Zorbalık	Toplam Ölçek Puanı
Cinsiyet							
Kız	17,5(14-40)	13(8-21)	6(6-16)	7(5-14)	10(10-18)	10(10-20)	67,5(53-112)
Erkek	18(14-43)	14(8-25)	6(6-24)	5(5-13)	10(10-17)	10(10-20)	66(53-131)
p değeri	0,834	0,491	0,982	0,165	0,537	0,764	0,720
Sınıf							
8.sınıf	20(17-29)	11(11-20)	6(6-6)	5(5-5)	10(10-10)	10(10-10)	62(59-80)
9.sınıf	17,5(14-32)	12,5(8-21)	6(6-6)	7(5-14)	10(10-16)	10(10-20)	65,5(53-88)
10.sınıf	17(14-35)	16(8-25)	6(6-24)	7(5-13)	11(10-17)	10(10-18)	67(53-131)
11.sınıf	26(14-43)	14(10-25)	6(6-16)	5(5-12)	10(10-18)	10(10-20)	78(55-108)
12.sınıf	14(14-39)	11(8-21)	6(6-16)	5(5-14)	10(10-12)	10(10-10)	57,5(53-112)
p değeri	0,121	0,160	0,071	0,262	0,321	0,163	0,139
Yaşadığı yer							
Şehir merkezi	18(14-43)	14(8-25)	6(6-24)	5(5-14)	10(10-18)	10(10-20)	66(53-131)
Köy/ilçe	39(39-39)	21(21-21)	16(16-16)	14(14-14)	12(12-12)	10(10-10)	112(112-112)
p değeri	0,102	0,125	0,007	0,071	0,408	0,557	0,098

*:Mann Withney U Testi

**: Kruskal Wallis Testi

Tablo 20’de ergenlerin anne ve babalarının bazı özelliklerine göre kurban ölçeği puanlarının karşılaştırılması sunulmuştur. Anne eğitim durumu ile sözel zorbalık (p=0,031) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuş olup anne mesleği, baba eğitim durumu ve birlikte yaşadığı kişi ile zorbalık alt kategorileri arasında anlamlı sonuçlar elde edilememiştir.

Tablo 20. Ergenlerin Anne ve Babalarının Bazı Özelliklerine Göre Kurban Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

n=65	Fiziksel Zorbalık	Sözel Zorbalık	Dışlama	Söylenti Çıkarma ve Yayma	Eşyalar a Zarar Verme	Cinsel Zorbalık	Toplam Ölçek Puanı
Anne Mesleği							
Ev hanımı	19(14-43)	14(8-25)	6(6-16)	5(5-14)	10(10-18)	10(10-20)	67(53-112)
Diğer	17(14-35)	12(8-25)	6(6-24)	7(5-14)	10(10-16)	10(10-20)	64(53-131)
p* değeri	0,547	0,242	0,398	0,723	0,621	0,522	0,391
Anne Eğitim							
Okuma-yazma bilmiyor/ilkokul terk	20(14-28)	11(8-25)	6(6-16)	7(5-12)	11(10-16)	10(10-13)	67(53-108)
İlköğretim mezunu	17(14-40)	11(8-21)	6(6-13)	5(5-11)	10(10-18)	10(10-20)	62(53-101)
Ortaokul mezunu	21,5(14-43)	16,5(11-25)	6(6-24)	5(5-14)	11(10-17)	10(10-18)	70,5(56-131)
Lise ve üzeri	17(14-32)	15(8-18)	6(6-8)	7(5-14)	10(10-14)	10(10-16)	69(53-95)
P** değeri	0,534	0,031	0,457	0,701	0,103	0,488	0,164
Baba Eğitim							
Okuma-yazma bilmiyor/ilkokul terk	20(14-26)	11(8-21)	6(6-12)	7(5-9)	11(10-13)	10(10-13)	67(53-81)
İlköğretim mezunu	17(14-40)	12(8-21)	6(6-8)	5(5-11)	10(10-18)	10(10-20)	65(53-101)
Ortaokul mezunu	17(14-43)	12(8-20)	6(6-6)	5(5-8)	10(10-14)	10(10-10)	59,5(56-94)
Lise ve üzeri	21(14-39)	15(8-25)	6(6-24)	7(5-14)	10(10-17)	10(10-18)	70(53-131)
p** değeri	0,666	0,336	0,206	0,407	0,506	0,515	0,425
Birlikte Yaşadığı Kişi							
Anne ve baba	17(14-40)	13(8-25)	6(6-24)	7(5-14)	10(10-18)	10(10-20)	66,5(53-131)
Diğer	20(14-43)	14(8-21)	6(6-15)	5(5-13)	10(10-17)	10(10-20)	65(53-97)
p* değeri	0,299	0,671	0,469	0,441	0,646	0,689	0,653

*:Mann Withney U Testi

** : Kruskal Wallis Testi

Tablo 21’de ergenlerin cinsiyet ve sınıflarına göre zorba ölçeği puanları karşılaştırılmıştır. Buna göre cinsiyetler ile cinsel zorbalık ($p=0,005$) arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Sınıf düzeyi ile toplam zorbalık ölçek puanında ($p=0,030$) ve dışlama ($p=0,016$) kategorilerinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Tablo 21. Ergenlerin Cinsiyet ve Sınıflarına Göre Zorba Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

n=65	Fiziksel Zorbalık	Sözel Zorbalık	Dışlama	Söylenti Çıkarma ve Yayma	Eşyalar a Zarar Verme	Cinsel Zorbalık	Toplam Ölçek Puanı
Cinsiyet							
Kız	17,5(14-32)	13(8-20)	6(6-18)	5(5-7)	10(10-10)	10(10-10)	61(53-80)
Erkek	17(14-43)	12(8-22)	6(6-21)	5(5-6)	10(10-14)	10(10-20)	61(53-96)
p değeri*	0,560	0,809	0,965	0,750	0,215	0,005	0,785
Sınıf							
8.sınıf	20(17-29)	8(8-14)	6(6-6)	5(5-5)	10(10-10)	10(10-10)	59(56-74)
9.sınıf	15,5(14-32)	11(8-20)	6(6-8)	5(5-6)	10(10-10)	10(10-16)	57,5(53-82)
10.sınıf	17(14-34)	14(8-20)	6(6-21)	5(5-6)	10(10-14)	10(10-14)	66(53-96)
11.sınıf	24(14-43)	13(8-22)	6(6-16)	5(5-7)	10(10-12)	10(10-20)	72(55-96)
12.sınıf	14(14-23)	11(8-16)	6(6-6)	5(5-5)	10(10-10)	10(10-10)	56(53-70)
p değeri*	0,064	0,100	0,016	0,587	0,695	0,580	0,030

*:Mann Withney U Testi

**: Kruskal Wallis Tes

Tablo 22’de ergenlerin anne ve babalarının bazı özelliklerine göre zorba ölçeği puanları karşılaştırılmıştır. Buna göre anne mesleği, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve birlikte yaşadığı kişi ile toplam ölçek puanı, fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, söylenti çıkarma ve yayma, eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Tablo 22. Ergenlerin Anne ve Babalarının Bazı Özelliklerine Göre Zorba Ölçeği Puanlarının Ortalama, Minimum ve Maksimum Değerleri

N=65	Fiziksel Zorbalık	Sözel Zorbalık	Dışlama	Söylenti Çıkarma ve Yayma	Eşyalar a Zarar Verme	Cinsel Zorbalık	Toplam Ölçek Puanı
Anne Mesleği							
Ev hanımı	17(14-43)	12(8-22)	6(6-16)	5(5-6)	10(10-12)	10(10-16)	60(53-96)
Diğer	17(14-34)	13(8-17)	6(6-21)	5(5-7)	10(10-14)	10(10-20)	66(53-96)
p değeri	0,804	0,900	0,479	0,693	0,647	0,444	0,649
Anne Eğitim Durumu							
Okuma-yazma bilmiyor/ilkokul terk	17(14-28)	11(8-22)	6(6-16)	5(5-6)	10(10-12)	10(10-12)	29(53-96)
İlköğretim mezunu	17(14-31)	12(8-20)	6(6-18)	5(5-5)	10(10-10)	10(10-20)	60(53-83)
Ortaokul mezunu	19(14-43)	14(8-20)	6(6-21)	5(5-6)	10(10-14)	10(10-14)	66(53-96)
Lise ve üzeri	21(14-34)	14(8-18)	6(6-12)	5(5-7)	10(10-10)	10(10-14)	71(53-84)
p değeri	0,697	0,079	0,866	0,320	0,266	0,926	0,382
Baba Eğitim Durumu							
Okuma-yazma bilmiyor/ilkokul terk	17(14-26)	11(8-14)	6(6-6)	5(5-5)	10(10-10)	10(10-12)	59(53-68)
İlköğretim mezunu	17(14-31)	12(8-20)	6(6-18)	5(5-5)	10(10-10)	10(10-20)	60(53-83)
Ortaokul mezunu	17(14-43)	12(8-17)	6(6-6)	5(5-7)	10(10-10)	10(10-10)	58,5(53-88)
Lise ve üzeri	18(14-34)	14(8-22)	6(6-21)	5(5-6)	10(10-14)	10(10-14)	65(53-96)
p değeri	0,826	0,155	0,429	0,295	0,526	0,785	0,572
Birlikte Yaşadığı Kişi							
Anne ve babayla	17(14-32)	12(8-22)	6(6-21)	5(5-6)	10(10-14)	10(10-16)	60,5(53-96)
Diğer	18(14-43)	13(8-17)	6(6-18)	5(5-7)	10(10-10)	10(10-20)	62(53-88)
p değeri	0,551	0,555	0,953	0,419	0,325	0,387	0,573

*:Mann Withney U Testi

**: Kruskal Wallis Testi

Tablo 23’de çocukların okulda hissettikleri duygu ve karne ortalamalarına göre kurban ölçeği puanlarının karşılaştırılması sunulmuştur. İstatistiksel olarak anlamlı sonuçlar, çocukların okulda hissettikleri duygularla fiziksel ve sözel zorbalık arasında gözlemlenmektedir (fiziksel zorbalık için $p=0,023$ ve sözel zorbalık için $p=0,008$). Okulda hissedilen duyguların toplam zorbalık ölçek puanı ($p=0,006$) ile de güçlü bir ilişkisi olduğu bulunmuştur.

Tablo 23. Çocukların Okulda Hissettikleri Duygu ve Karne Ortalamalarına Göre Kurban Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

n=39	Fiziksel Zorbalık	Sözel Zorbalık	Dışlama	Söylenti Çıkarma ve Yayma	Eşyalara Zarar Verme	Toplam Ölçek Puanı
Okulda Hissedilen Duygu						
Her zaman mutlu/ çoğunlukla mutlu	15(10-38)	12(6-30)	5(5-25)	9(7-25)	10(9-30)	52(37-148)
Bazen mutlu/ hep mutsuz	20(12-30)	18(9-24)	8,5(5-25)	10(7-35)	11(9-25)	72(43-126)
p değeri*	0,023	0,008	0,069	0,167	0,181	0,006
Karne Ortalaması						
70 altı	20(10-30)	17(6-24)	5(5-25)	10(7-35)	11(9-25)	67(37-126)
70 ve üzeri	19(10-38)	15(6-30)	6(5-25)	9,5(7-25)	12,5(9-30)	64(37-148)
p değeri**	0,592	0,535	0,807	0,887	0,238	0,933

*:Mann Withney U Testi

**: Kruskal Wallis Testi

Tablo 24’te çocukların okulda hissettikleri duygu ve karne ortalamalarına göre zorba ölçeği puanlarının karşılaştırılması sunulmuştur. Karne ortalaması ile toplam ölçek puanı ($p=0,011$) ve sözel zorbalık ($p=0,023$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur.

Tablo 24. Çocukların Okulda Hissettikleri Duygu ve Karne Ortalamalarına Göre Zorba Ölçeği Puanlarının Ortanca, Minimum ve Maksimum Değerleri

n=39	Fiziksel Zorbalık	Sözel Zorbalık	Dışlama	Söylenti Çıkarma ve Yayma	Eşyalara Zarar Verme	Toplam Ölçek Puanı
Okulda Hissedilen Duygu						
Her zaman mutlu- mutlu- çoğunlukla mutlu	14(10-22)	10(6-16)	5(5-17)	7(7-9)	9(9-9)	49(37-69)
Bazen mutlu- hep mutsuz	17,5(10-29)	10(6-20)	5(5-8)	7(7-11)	9(9-12)	52(37-63)
p değeri*	0,132	0,560	0,765	0,311	0,083	0,163
Karne Ortalaması						
70 altı	18(10-29)	12(6-20)	5(5-17)	7(7-9)	9(9-12)	52(37-69)
70 ve üzeri	13(10-24)	9,5(6-16)	5(5-12)	7(7-11)	9(9-10)	45(37-55)
p değeri**	0,067	0,023	0,381	0,957	0,484	0,011

*:Mann Withney U Testi

**: Kruskal Wallis Testi

Tablo 25’de ergenlerin okulda hissettikleri duygu ve karne ortalamalarına göre kurban ölçeği puanlarının karşılaştırılması sunulmuştur. Okulda hissedilen duygu ile cinsel zorbalık ($p=0,009$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır. Karne ortalaması ile toplam ölçek puanı ve zorbalık alt kategorileri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Tablo 25. Ergenlerin Okulda Hissettikleri Duygu ve Karne Ortalamalarına Göre Kurban Ölçeği Puanlarının Ortalama, Minimum ve Maksimum Değerleri

n=65	Fiziksel Zorbalık	Sözel Zorbalık	Dışlama	Söylenti Çıkarma ve Yayma	Eşyalar a Zarar Verme	Cinsel Zorbalık	Toplam Ölçek Puanı
Okulda Hissedilen Duygu							
Her zaman mutlu-çoğunlukla mutlu	16(14-32)	12,5(8-21)	6(6-15)	5(5-11)	10(10-17)	10(10-16)	63(53-97)
Bazen mutlu-hep mutsuz	20(14-43)	14(8-25)	6(6-24)	6(5-14)	10(10-18)	10(10-20)	69(53-131)
p değeri	0,050	0,627	0,246	0,757	0,640	0,009	0,155
Karne Ortalaması							
70 altı	17(14-43)	14(8-21)	6(6-16)	7(5-14)	10(10-18)	10(10-20)	66(53-112)
70 ve üzeri	20(14-35)	14(8-25)	6(6-24)	5(5-14)	10(10-16)	10(10-20)	67(53-131)
p değeri	0,593	0,626	0,402	0,711	0,612	0,700	0,600

*:Mann Withney U Testi

**: Kruskal Wallis Testi

Tablo 26’da ergenlerin okulda hissettikleri duygu ve karne ortalamalarına göre zorba ölçeği puanlarının karşılaştırılması sunulmuştur. Okulda hissedilen duygu ile fiziksel zorbalık ($p=0,016$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır. Karne ortalaması ile toplam ölçek puanı ve zorbalık alt kategorileri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Tablo 26. Ergenlerin Okulda Hissettikleri Duygu ve Karne Ortalamalarına Göre Zorba Ölçeği Puanlarının Ortalama, Minimum ve Maksimum Değerleri

n=65	Fiziksel Zorbalık	Sözel Zorbalık	Dışlama	Söylenti Çıkarma ve Yayma	Eşyalara Zarar Verme	Cinsel Zorbalık	Toplam Ölçek Puanı
Okulda Hissedilen Duygu							
Her zaman mutlu-çoğunlukla mutlu	14(14-32)	12(8-20)	6(6-12)	5(5-5)	10(10-10)	10(10-14)	59,5(53-80)
Bazen mutlu-hep mutsuz	18(14-43)	13(8-22)	6(6-21)	5(5-7)	10(10-14)	10(10-20)	64(53-96)
p değeri	0,016	0,541	0,058	0,095	0,245	0,064	0,052
Karne Ortalaması							
70 altı	17(14-43)	12(8-20)	6(6-18)	5(5-7)	10(10-10)	10(10-16)	61(53-88)
70 ve üzeri	18(14-32)	14(8-22)	6(6-21)	5(5-6)	10(10-14)	10(10-20)	61,5(53-96)
p değeri	0,414	0,361	0,139	0,799	0,101	0,581	0,355

*:Mann Withney U Testi

**.: Kruskal Wallis Testi

5.TARTIŞMA

Çalışmamız KSBÜ Evliya Çelebi Eğitim ve Araştırma Hastanesi Adli Tıp Polikliniğine adli makamlarca gönderilen akran zorbalığı nedeniyle gelen çocuk/ergenlerin demografik değişkenleri, maruz kaldıkları travmanın türü, suça ilişkin verileri, fiziksel travmaların lokalizasyonu, yaşamsal tehlike bulunup bulunmadığı, basit tıbbi müdahale ile giderilebilecek nitelikte olup olmadığı, kemik kırığına yol açıp açmadığı gibi adli travmatoloji raporlamasında değerlendirilen kriterler açısından incelenmesi amacıyla yapılmış olup çalışmada Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Çocuk Formu, Sosyodemografik Veri Formu ve Adli Tıp Polikliniğine Darp Nedeniyle Başvuran Hastalar İçin Anket Formu kullanılarak veriler elde edilmiştir.

Çalışmamızda elde edilen veriler doğrultusunda çalışmamıza katılan 104 olgunun 65 inin ergen, 39 unun çocuk olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan 39 çocuğun %74,4 ünün erkek, %25,6 sının ise kız olduğu, çalışmaya katılan 65 ergenin %56,9 unun erkek, %43,1 inin kız olduğu saptanmıştır. Çalışmaya katılan çocuk ve ergenler incelendiğinde elde edilen veriler doğrultusunda erkeklerin kızlardan daha fazla akran zorbalığına (kurban-zorba) maruz kaldığı görülmektedir.(Tablo 1,Tablo 6).

Craig ve arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmada akran zorbalığının erkek çocuklarda daha sık görüldüğü, Kanada’da yapılan başka bir çalışmada ise erkeklerin kızlara göre 3 kat daha fazla akran zorbalığı yaptığı bulunmuş olup literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında birçok çalışmada akran zorbalığının erkeklerde kızlara göre daha sık görüldüğü belirtilmektedir (60, 69, 71, 87, 172).

Akran zorbalığı erkeklerde daha sık olduğu görülmekle birlikte zorbalığa maruziyet açısından cinsiyetler arasında belirgin bir farklılık olmadığını gösteren az sayıda çalışma da bulunmakta olup yapılan bazı çalışmalarda istatistiksel anlamda cinsiyetler açısından anlamlı bir fark bulunamamıştır (101, 173).

Çalışmamıza katılan 39 çocuğun yaş ortalamasının $11,9\pm 1,3$ olduğu, bunların % 10,3 ünün 4. sınıfa gittiği, % 17,9 unun 5. sınıfa gittiği, % 12,8 inin 6.sınıfa gittiği, % 38,5 inin 7. sınıfa gittiği, % 20,5 inin 8.sınıfa gittiği, 65 ergenin ise yaş ortalamasının $15,6\pm 1,0$ olduğu, bunlardan % 4,6 sının 8. sınıfa, % 33,8 inin 9. sınıfa, % 29,2 sinin 10. sınıfa, % 20,0 ının 11. sınıfa, % 12,3 ünün 12. sınıfa gittiği saptanmıştır. Çalışmamızda akran zorbalığı sıklığının çocuklarda 7. sınıflarda, ergenlerde ise 9.

sınıflarda daha fazla olduğu görülmektedir (Tablo 1, Tablo 6). 2001 yılında Amerika’da yapılan bir çalışmaya göre; 6-8. sınıfların 9.-10. sınıflara göre daha fazla akran zorbalığı yaptığı, 2019 yılında Adana’da 5.-8. sınıf öğrencileri ile yapılan bir çalışmada ise 7.sınıfların diğer sınıflara göre daha fazla akran zorbalığına uğradığı, 2011 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyet’inde 6-8. sınıf öğrenciler arasında yapılan çalışmaya göre; 6. sınıfların diğer sınıflara göre daha fazla akran zorbalığına uğradığı, 2010 yılında İstanbul’da 6-8. sınıf öğrenciler arasında yapılan bir çalışmada ise akran zorbalığı ile sınıf seviyeleri arasında fark bulunmadığı görülmüştür (25, 107, 174, 175). Çalışmamız ve literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde sınıflar arasındaki farkın anlamlı bulunmamasının nedeninin örnekleme alınan yaş aralığının dar olmasından ve örneklem sayısının sınırlı olmasından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmaya katılan 39 çocuğun % 94,9 unun şehir merkezinde, % 2,6 sının köyde, % 2,6 sının ilçede yaşadığı, 65 ergenin ise % 98,5 inin şehir merkezinde, % 1,5 inin ilçede yaşadığı saptanmıştır. Çalışmaya göre şehir merkezinde yaşayan çocuk/ergenlerde akran zorbalığı daha fazla görülmektedir (Tablo 1, Tablo 6). 2023 yılında Manisa’da yapılan bir çalışmada ikametgah bölgesi ile akran zorbalığı rolleri açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamış, Amerika’da 2001 yılında 6-10. sınıf öğrencileri arasında yapılan çalışmada ise kentsel, gecekondü ve kırsal bölgeler arasında akran zorbalığına uğrama açısından fark bulunmamıştır (25, 27). Çalışmamıza ve literatürdeki çalışmalara bakıldığında çocuk/ergenlerin yaşadığı yer ve akran zorbalığı arasında anlamlı fark bulunmadığı ve yaşanılan bölgenin akran zorbalığı açısından belirleyici bir faktör olmadığı saptanmıştır.

Çalışmaya katılan 39 çocuğun annelerinin mesleklerine bakıldığında % 64,1 inin ev hanımı, % 17,9 unun işçi, % 2,6 sının öğretmen, % 15,4 ünün diğer meslek grubuna ait olduğu, annelerinin eğitim durumlarına bakıldığında ise % 35,9 unun ilköğretim mezunu, % 25,6 sının lise mezunu, % 20,5 inin okuma yazma bilmediği, aynı şekilde 39 çocuğun babalarının mesleklerine bakıldığında % 51,3 ünün işçi olarak çalıştığı, % 5,1 inin tır şoförü olduğu, % 43,6 sının diğer meslek gruplarından olduğu, babalarının eğitim durumuna bakıldığında % 33,3 ünün ilköğretim mezunu, % 28,2 sinin lise mezunu, % 17,9 unun okuma yazma bilmediği görülmüş olup, çalışmaya katılan 65 ergenin anne mesleklerine bakıldığında; % 64,6 sının ev hanımı, % 21,5 inin

işçi, % 1,5 inin öğretmen, % 12,3 ünün diğer meslek gruplarından olduğu, annelerin eğitim durumuna bakıldığında % 12,3 ünün okuma yazma bilmediği, % 43,0 ın ilköğretim terk/ilköğretim mezunu olduğu, % 21,5 i ortaöğretim terk/ortaöğretim mezunu, % 21,5 inin lise mezunu olduğu, % 1,5 inin üniversite mezunu olduğu, 65 ergenin babalarının mesleklerine bakıldığında ise % 6,2 sinin çalışmadığı, % 46,2 sinin işçi, % 4,6 sinin tır şoförü, % 3,1 inin öğretmen, % 40,0 ın diğer meslek gruplarından olduğu, babalarının eğitim durumuna bakıldığında % 10,8 inin okuma yazma bilmediği, % 32,3 ünün ilköğretim mezunu, % 9,2 si ortaöğretim mezunu, % 38,5 inin lise terk/lise mezunu, % 9,2 sinin üniversite mezunu olduğu görülmüştür (Tablo 2, Tablo 7). Jansen ve ark. 2012 yılında yaptığı çalışmada annenin düşük eğitim düzeyinin çocuğun hem zorba hem kurban olma riskini arttırdığı saptamıştır (176). 2009 yılında Avrupa ülkelerinde yapılan bir çalışmada ve Nordhagen ve ark.nın İskandinav ülkelerinde yaptığı başka bir çalışmada düşük eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin çocuklarının akran zorbalığa daha sık uğradığı görülmüştür (177, 178). Yapılan başka bir çalışmada annelerin okula gitme düzeyi arttıkça çocuklarının zorbalığa daha az oranda dahil olduğu bulunmuş olup 2009'da Bayraktar F.'in yaptığı çalışmaya göre ise ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça çocuğun zorbalık yapma olasılığı artarken, ebeveynlerin eğitim düzeyi azaldıkça çocuğun kurban olma olasılığı artmaktadır (87, 179). 2013 yılında yapılan başka bir çalışmada da anneleri lise mezunu olan çocukların okuma yazma bilmeyen annelere sahip çocuklara göre % 23 daha düşük oranda kurban oldukları saptanmıştır (180).

2015 yılında Güven F. Tarafından yapılan bir çalışmada ise ebeveyn eğitim seviyesi ile zorba ya da kurban olma durumu arasında ilişki bulunmamıştır (181). Çetinkaya S. ve ark. nin 2009 yılında yaptığı bir çalışmada anne eğitim durumu ve anne mesleği ile çocuğunun maruz kaldığı akran zorbalığı arasında anlamlı ilişki görülmemiş, aynı şekilde Ünal N.'nin 2019 yılındaki çalışmasında da anne mesleği ve anne eğitim durumu ile akran zorbalığı arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır (182, 183). Brezilya'da yapılan bir çalışmada ise anneleri sekiz yıldan çok eğitim almış çocukların zorbalık mağduriyetini algılaması ve uğradığı zorbalık ilişki gösterirken, anneleri sekiz yıldan az eğitim almış çocukların zorbalık algısı ve zorbalık mağduriyetinin ilişki göstermediği bulunmuştur (184). Karadeniz E.'nin 2022 yılında yaptığı çalışmada anne eğitim düzeyi ile çocuğun zorbalık yapması arasında anlamlı

ilişki bulunmadığı ancak bununla birlikte çocuğun anne eğitim düzeyi ile zorbalık mağduru olması arasında anlamlı ilişki bulunduğu ve anneleri lise ve üzeri eğitim düzeyi olan çocukların en yüksek oranda zorbalığa maruz kaldığı saptanmış olup bu durumun sebebinin annelerin eğitim düzeyi arttıkça çocuğun akran zorbalığı mağduru olduğunu algılamasının artması ile ilişkili olabileceği düşünülmüştür (29). Gençoğlu ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada baba eğitim düzeyinin şiddete yönelik tutumun belirleyicisi olmadığını, yapılan başka bir çalışmada ise Gençoğlu'nun araştırmasının aksine baba eğitim düzeyinin çocuğun şiddete yönelik tutumları üzerinde etkili olduğu bulunmuştur (185, 186). Çalışmamızda ise annenin eğitim durumu, annenin mesleği, babanın eğitim durumu, babanın mesleği ile akran zorbalığı arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Araştırmaya katılan 39 çocuğun anne baba birlikteliğine bakıldığında % 69,2 sinin anne ve babasının birlikte olduğu, % 20,5 inin boşanmış olduğu, % 5,1 inin evli ama ayrı yaşadıkları, % 5,1 inin babasının vefat ettiği, bu çocukların % 69,2 sinin anne babasıyla birlikte yaşadığı, % 23,1 inin annesiyle, % 5,1 inin babasıyla, % 2,6 sınıf kurumunda yaşadığı, araştırmaya katılan 65 ergenin anne baba birlikteliğine baktığımızda % 73,8 inin anne babanın birlikte yaşadığı, % 13,8 inin boşanmış olduğu, % 4,6 sınıf evli ama ayrı yaşadığı, % 4,6 sınıf annesinin vefat ettiği, % 3,1 inin babasının vefat ettiği, % 67,7 sinin anne babayla, % 20,0 inin anneye, % 6,2 sinin babayla, % 4,6 sınıf babanne-dede ile yaşadığı saptanmıştır (Tablo 2, Tablo 7). Boşanmış ebeveynlere sahip olan çocuklar zorbalık davranışları üzerinde ciddi etkilere sahip olup Tunali BD. tarafından yapılan bir çalışmada da kurban rolünde olan çocukların ebeveynlerinin boşanmış olma oranının zorbalığa karışmayan gruba göre anlamlı ölçüde yüksek olduğu saptanmıştır (187, 188). Yapılan bazı araştırmalarda da akran zorbalığı aile özellikleri bakımından incelenmiş olup parçalanmış ailede yaşamanın zorbalığa neden olan faktörler arasında olduğu ve akran zorbalığının başlıca nedeninin ailevi faktörler olduğu tespit edilmiştir (189-191). Çalışmamızda ise anne baba birlikteliği ve çocuk/ergenin kiminle yaşadığı ile akran zorbalığı arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Araştırmaya katılan 39 çocuğun % 94,9 unun sigara kullanmadığı, % 5,1 inin 1-10 adet/gün kullanıyor olduğu, % 100 ünün daha önce alkol ve madde kullanmadığı, katılan 65 ergenin % 50,8 inin sigara kullanmadığı, % 10,8 inin 1-10 adet/gün sigara

kullandığı, % 24,6 sınıfın 11-20 adet/gün sigara kullandığı, % 13,8 sınıfın >20 adet/gün kullanıyor olduğu, % 86,2 sınıfın alkol kullanmadığı, % 13,8 sınıfın ayda bir kez alkol kullandığı, % 96,9 sınıfın daha önce madde kullanmadığı, % 3,1 sınıfın daha önce madde kullandığı saptanmıştır (Tablo 3, Tablo 8).

ABD’ de yapılan bir çalışmada, sigara, alkol ve madde kullanımının kurban ve zorba olmakla ilişkisi olduğu, başka bir çalışmada ise alkol kullanımının kurban ve zorba olma ile ilişkili olduğu fakat sigara ve madde kullanımı ile ilişkili olmadığı saptanmış olup Türkiye’de yapılan bir çalışmada ise alkol ve diğer madde kullanımları ile zorbalık arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (192-194). Çalışmamızda ise çocuk/ergenlerin sigara, alkol ve madde kullanımı ile akran zorbalığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Araştırmaya katılan 39 çocuğun okul başarı durumu incelendiğinde % 97,4 sınıfın sınıf tekrarı yapmadığı, % 79,5 sınıfın daha önce disiplin cezası almadığı, % 7,7 sınıfın okula gitme isteğinin az olduğu, % 53,8 sınıfın okula gitme isteğinin orta, % 33,3 sınıfın okula gitme isteğinin çok, % 5,1 sınıfın okula gitme isteğinin pek çok olduğu, % 2,6 sınıfın okulda her zaman mutlu, % 46,2 sınıfın çoğunlukla mutlu, % 41,0 sınıfın okulda bazen mutlu, % 10,3 sınıfın hep mutsuz olduğu, % 87,7 sınıfın devamsızlık yapmadığı, % 20,5 sınıfın son karne ortalamasının 46-50 arasında olduğu, % 28,2 sınıfın 51-69 arasında olduğu, % 23,1 sınıfın 70-84 arasında olduğu, % 28,2 sınıfın 85-100 arasında olduğu bulunmuş olup araştırmaya katılan 65 ergenin ise okul başarı durumları incelendiğinde % 76,9 sınıfın sınıf tekrarı yapmadığı, % 53,8 sınıfın daha önce disiplin cezası almadığı, % 24,6 sınıfın okula gitme isteğinin az olduğu, % 50,8 sınıfın okula gitme isteğinin orta olduğu, % 15,4 sınıfın okula gitme isteğinin çok, % 9,2 sınıfın okula gitme isteğinin pek çok olduğu, % 6,2 sınıfın okulda her zaman mutlu, % 33,8 sınıfın okulda çoğunlukla mutlu, % 43,1 sınıfın okula bazen mutlu, % 16,9 sınıfın okulda hep mutsuz, % 76,9 sınıfın okulda devamsızlık yapmadığı, % 4,6 sınıfın son karne ortalamasının 0-45 arasında, % 6,2 sınıfın 46-50 arasında, % 46,2 sınıfın 51-69 arasında, % 35,4 sınıfın 70-84 arasında, % 7,7 sınıfın 85-100 arasında olduğu saptanmıştır (Tablo 4, Tablo 9).

İlköğretim öğrencileri ile yapılan bir çalışmada kurban, zorba ve kurban/zorba olmanın düşük ders başarısı ile ilişkisi olduğu, başka bir çalışmada ise zorbalığın şiddeti arttıkça ders başarısının kötüye gittiği, Norveç’te ergenlerle yapılan çalışmada ise zorba olguların ders başarılarının daha düşük olduğu görülmüştür (195-197). İzmir

Bornova’da 6. ve 7. sınıf öğrencileri ile yapılan bir çalışmada, okul başarısı algısı ile akran zorbalığı durumları arasında anlamlı ilişki saptanmamış olup çalışmamızda da çocuk/ergenlerin okul başarı durumları ile akran zorbalığı arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır (87).

Çalışmamızda çocuk/ergenlerin yaşları ile akran zorbalığı belirleme ölçeği ve alt kategori puanları arasındaki ilişki incelendiğinde çocuklarda yaş ile yalnızca eşyalara zarar verme kurban puanı arasında güçlü düzeyde negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur ($p=0,001$) (Tablo 13, Tablo 14).

Çalışmaya katılan çocukların cinsiyet, sınıf ve yaşadığı yere göre kurban ölçeği puanları incelendiğinde cinsiyetler arasında söylenti çıkarma ve yayma ($p=0,026$) ve eşyalara zarar vermede ($p=0,023$) istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuş ve sınıflar arasında söylenti çıkarma ve yayma ($p=0,015$) ve eşyalara zarar vermede de ($p=0,002$) istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 15).

Çalışmaya katılan çocukların cinsiyet, sınıf ve yaşadığı yere göre zorba ölçeği puanları incelendiğinde ise cinsiyetler arasında fiziksel zorbalıkta ($p=0,027$) ve söylenti çıkarma ve yaymada ($p=0,017$) istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuş ve yaşadığı yer ile sözel zorbalıkta ($p=0,046$) ve toplam ölçek puanında da ($0,041$) istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 17). Çalışmaya katılan ergenlerin cinsiyet, sınıf ve yaşadığı yere göre kurban ölçeği puanları incelendiğinde yaşadığı yer ile akran zorbalığı alt kategorilerinden biri olan dışlama ($p=0,007$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 19). Çalışmaya katılan ergenlerin cinsiyet, sınıf ve yaşadığı yere göre zorba ölçeği puanları incelendiğinde ise cinsiyetler arasında cinsel zorbalıkta ($p=0,005$) istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmış olup sınıflar arasında toplam ölçek puanında ($p=0,030$) ve akran zorbalığı alt kategorilerinden biri dışlama ($p=0,016$) arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır (Tablo 21). Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde cinsiyet açısından fiziksel zorbalık alt türünün erkeklerde kızlara göre daha çok olduğu, kurbanlarının oranının zorbalara göre daha fazla olduğu görülmüştür (182, 198, 199). Polat ve arkadaşlarının 2019 yılında yapmış olduğu çalışmada akran zorbalığı tanı ölçeğine göre kurban olma ve zorba olma açısından cinsiyetler arasında anlamlı fark bulunmamış fakat alt kategorilerde anlamlı farklılıklar olabildiği gözlenmiştir (22). Akran zorbalığı belirleme ölçeği alt kategorilerinde görülen farklılığın sebebinin çocuk ve ergenlerin güçlü görünme

istekleri, sosyokültürel özellikleri ve çevresel faktörler olabileceği düşünülmektedir.

Çocukların anne ve babalarının bazı özelliklerine göre kurban ölçeği puanları incelendiğinde anne eğitim durumu ile fiziksel zorbalık ($p=0,005$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuş olup baba eğitim durumu ile fiziksel zorbalık ($p=0,006$) arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 16). Çocukların anne ve babalarının bazı özelliklerine göre zorba ölçeği puanları incelendiğinde anne eğitim durumu ile fiziksel zorbalık ($p=0,004$) ve toplam ölçek puanı ($p=0,023$) ile istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuş olup baba eğitim durumu ile fiziksel zorbalık ($p<0,001$), sözel zorbalık ($p=0,025$) ve toplam ölçek puanı ($0,002$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 18). Ergenlerin anne ve babalarının bazı özelliklerine göre kurban ölçeği puanları incelendiğinde anne eğitim durumu ile sözel zorbalık ($p=0,031$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 20). Mercan ve arkadaşlarının 2018 yılında yapmış olduğu çalışmada sözel zorbalığa ve cinsel zorbalığa maruz kalma ve anne eğitim durumu arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür (200). Genç'in 2007 yılında yaptığı çalışmada anne eğitim durumu ile fiziksel zorbalık arasında fark bulunmazken, anne eğitim durumu ile cinsel zorbalık arasında anlamlı bir fark olduğu, baba eğitim durumunda ise hem cinsel zorbalık, hem fiziksel zorbalık ve hem de duygusal zorbalık arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür (198). Yapılan başka bir çalışmada ise anne eğitim durumu ile akran zorbalığı alt grupları arasında anlamlı fark olmadığı görülmüştür (201). Literatürdeki çalışmalara ve bizim çalışmamıza bakıldığında akran zorbalığı alt kategorileri ile ebeveyn eğitim durumu arasındaki farklılıkların çevresel faktörler, sosyokültürel faktörler ve çalışmaya katılan olgu sayısındaki farklılıklardan kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Çocukların okulda hissettikleri duygu ve karne ortalamalarına göre kurban ölçeği puanları değerlendirildiğinde okulda hissedilen duygu ile fiziksel zorbalık ($p=0,023$), sözel zorbalık ($p=0,008$) ve toplam ölçek puanı ($p=0,006$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır (Tablo 23). Çocukların okulda hissettikleri duygu ve karne ortalamalarına göre zorba ölçeği puanları değerlendirildiğinde toplam ölçek puanı ($p=0,011$) ve sözel zorbalık ($p=0,023$) arasında istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur (Tablo 24). Ergenlerin okulda hissettikleri duygu ve karne ortalamalarına göre kurban ölçeği puanları değerlendirildiğinde okulda hissedilen

duygu ile cinsel zorbalık ($p=0,009$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır (Tablo 25). Ergenlerin okulda hissettikleri duygu ve karne ortalamalarına göre zorba ölçeği puanları değerlendirildiğinde okulda hissedilen duygu ile fiziksel zorbalık ($p=0,016$) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 26). Literatürdeki çalışmalara bakıldığında çocuk/ergenlerin okulda hissettikleri duygu ile akran zorbalığı arasında ilişki olduğu görülmekte olup okulda mutsuz olan çocukların daha çok kurban rolünde olduğu, zorbalığa maruz kalan bu çocukların okula gitmekten korktuğu, daha çok devamsızlık yaptığı, ders notlarında düşme olduğu görülmüştür (22, 27, 173). Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde ders notları başarılı olan öğrencilerin özgüven duygusu ve sorumluluk alma becerileri yüksek olan kişiler olduğu görülmekte olup bu çocuk/ergenlerde akran zorbalığı alt gruplarından olan söylenti çıkarma zorbalığının daha fazla olduğu görülmüştür (8, 13). Tunalı'nın 2023 yılında yaptığı çalışmasında okul başarısı ve okulda hissedilen duygu ile akran zorbalığı rolleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı görülmüştür (188). Yapılan çalışmalar ve çalışmamız incelendiğinde akran zorbalığına uğrayan ya da akran zorbalığı yapan çocuk/ergenlerde duygusal sorunların yaşandığı, okulda kendilerini daha mutsuz hissettikleri, okula gitmek istemedikleri, ders notlarında düşüşler olduğu görülmektedir.

6. ÇALIŞMANIN KISITLILIKLARI

Çalışmamız adli mercilere ulaşan ve adli merciler tarafından akran zorbalığı nedeniyle polikliniğimize getirilen çocuklarla yapılmış olup akran zorbalığının adli mercilere ulaşmadığı ya da ulaşamadığı olgular çalışmamıza dahil edilememiştir.

Polikliniğimize gelen çocuk/ergenlerde akran zorbalığı bulgularını saptamak için çeşitli anket ve ölçekler yapılmış olup bunların doğruluğu çocuk/ergenlerin dürüst cevaplar vermesine bağlıdır.

Araştırmaya okul çağını kapsayan çocuk/ergenler katılmış olup 8 yaş altı ve 18 yaş üstü olan ve polikliniğe getirilenler alınmamıştır.

Toplanan olgu sayısının kısıtlılığının il merkez nüfusunun diğer büyük illere göre daha düşük olmasından kaynaklanabileceği düşünülmüş olup örneklem sayısının artırılması, sonuçların genellenebilirliği açısından daha faydalı olacaktır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Adli Tıp kliniğine başvuran çocuk/ergenlerde akran zorbalığı sıklığını ve akran zorbalığına uğrayan çocukların sosyodemografik özelliklerini belirlemek için yaptığımız çalışmamıza 39 çocuk, 65 ergen olmak üzere toplamda 104 çocuk/ergen katılmıştır.

Erkekler kızlara göre daha çok zorbalık yapmakta ve daha fazla zorbalığa uğramakta hipotezimize göre çalışmamızda çocuk/ergenlerin cinsiyetleri ile akran zorbalığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı saptanmış ancak çocuk/ergenlerde erkeklerin kızlara göre daha fazla akran zorbalığına katıldığı görülmüştür. Çalışmamızda akran zorbalığı alt kategorileri incelendiğinde kız çocukların söylenti çıkarma ve yayma, eşyalara zarar verme zorbalığına daha fazla maruz kaldıkları (kurban), erkek çocukların ise fiziksel zorbalık ve söylenti çıkarma ve yayma zorbalığına (zorba) daha fazla katıldığı görülmektedir. Bu, belirli bir cinsiyet ve yaş grubunun bu tür zorba davranışları daha sık sergileyebileceğini düşündürmektedir.

Sınıf seviyelerine göre akran zorbalığı görülme sıklığı değişkenlik göstermekte hipotezimize göre çalışmamızda çocuk/ergenlerin sınıf seviyeleri ile akran zorbalığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamış fakat akran zorbalığı alt kategorileri incelendiğinde sınıf düzeyleri ile söylenti çıkarma ve yayma, dışlama ve eşyalara zarar verme davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Bu tür bulgular, okul yaşındaki çocuklarda zorba davranışların önlenmesi için hedeflenen müdahale ve önleyici programların geliştirilmesinde önemli bilgiler sunabilir.

Kırsalda yaşayan çocuk ve ergenlerin zorbalığa uğrama olasılığı daha yüksek hipotezine göre çocuk/ergenlerin yaşadıkları yer ile akran zorbalığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamış fakat akran zorbalığı alt kategorileri ile yaşadıkları yer incelendiğinde kurbanlarda dışlama, zorbalarda ise sözel zorbalık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu da farklı yaşam ortamlarının çocukların zorbalık davranışları üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir.

Çalışmamızda çocuk/ergenlerin sosyodemografik özelliklerine bakıldığında akran zorbalığı ile istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmadığı ancak akran zorbalığı alt kategorileri incelendiğinde ebeveynlerin eğitim düzeylerinin akran zorbalığın alt

kategorilerini etkilediği görülmüştür. Çalışmamız eğitim seviyesi düşük anne babaya sahip çocuk ve ergenlerin zorbalık yapma olasılığı daha yüksektir hipotezimiz ile uyumlu olmadığı ancak çocuk yaş grubunda ebeveyn eğitim düzeyinin fiziksel zorbalığı ve sözel zorbalığı etkilediği anlamlı şekilde görülmektedir. Bu sonuçlar, ebeveyn eğitiminin, çocukların sosyal davranışları üzerinde olumlu etkiler yaratabileceğini ve zorbalık davranışlarının azaltılmasında önemli bir faktör olabileceğini göstermektedir.

Zorbalığa maruz kalan çocuk ve ergenlerin okulda mutsuz olma olasılığı yüksektir hipotezimize göre çalışmaya katılan çocuk/ergenlerde okulda hissedilen duygu ile akran zorbalığı alt kategorileri arasında anlamlı olarak fark saptanmıştır. Zorbalığa maruz kalan bu çocuk/ergenlerin okulda genelde mutsuz olduğu, okula isteksiz gittikleri, okul değiştirmek istedikleri, okuldan korktukları görülmektedir.

Karne ortalaması düşük olan çocuk ve ergenlerin zorbalık yapma ya da zorbalığa uğrama olasılığı yüksektir hipotezimize göre çalışmaya katılan çocuklarda akran zorbalığı alt kategorilerinden olan sözel zorbalık ile karne ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Bu sonuçlar, akademik başarının öğrencilerin sosyal davranışları üzerinde olumlu bir etkisi olabileceğini ve zorbalık önleme programlarının öğrencilerin akademik destek ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurması gerektiğini düşündürmekte olup okullarda hem akademik hem de psiko-sosyal destek sistemlerinin önemini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak; akran zorbalığı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de her geçen yıl artış gösteren bir halk sağlığı sorunu olup çalışmamızda akran zorbalığı, akran zorbalığının türleri, zorbalığı etkileyen faktörler, mağdur olmayı etkileyen faktörler, mağdurlarda görülen travmatik sonuçlar ortaya konularak çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır. Akran zorbalığı konusunda aileler bilinçlendirilmeli, ailelere konferans verilmeli, öğrenciler yaşadığı zorbalığı öğretmen ve okul idaresine bildirme konusunda eğitilmeli ve cesaretlendirilmeli, zorba ve kurbanların psikolojik danışmanlık hizmetlerinden yararlanmaları sağlanmalı, çocuk/ergenlerin daha çok toplumsal faaliyetlere, sanatsal etkinliklere katılmaları desteklenmeli, boş zamanlarını değerlendirecek aktiviteler düzenlenmeli, akran zorbalığı konusunda öğrenciler, aileler ve okul personeli iş birliği içerisinde olmalıdır.

8. KAYNAKÇA

1. Olweus D, Rubin K, Asendorpf J. Social withdrawal, inhibition, and shyness in childhood. *Victimization by peers: antecedents and long term outcomes*, 1993.
2. Smith PK. *The nature of school bullying: A cross-national perspective*. Psychology Press. 1999.
3. Gürhan N. Her yönü ile akran zorbalığı. *Türkiye Klinikleri J Psikiyatri Nurs-Special Topics*. 2017.3(2): p. 175-81.
4. Nansel TR, Craig W, Overpeck MD, et al. Cross-national consistency in the relationship between bullying behaviors and psychosocial adjustment. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*. 2004. 158(8): p. 730-736.
5. Ergün N. Erken Ergenlerde Okul, Aile ve Demografik Değişkenlere Göre Akran Zorbalığının İncelenmesi. 2015.
6. Pişkin M. Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*. 2010. 35(156).
7. Modecki KL, Minchin J, Harbaugh AG, et al. Bullying prevalence across contexts: A meta-analysis measuring cyber and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health*, 2014. 55(5): p602-611.
8. Çelenk TEA, Yıldızlar O. Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve mağduriyetinin incelenmesi. *Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi*. 2019.1(2): p24-31.
9. Armitage R. Bullying in children: impact on child health. *BMJ paediatrics open*. 2021.5(1).
10. Ashrafi A, Feng CX, Neudorf C, et al. Bullying victimization among preadolescents in a community-based sample in Canada: a latent class analysis. *BMC research notes*. 2020. 13(1): p1-6.
11. Hellström L, Beckman L. Adolescents perception of gender differences in bullying. *Scandinavian journal of psychology*. 2020. 61(1): p90-96.
12. Clin A. Akran zorbalığı ve toplumsal önemi: iki olgu sunumu. *Anatolian Clinic*. 2017: p114.

13. Yunus K, Arslan S. Hemşirelik öğrencilerinde akran zorbalığı ile ilişkili faktörler ve kendini kabul arasındaki ilişki. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2022. 11(4): p1641-1661.
14. Pişkin M. Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 2002.2(2): p531-562.
15. Kurtça TT, Çağlar EE, Özcan YS. Akran zorbalığı ve travma sonrası stres bozukluğu arasındaki ilişkinin gözden geçirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2020. 28(2): p584-595.
16. Topçu AE. Okullarda akran zorbalığının yaygınlığı ve doğası üzerine bir derleme. 2018.
17. Roland E. Bullying: the Scandinavian research tradition. *Bullying in schools*. 1989: p21-32.
18. Besag VE. Bullies and victims in schools. A guide to understanding and management. 1989.
19. Smith PK, Thompson D. Practical approaches to bullying. Routledge. 2017.
20. Fitzgerald D. Bullying in Our Schools: Understanding and Tackling Bullying; a Guide for Schools. Blackhall. 1999.
21. Toraman AU, Dağhan Ş, Ökkeş K. Akran zorbalığını önlemede okul tabanlı müdahale programları: Sistemik derleme. *Humanistic Perspective*. 2021. 3(2): p359-399.
22. Polat F, Sohbet R. Ortaöğretim öğrencilerinde akran zorbalığı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 2020.15(2): p41-51.
23. Lee SS, Wong DS. School, parents, and peer factors in relation to Hong Kong students bullying. *International Journal of Adolescence and Youth*. 2009. 15(3): p217-233.
24. Olweus D. Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European journal of psychology of education*. 1997.12: p495-510.
25. Nansel TR, Overpeck M, Pilla RS, et al. Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Jama*. 2001. 285(16): p2094-2100.

26. Olweus D. School bullying: Development and some important challenges. *Annual review of clinical psychology*. 2013;9: p751-780.
27. Akman D. Manisa'da Bir Merkez İlçede İlköğretim 5. ve 7. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Etkileyen Faktörler. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2023, Manisa (Danışman: Prof. Dr. Beyhan CENGİZ ÖZYURT).
28. Greene MB. *Bullying and harassment in schools*. 2000.
29. Karadeniz E. 6-18 Yaş Arası Çocuğu Olan Annelerin Akran Zorbalığı Hakkında Bilgi ve Tutumunun Değerlendirilmesi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi İstanbul Şişli Hamidiye Etfal Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2022, İstanbul (Danışman: Doç. Dr. Güzin Zeren Öztürk).
30. Olweus D, Limber SP, Breivik K. Addressing specific forms of bullying: A large-scale evaluation of the Olweus bullying prevention program. *International Journal of Bullying Prevention*. 2019. 1: p70-84.
31. Economic and Social Research Council (Great Britain). University of Essex. Institute for Social and Economic Research. National Centre for Social Research (Great Britain). *Understanding Society: Early Findings from the First Wave of the UK's Household Longitudinal Study*. Institute for Social and Economic Research, University of Essex. 2011.
32. Dodaj A, Sesar K, Barisic M, et al. The effect of empathy on involving in bullying behavior. *Paediatrics Today*. 2013. 9(1): p91-101.
33. Eliot M, Cornell D, Gregory A, et al. Supportive school climate and student willingness to seek help for bullying and threats of violence. *J Sch Psychol*. 2010 Dec;48(6):533-53.
34. Mynard H, Joseph S. Development of the Multidimensional Peer-Victimization Scale. *Aggress Behav*. 2000;26:169-78.
35. Ayas T, Pişkin M. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu. *Akad Bakış Uluslararası Hakemli Sos Bilim Derg*. 2015;(50):316-24.
36. Dooley JJ, Pyzalski J, Cross D. Cyberbullying versus face-to-face bullying: A theoretical and conceptual review. *Journal of Psychology*. 2009;217(4):182-188.

37. Smith PK, Mahdavi J, Carvalho M, et al. Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *J Child Psychol Psychiatry*. 2008;49(4):376-385.
38. Luxenberg H, Limber S, Olweus D. *Bullying in U.S. Schools: Status Report*. 2019.
39. Korkmaz Öz A. Siber Zorbalık Davranışları Sergileme ve Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarının Karşılaştırılması. *TRT Akad*. 2016 Jul 15;1(2):620-39.
40. Griffin RS, Gross AM. Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research. *Aggress Violent Behav*. 2004;9(4):379-400.
41. Glew G, Rivara F, Feudtner C. Bullying: Children hurting children. *Pediatrics in Review*. 2000. 21(6): p183-190.
42. Shetgiri R. Bullying and victimization among children. *Advances in pediatrics*. 2013. 60(1): p33-51.
43. Hawker DS, Boulton MJ, Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*. 2000. 41(4): p441-455.
44. Hodges EV, Perry DG. Personal and interpersonal antecedents and consequences of victimization by peers. *Journal of personality and social psychology*. 1999. 76(4): p677.
45. Smokowski PR, Kopasz KH. Bullying in school: An overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies. *Children & Schools*. 2005. 27(2): p101-110.
46. Viding E, Frederichson N. The contribution of callous-unemotional traits and conduct problems to bullying in early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2009. 50(4): p471-481.
47. Salmon G, James A, Cassidy EL, et al. Bullying a review: Presentations to an adolescent psychiatric service and within a school for emotionally and behaviourally disturbed children. *Clinical child psychology and psychiatry*, 2000. 5(4): p563-579.

48. Carney AG, Merrell KW. Bullying in schools: Perspectives on understanding and preventing an international problem. *School Psychology International*, 2001. 22(3): p364-382.
49. O'Moore M, Kirkham C. Self-esteem and its relationship to bullying behaviour. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 2001. 27(4): p269-283.
50. Nakamoto J, Schwartz D, Is peer victimization associated with academic achievement? A meta-analytic review. *Social development*. 2010.19(2): p221-242.
51. Vaillancourt T, Brittain HL, McDougall P, et al. Longitudinal links between childhood peer victimization, internalizing and externalizing problems, and academic functioning: Developmental cascades. *Journal of abnormal child psychology*. 2013. 41(8): p1203-1215.
52. Gredler GR, Olweus D. *Bullying at school: What we know and what we can do*. Malden, MA: Blackwell Publishing. 1993.
53. Griffin RS, Gross AM. Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research. *Aggression and violent behavior*. 2004. 9(4):p 379-400.
54. Hamill SK. Resilience and self-efficacy: The importance of efficacy beliefs and coping mechanisms in resilient adolescents. *Colgate University Journal of the Sciences*. 2003. 35(1): p115-146.
55. Schwartz D, Dodge KA, Coie JD. The emergence of chronic peer victimization in boys' play groups. *Child development*. 1993. 64(6): p1755-1772.
56. Jara N, Casas JA, Ortega-Ruiz R. Proactive and reactive aggressive behavior in bullying: The role of values. *International Journal of Educational Psychology*. 2017. 6(1): p1-24.
57. Zych I, Ortega-Ruiz R, Del Rey R. Scientific research on bullying and cyberbullying: Where have we been and where are we going. *Aggression and violent behavior*. 2015. 24: p188-198.
58. Mynard H, Joseph S. Bully/victim problems and their association with Eysenck's personality dimensions in 8 to 13 year-olds. *British Journal of Educational Psychology*. 1997. 67(1): p51-54.

59. Olweus D, Limber SP. Bullying in school: evaluation and dissemination of the Olweus Bullying Prevention Program. *American journal of Orthopsychiatry*. 2010. 80(1): p124.
60. Craig W, Harel-Fisch Y, Fogel-Grinvald H, et al. A cross-national profile of bullying and victimization among adolescents in 40 countries. *International journal of public health*. 2009.54.216-224.
61. Due P, Merlo J, Harel-Fisch Y, et al. Socioeconomic inequality in exposure to bullying during adolescence: A comparative, cross-sectional, multilevel study in 35 countries. *American journal of public health*. 2009.99(5): p907-914.
62. Karatzias A, Power KG, Swanson V. Bullying and victimisation in Scottish secondary schools: Same or separate entities? *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*. 2002. 28(1): p45-61.
63. Ayas T, Pişkin M. Investigation of bullying among high school students with regard to sex, grade level and school type. *Elementary Education Online*. 2011. 10(2).
64. Zwierynska K, Wolke D, Lereya TS. Peer victimization in childhood and internalizing problems in adolescence: a prospective longitudinal study. *Journal of abnormal child psychology*. 2013.41: p309-323.
65. Kaltiala-Heino R, Rimpela M, Marttunen M, et al. Bullying, depression, and suicidal ideation in Finnish adolescents: school survey. *Bmj*. 1999. 319(7206): p348-351.
66. Abdulsalam AJ, Al Daihani AE, Francis K. Prevalence and associated factors of peer victimization (bullying) among grades 7 and 8 middle school students in Kuwait. *International journal of pediatrics*. 2017.
67. Khamis V. Bullying among school-age children in the greater Beirut area: Risk and protective factors. *Child abuse & neglect*. 2015. 39: p137-146.
68. Rivara F, Le Menestrel S, editors. *Preventing bullying through science, policy, and practice*. National Academies of Sciences, E. and Medicine. 2016.
69. Kepenekci YK, Çinkır Ş. Bullying among Turkish high school students. *Child abuse & neglect*. 2006. 30(2): p193-204.

70. Kapıcı EG. İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 2004.37(1): p1-13.
71. Gökler R. İlköğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Bilim Dalı Doktora Tezi, 2007, Ankara (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Metin PİŞKİN).
72. Dikbıyık C, Yılmaz E. Tekirdağ Ölçeğinde Akran Zorbalığı Araştırması Ve Bulguların Değerlendirmesi. Humanitas: International Journal of Social Sciences. 2016. 4(7).
73. Bilgili N, Kocoğlu D, Akın B. Peer Bullying Among High School Students and Related Factors. in Yeni Symposium. 2016.
74. Akcan A, Odabaş N. Farklı Beden Kütle İndeksine Sahip Ergenlerde Akran Zorbalığı. Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi. 2022. 4(2): p159-174.
75. Peer Violence-Unicef Data (Erişim tarihi:05.12.2023). Erişim linki: <https://data.unicef.org>.
76. Hymel S, Swearer SM. Four decades of research on school bullying: An introduction. American Psychologist. 2015. 70(4): p293.
77. Barker ED, Arseneault L, Brendgen M, et al. Joint development of bullying and victimization in adolescence: Relations to delinquency and self-harm. Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry. 2008. 47(9): p1030-1038.
78. Currie C, Zanotti C, Morgan A, et al. Social determinants of health and well-being among young people. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2009/2010: p271.
79. Olweus D. Bullying at school: what we know and what we can do Blackwell Publishing. Malden.1993.
80. Smith PK, Madsen KC, Moody JC. What causes the age decline in reports of being bullied at school? Towards a developmental analysis of risks of being bullied. Educational research.1999. 41(3): p267-285.

81. Eslea M, Rees J. At what age are children most likely to be bullied at school? *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*. 2001. 27(6): p419-429.
82. Frisen A, Bjarnelind S. Health-related quality of life and bullying in adolescence. *Acta Paediatrica*, 2010. 99(4): p597-603.
83. Salmivalli C, Voeten M, Poskiparta E. Bystanders matter: Associations between reinforcing, defending, and the frequency of bullying behavior in classrooms. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*. 2011. 40(5): p668-676.
84. Swearer SM, Hymel S. Understanding the psychology of bullying: Moving toward a social-ecological diathesis–stress model. *American Psychologist*. 2015. 70(4): p344.
85. Repo L, Sajaniemi N. Prevention of bullying in early educational settings: Pedagogical and organisational factors related to bullying. *European Early Childhood Education Research Journal*. 2015. 23(4): p461-475.
86. Kartal H, Bilgin A. İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığın Nedenleri ile İlgili Algıları. *The Perceptions of Elementary Students about the Reasons for Bullying*. 2012;11(1):25-48.
87. Tıprıdamaz Sipahi H. İzmir İli Bornova İlçesinde İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı, Etkileyen ve Eşilik Eden Faktörler. *Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Doktora Tezi*, 2008, İzmir (Danışman: Prof. Dr. Ali Osman KARABABA)
88. Atik G. The Role Of Locus Of Control, Self-Esteem, Parenting Style, Loneliness, and Academic Achievement in Predicting Bullying Among Middle School Students. *Middle East Technical University*; 2006.
89. Andreou E. Bully/victim problems and their association with coping behaviour in conflictual peer interactions among school-age children. *Educ Psychol (Lond)*. 2001;21(1):59-66.

90. Cassidy T. Bullying and victimisation in school children: The role of social identity, problem-solving style, and family and school context. *Social Psychology of Education*. 2009;12(1):63-76.
91. Solberg ME, Olweus D. Prevalence Estimation of School Bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire. *Aggress Behav*. 2003;29(3):239-268.
92. Gini G, Albiero P, Benelli B, et al. Does empathy predict adolescents bullying and defending behavior? *Aggress Behav*. 2007;33(5):467-476.
93. de Kemp RAT, Overbeek G, de Wied M, et al. Early adolescent empathy, parental support, and antisocial behavior. *Journal of Genetic Psychology*. 99 2007;168(1):5-18.
94. Stavrinides P, Georgiou S, Theofanous V. Bullying and empathy: A short-term longitudinal investigation. *Educ Psychol (Lond)*. 2010;30(7):793-802.
95. Pellegrini AD, Bartini M, Brooks F. School Bullies, Victims, and Aggressive Victims: Factors Relating to Group Affiliation and Victimization in Early Adolescence. *J Educ Psychol*. 1999;91(2):216-224.
96. Eslea M, Menesini E, Morita Y, et al. Friendship and loneliness among bullies and victims: Data from seven countries. *Aggress Behav*. 2004;30(1):71-83.
97. Bollmer JM, Milich R, Harris MJ, et al. A friend in need: The role of friendship quality as a protective factor in peer victimization and bullying. *J Interpers Violence*. 2005;20(6):701-712.
98. Amodei N, Scott AA. Psychologists' contribution to the prevention of youth violence. *Social Science Journal*. 2002;39(4):511-526.
99. Dekovic M, Wissink IB, Meijer AM. The role of family and peer relations in adolescent antisocial behaviour: Comparison of four ethnic groups. *J Adolesc*. 2004;27(5):497-514.
100. Cummings EM, Goeke-Morey MC, Papp LM. Everyday marital conflict and child aggression. *J Abnorm Child Psychol*. 2004;32(2):191-202.

101. Fekkes M, Pijpers FIM, Verloove-Vanhorick SP. Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Educ Res.* 2004 Jul 14;20(1):81–91.
102. Boel-Studt S, Renner LM. Child and family-level correlates of direct and indirect peer victimization among children ages 6-9. *Child Abuse Negl.* 2014;38(6):1051-1060.
103. Kokkinos CM. Bullying and Victimization in Early Adolescence: Associations With Attachment Style and Perceived Parenting. *J Sch Violence.* 2013;12(2):174-192.
104. Koiv K. Attachment Styles Among Bullies, Victims and Uninvolved Adolescents. *Journal of Psychology Research.* 2012;2(3):160-165.
105. Yavuzer N. İnsanın Saldırgan ve Yıkıcı Doğasını Anlamak. *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 2013;12(23):43-57.
106. Schwartz D, Gorman AH, Nakamoto J, Toblin RL. Victimization in the Peer Group and Children's Academic Functioning. *J Educ Psychol.* 2005;97(3):425–35.
107. Ergün D. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Ortaöğretim 6., 7., Ve 8. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Yaygınlığı Ve Risk Faktörlerinin Belirlenmesi. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011, İstanbul (Danışman: Doç. Dr. Ebru Çakıcı, Yrd. Doç. Dr. Neylan Ziyalar).
108. Ertan D. Akran Zorbalığında Aileye Ve Okula İlişkin Risk Ve Koruyucu Faktörlerin İncelenmesi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, İzmir (Danışman: Prof. Dr. Şeyda Aksel).
109. Unicef (2015). Investigating the prevalence and impact of peer abuse (bullying) on the development of Jamaica's children report [İnternet]. [Erişim Tarihi: 30 Ocak 2024]. Web Sayfası: <https://www.unicef.org/jamaica/reports/investigating-prevalence-and-impact-peer-abuse-development-jamaicas-children>

110. Reiter S, Lapidot-Lefler N. Bullying among special education students with intellectual disabilities: Differences in social adjustment and social skills. *Intellect Dev Disabil.* 2007;45(3):174-181.
111. Cappadocia MC, Weiss JA, Pepler D. Bullying experiences among children and youth with autism spectrum disorders. *J Autism Dev Disord.* 2012;42(2):266-277.
112. Aydar G. Özel Öğrenme Güçlüğü Tanısı Almış Öğrencilerin Bulunduğu Kaynaştırma Sınıflarında Akran Zorbalığı. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, İstanbul (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sera ÇETİNGÖK)
113. Albayrak S. Okulda uygulanan zorbalığı önleme programının zorbalığın azaltılmasında etkisi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012, İstanbul (Danışman: Yard. Doç. Dr. Ayşe Yıldız).
114. Kılıçaslan F, Beyazgül B, Kuzan R, et al. The prevalence of peer bullying and psychiatric symptoms among high school students in southeast Turkey. *Nordic journal of psychiatry.*2023.77(1),83–90.
115. Ma L, Phelps E, Lerner JV, et al. Academic Competence for Adolescents who bully and who are bullied. *Journal of Early Adolescence.*2009 29(6): 862- 897.
116. Shurmer AW, O’Callaghan MJ, Najman JM, et al. Association of bullying with adolescent health-related quality of life. *Journal of Paediatric and Child Health.*2003.39(6): 436-441.
117. Olweus D. *Aggression in the schools: Bullies and whipped boys.* DC.1978.
118. Batsche GM, Knoff HM. *Bullies and Their Victims: Understanding a Pervasive Problem in the Schools.* *School Psychology Review.*1994.23 (2): 165-174.
119. European Community European Social Fund. (2001). “Bullying: a reader for the diploma for connexions personal advisers” [İnternet]. [Erişim Tarihi: 30 Oca 2024]. Web Sayfası: www.Connexions.Gov.Uk, 1-77.

120. Bush ES, Ladd GW. Peer rejection as an antecedent of young children's school adjustment: An examination of mediating processes. *Development Psychology*.2001.37: 550-560.
121. Austin S, Joseph S. Assessment of bully/victim problems in 8 to 11 year olds. *British Journal of Educational Psychology*.1996.66 (4): 447-456.
122. Schwartz D. Subtypes of victims and aggressors in children's peer groups. *Journal of Abnormal Child Psychology*.2000.28 (2): 181-192.
123. Pekel N. Akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarının incelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji AD, Yüksek lisans tezi, 2004, Ankara (Danışman: Zehra Uçanok)
124. Beran T, Lupart J. The relationship between school achievement and peer harassment in Canadian adolescents. *Journal of International School Psychology*. 2009.30 (1):75- 91.
125. Storch EA, Masia-Warner C. The relationship of peer victimization to social anxiety and loneliness in adolescent females. *J Adolesc*. 2004 Jun;27(3):351–62.
126. Delfabbro P, Winefield T, Trainor S, et al. Peer and teacher bullying/victimization of South Australian secondary school students: Prevalence and psychosocial profiles. *Br J Educ Psychol*. 2006 Mar;76(1):71–90.
127. Duncan RD. Peer and Sibling Aggression: J Interpers Violence. 1999 Aug 2;14(8):871–86.
128. Holmberg K, Hjern A. Bullying and attention-deficit- hyperactivity disorder in 10-year-olds in a Swedish community. *Dev Med Child Neurol*. 2008 Feb;50(2):134–8.
129. Zinner SH, Conelea CA, Glew GM, et al. Peer Victimization in Youth with Tourette Syndrome and Other Chronic Tic Disorders. *Child Psychiatry Hum Dev*. 2012 Feb;43(1):124–36.

130. van Dam DS, van Nierop M, Viechtbauer W, et al. Childhood abuse and neglect in relation to the presence and persistence of psychotic and depressive symptomatology. *Psychol Med.* 2015 May 17;45(7):1363–77.
131. Cunningham T, Hoy K, Shannon C. Does childhood bullying lead to the development of psychotic symptoms? A meta-analysis and review of prospective studies. *Psychosis.* 2016 Jan 2;8(1):48–59.
132. Stevens V, De Bourdeaudhuij I, Van Oost P. Relationship of the Family Environment to Children’s Involvement in Bully/Victim Problems at School. *J Youth Adolesc.* 2002 Dec;31(6):419–28.
133. Arseneault L, Bowes L, Shakoor S. Bullying victimization in youths and mental health problems: ‘Much ado about nothing’? *Psychol Med.* 2010 May 29;40(5):717–29.
134. Gökler R. Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilim Derg.* 2009;6(2):511– 37.
135. Menesini E, Salmivalli C. Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions. *Psychol Health Med.* 2017 Mar 6;22(sup1):240– 53.
136. Wolke D, Lereya ST, Fisher HL, et al. Bullying in elementary school and psychotic experiences at 18 years: a longitudinal, population-based cohort study. *Psychological medicine.*2014. 44(10), 2199-2211.
137. Fekkes M, Pijpers FI, Fredriks AM, et al. Do bullied children get ill, or do ill children get bullied? A prospective cohort study on the relationship between bullying and health-related symptoms. *Pediatrics.*2006.117(5), 1568-1574.
138. Gini G, Pozzoli T. Bullied Children and Psychosomatic Problems: A Meta-analysis. *Pediatrics.* 2013 Oct 1;132(4):720–9.
139. Ttofi MM, Farrington DP, Lösel F, et al. The predictive efficiency of school bullying versus later offending: A systematic/meta-analytic review of longitudinal studies. *Crim Behav Ment Health.* 2011 Apr;21(2):80-9.

140. Valdebenito S, Ttofi M, Eisner M. Prevalence rates of drug use among school bullies and victims: A systematic review and meta-analysis of cross-sectional studies. *Aggress Violent Behav.* 2015 Jul;23:137–46.
141. Stapinski LA, Bowes L, Wolke D, et al. Peer Victimization During Adolescence And Risk For Anxiety Disorders In Adulthood: A Prospective Cohort Study. *Depress Anxiety.* 2014 Jul 30;31(7):574–82.
142. Copeland WE, Wolke D, Lereya ST, et al. Childhood bullying involvement predicts low-grade systemic inflammation into adulthood. *Proc Natl Acad Sci.* 2014 May 27;111(21):7570–5.
143. Wichstrom L, Belsky J, Berg-Nielsen TS. Preschool predictors of childhood anxiety disorders: a prospective community study. *Journal of child psychology and psychiatry.*2013.54(12), 1327-1336.
144. Wolke D, Schreier A, Zanarini MC, et al. Bullied by peers in childhood and borderline personality symptoms at 11 years of age: a prospective study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry.*2012.53(8), 846-855.
145. Shakoor S, Jaffee SR, Andreou P, et al. Mothers and children as informants of bullying victimization: results from an epidemiological cohort of children. *Journal of abnormal child psychology.*2011.39(3), 379-387.
146. Wirback T, Möller J, Larsson JO, et al. Social factors in childhood and risk of depressive symptoms among adolescents - a longitudinal study in Stockholm, Sweden. *Int J Equity Health.* 2014 Dec 11;13(1):96.
147. Ttofi MM, Farrington DP, Lösel F, et al. Do the victims of school bullies tend to become depressed later in life? A systematic review and meta-analysis of longitudinal studies. Ttofi MM, editor. *J Aggress Confl Peace Res.* 2011 May 16;3(2):63–73.
148. Sourander A, Jensen P, Rönning JA, et al. What is the early adulthood outcome of boys who bully or are bullied in childhood? The Finnish “From a Boy to a Man” study. *Pediatrics.*2007.120(2), 397-404.

149. Kaltiala-Heino R, Fröjd S, Marttunen M. Involvement in bullying and depression in a 2-year follow-up in middle adolescence. *European child & adolescent psychiatry*.2010.19(1), 45.
150. Holt MK, Vivolo-Kantor AM, Polanin JR, et al. Bullying and Suicidal Ideation and Behaviors: A Meta-Analysis. *Pediatrics*. 2015 Feb1;135(2):e496–509.
151. Lereya ST, Winsper C, Heron J, et al. Being bullied during childhood and the prospective pathways to self-harm in late adolescence. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*.2013.52(6), 608-18.
152. Takizawa R, Maughan B, Arseneault L. Adult health outcomes of childhood bullying victimization: evidence from a five-decade longitudinal British birth cohort. *American journal of psychiatry*.2014.171(7), 777-784.
153. Wolke D, Copeland WE, Angold A, et al. Impact of bullying in childhood on adult health, wealth, crime, and social outcomes. *Psychological science*.2013.24(10), 1958-1970.
154. Sigurdson JF, Wallander J, Sund AM. Is involvement in school bullying associated with general health and psychosocial adjustment outcomes in adulthood? *Child abuse & neglect*.2014.38(10).1607-1617.
155. Yerger W, Gehret C. Understanding and dealing with bullying in schools. *Educ Forum*. 2011 Oct;75(4):315–26.
156. Wojcik M, Hełka AM. Meeting the needs of young adolescents: abbl anti-bullying program during middle school transition. *Psychological Reports*. 2019 Jun; 122(3):1043-67.
157. Hodgins S. Editor. *Mental disorder and crime*, Olweus D. *Bully/victim problems among schoolchildren: Long-term consequences and an effective intervention program*. 1th ed. London England: SAGE; 1993, 317–349.
158. Smith PK. *Bullying in schools: The UK experience and the Sheffield Anti-Bullying project*. *Irish J Psychol*. 1997 Jan;18(2):191–201.

159. Karna A, Voeten M, Little TD, et al. Large-Scale Evaluation of the KiVa Antibullying Program: Grades 4-6. *Child Dev.* 2011 Jan;82(1):311–30.
160. Ortega R, Del Rey R, Mora-Merchan JA. SAVE model: an anti-bullying intervention in Spain. In: *Bullying in Schools*. Cambridge University Press; 2004. p167–86.
161. Pepler DJ, Craig WM, Ziegler S, et al. An Evaluation of An Anti-Bullying Intervention in Toronto Schools. *Can J Community Ment Heal.* 1994 Sep;13(2):95–110.
162. James Minton S, Mona AO, McGuire L, et al. Christina Arifitidou others, Bonner S, et al. The Effectiveness of a Nationwide Intervention Programme to Prevent and Counter School Bullying in Ireland. *Int J Psychol Psychol Ther.* 2008;8:1–12.
163. Farrington DP, Ttofi MM. School-Based Programs to Reduce Bullying and Victimization. *Campbell Syst Rev.* 2009 Jan 15;5(1).
164. Horner RH, Sugai G, Anderson CM. "Examining the evidence base for school-wide positive behavior support." *Focus on Exceptional Children.*2010.42(8): 1.
165. Gradinger P, Yanagida T, Strohmeier D, et al. "Effectiveness and sustainability of the ViSC Social Competence Program to prevent cyberbullying and cyber-victimization: Class and individual level moderators." *Aggressive behavior.*2016.42(2): 181-193.
166. Cross D, Hall M, Hamilton G, et al. "Australia: The friendly schools project." *RQF Submissions Faculty of Computing, Health and Science.*2004.309.
167. Cross D, Monks H, Hall M, et al. "Three- year results of the Friendly Schools whole- of- school intervention on children's bullying behaviour." *British Educational Research Journal.*2011.37(1): 105-129.
168. Ttofi MM, Farrington DP, Baldry AC. Effectiveness of programmes to reduce school bullying: A systematic review.*Swedish Council for Crime Prevention, Information and publications.*2008.

169. Ryan W, Smith JD. Antibullying programs in schools: How effective are evaluation practices? *Prevention Science*. 2009.10(3): p248-259.
170. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları [İnternet]. [Erişim Tarihi: 2 Ocak 2024]. Web Sayfası: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayalı-Nüfus-Kayıt-Sistemi-Sonuçları-2022>
171. Ayas T, Pişkin M. Akran Zorbalığı Belirme Ölçeği Çocuk Formu. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*.2011;23(Ocak-Şubat-Mart)
172. Craig WM, Pepler DJ. Identifying and targeting risk for involvement in bullying and victimization. *The Canadian Journal of Psychiatry*.2003.48(9), 577-582.
173. Karatoprak S. Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Polikliniğine Başvuran Ergenlerde Akran Zorbalığı Ve Akran Zorbalığının İnternet Bağımlılığı ile İlişkisi. İnönü Üniversitesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2017, Malatya (Danışman: Prof. Dr. Özlem ÖZCAN).
174. Karakuş Şahbaz Y. Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı: Adana İli Yüreğir İlçesi Pilot Çalışma. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019, Mersin (Danışman: Prof. Dr. Nurgül ÖZPOYRAZ)
175. Bulgurcu S. İstanbul İlinde Bir İlköğretim Okulunda 6-8. Sınıflarda Akran Zorbalığı Sıklığının Araştırılması. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011, İstanbul (Danışman: Doç. Dr. Talat Parman)
176. Jansen PW, Verlinden M, Dommisse-Van Berkel A, et al. Prevalence of bullying and victimization among children in early elementary school: Do family and school neighbourhood socioeconomic status matter? *BMC Public Health*.Vol.12. 2012.

177. Analitis F, Velderman MK, Ravens-Sieberer U, et al. Being Bullied: Associated Factors in Children and Adolescents 8 to 18 Years Old in 11 European Countries. *Pediatrics*.2009 Feb 1;123(2):569–77.
178. Nordhagen R, Nielsen A, Stigum H, et al. Parental reported bullying among Nordic children: A population-based study.*Child Care Health Dev*.2005 Nov;31(6):693–701.
179. Bayraktar F. Ergenlerin Zorba Ve Kurban Davranışlarında Birey, Aile, Akran Ve Okula Dair Özelliklerin Rolü: Bütüncül Bir Model Önerisi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, Ankara (Danışman: Prof. Dr. Melike Sayıl).
180. Türkmen N, Dokgöz H, Akgöz S, et al. Bullying among High School Students. *Maedica A J Clin Med*.2013;8(2):143–52.
181. Güven F. Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Yapmaları İle Zorbalığa Maruz Kalmalarının Cinsiyet, Anne-Baba Eğitimi, Sosyoekonomik Düzey ve Empati Eğilimi Açısından İncelenmesi. Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, Mersin (Danışman: Prof. Dr. Kamuran Elbeyoğlu).
182. Ünal N. Akran Zorbalığı ile Ergenlerin Algıladıkları Aile İşlevselliğinin İncelenmesi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, Ankara (Danışman: Prof. Dr. Nurdan Duman).
183. Çetinkaya S, Nur N, Ayvaz A, et al. Sosyoekonomik durumu farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinde akran zorbalığının depresyon ve benlik saygısı düzeyiyle ilişkisi. *Anadolu Psikiyatr Derg*. 2009;10(2):151–8.
184. Vieira MA, Handegard BH, Ronning JA, et al. Maternal Awareness of Adolescent Bullying Victimization in a Low-Income Context. *Adolesc Psychiatry (Hilversum)*. 2020 Apr 24;10(1):29–40.
185. Gençoğlu C, Kumcağız H, Ersanlı K. Ergenlerin şiddet eğilimine etki eden ailevi faktörler. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*.2014;9:639-52

186. Yönet E, Çalık F, Yaşartürk F, et al. Lise Öğrencilerinin Rekreatif Etkinliklere Katılımları ile Saldırganlık-Şiddet Eğilimlerinin İncelenmesi. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*.2016; 4:(SI 1): 368-382.
187. Chen M, Chan KL. Parental absence, child victimization, and psychological well-being in rural China. *Child Abuse Negl*. Eylül 2016;59:45-54.
188. Tunalı BD. Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesinin Çocuk Psikiyatri Kliniğine Başvuran Boşanmış Ebeveynlere Sahip Çocuk ve Ergenlerde Akran Zorbalığı Roller ve İlişkili Psikopatolojiler. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 2023, İstanbul (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ADAK).
189. Danacı MÖ, Çetin Z. Erken çocukluk döneminde görülen okul zorbalığı davranış eğilimlerinin çocukların kişisel/sosyal-dil-motor gelişimleri ile olan ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*.2016 3(2).53-72.
190. Cenkseven Önder F, Yurtal F. Zorba, kurban ve olumlu özellikler taşıyan ergenlerin aile özelliklerinin incelenmesi. *Educational Sciences: Theory & Practice*.2008.8(3), 805-832.
191. Gültekin Akduman G. 7-8 yaş grubu çocuklarda akran istismarı ve kendi çözüm önerileri. *Kuramsal Eğitimbilim*.2010.3(2), 13-26.
192. Tharp-Taylor S, Haviland A, D'Amico EJ. Victimization from mental and physical bullying and substance use in early adolescence. *Addict Behav*.2009. 34:561-7.
193. Yıldırım A. Üniversite I.sınıf öğrencileri arasında akran zorbalığı ve madde kullanımını *Cumhuriyet Tıp Derg*.2012.34: 146-157.
194. Forster M, Dyal SR, Baezconde-Garbanati L, et al. Bullying victimization as a mediator of associations between cultural/familial variables, substance use, and depressive symptoms among Hispanic youth, *Ethnicity & Health*.2013.18:4, 415-432.

195. Luukkonen AH, Rasanen P, Hakko H, et al. Bullying behavior in relation to psychiatric disorders and physical health among adolescents: a clinical cohort of 508 underage adolescents in Northern Finland. *Psychiatry Res.*2010.178: 166–170.
196. Gwen M, Glew MD. Bullying, Psychosocial Adjustment, and Academic Performance in Elementary School. *Arch Pediatr Adolesc Med.*2005.159: 1026-1031.
197. Stroma IF, Thoresena S, Wentzel-Larsena T, et al. Violence, bullying and academic achievement: A study of 15-year-old adolescents and their school environment *Child Abuse & Neglect.*2013.37:243– 251.
198. Genç G. Genel Liselerde Akran Zorbalığı ve Yönetimi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007, Malatya (Danışman: Prof. Dr. Mualla Bilgin Aksu).
199. Cheraghi A, Piskin MA. Comparison of Peer Bullying Among High School Students in Iran and Turkey. *Procedia - Soc Behav Sci.* 2011;15:2510–20.
200. Mercan H, Yıldırım Sarı H. Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sosyodemografik Değişkenlerle İlişkisi. *FNJN Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi.*2018; 26(1): 21-29
201. Arslan F. Ortaokul Öğrencilerinde Kardeş Kıskançlığının Akran Zorbalığı Eğilimlerini Yordama Gücü. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022, İstanbul (Danışman: Doç. Dr. Mustafa OTRAR).